

بانهون بويس باغك چو سر
سمازادك شادي
سگم بوي خوشيار
سگم باغك شادي

ARTAVAR

سگم

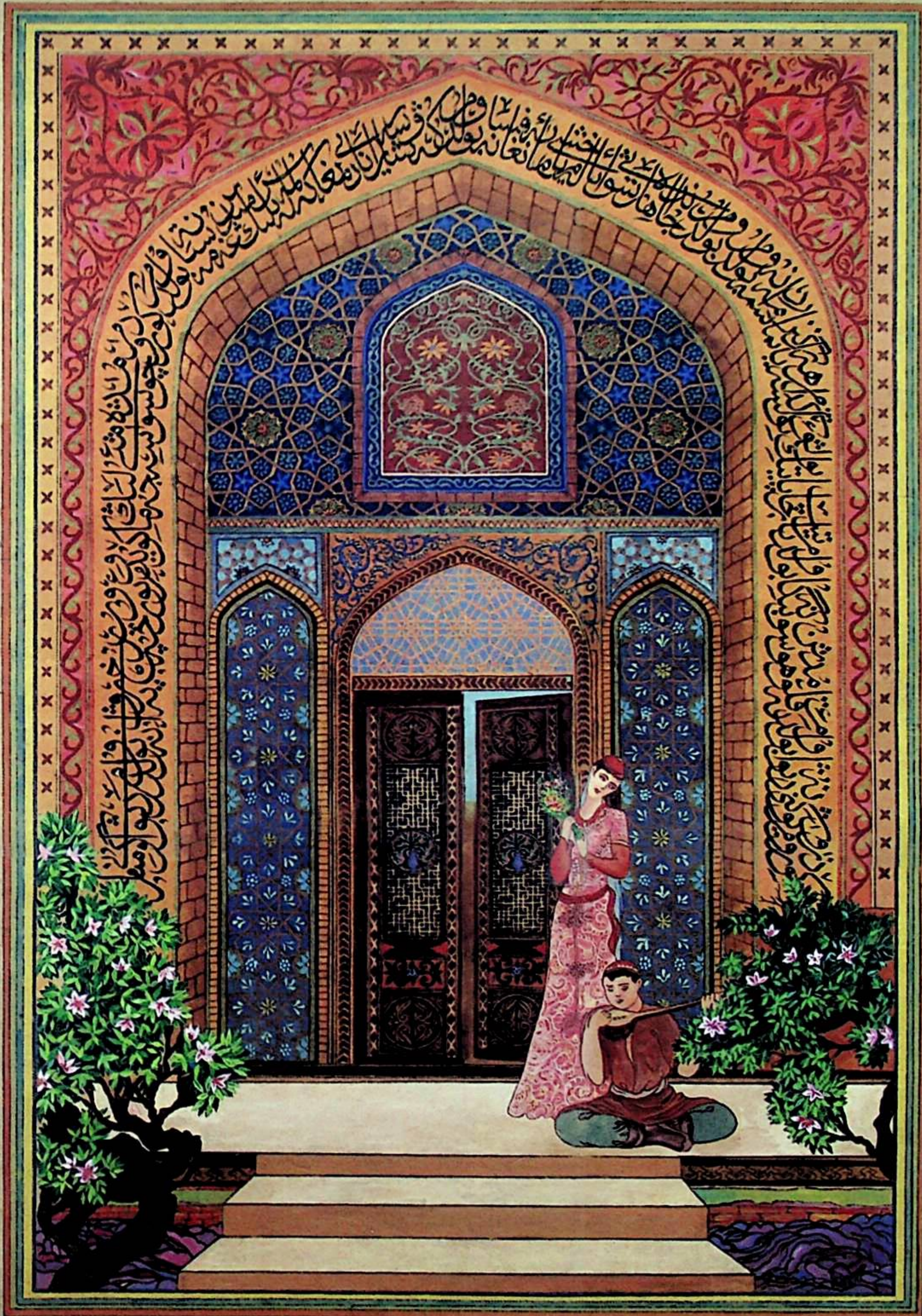
2016

源泉 (布拉克)

ISSN 1005-0876
12 >
9 771005 087006

مەمەت نەۋبەتنىڭ مەنىياتۇرا رەسىملىرىدىن

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكەتى
www.uyghurkitap.com

70X50cm مەنىياتۇرا (خوتەن قەغزىگە سىزىلغان)

رەشتە

بەدەبىياتى ۋە ئۆزگەرتىش تەتقىقاتى

بەدەبىياتى

38 - يىل نەشرى ئومۇمىي 171 - سان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

2016 - يىللىق 6 - سان

باش مۇھەررىرى: مۇختار مامۇت مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مەرزىئەخەت

بۇ ساندا

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

دىۋانى سۇلتان ھۈسەين مەرزىيە بايقارا سۇلتان ھۈسەين مەرزىيە بايقارا (5)
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: گۈلنەزىم ياقۇپ، ئوبۇلقاسىم مەمەت

شېئىرلار مۇھەممەد موللا ئەلىي (42)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەتئىمىن تۇردى

ئەدەبىي مۇھاكىمىلەر

ئابدۇرەھىم ھافىز خارەزىمى شېئىرلىرىدا ئارۇز ۋەزنى ئەرافات ھەسەن مۇسابايېف (68)

نەۋائىينىڭ «سرى» ئېلىشات ئەيسا (82)

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى

- (91) ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇنەۋۋەرە ھەبىبۇللاھ نۇر
- (98) پەرزەنت تەربىيەسى توغرىسىدىكى ماقال - تەمسىللەر
توپلاپ رەتلىگۈچى: ھەلىمگۈل ئابلىز
- (106) بەھرام ۋە بەھمەن
نەشرگە تەييارلىغۇچى: دىلتازام باھاۋىدىن

※

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: سەنەمجان (مەمەت نەۋبەت سىزغان)
مۇقاۋىنىڭ 4 - بېتىدە: چىن تۆمۈر باتۇر (ئەنۋەر سىزغان)

※ ※ ※

مەسئۇل مۇھەررىرى: دىلتازام باھاۋىدىن
ياردەمچى مۇھەررىرى: مۇتەللىپ ئىسمائىل
كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

تەھرىر بۆلۈمىنىڭ تېلېفون نومۇرى: 0991 - 2827971
ئېلېكترونلۇق خەت ساندۇقى: bulak@aliyun.com
تارقىتىش بۆلۈمىنىڭ تېلېفون نومۇرى: 0991 - 2827472

سۇلتان ھۈسەين مىرزا بايقارا

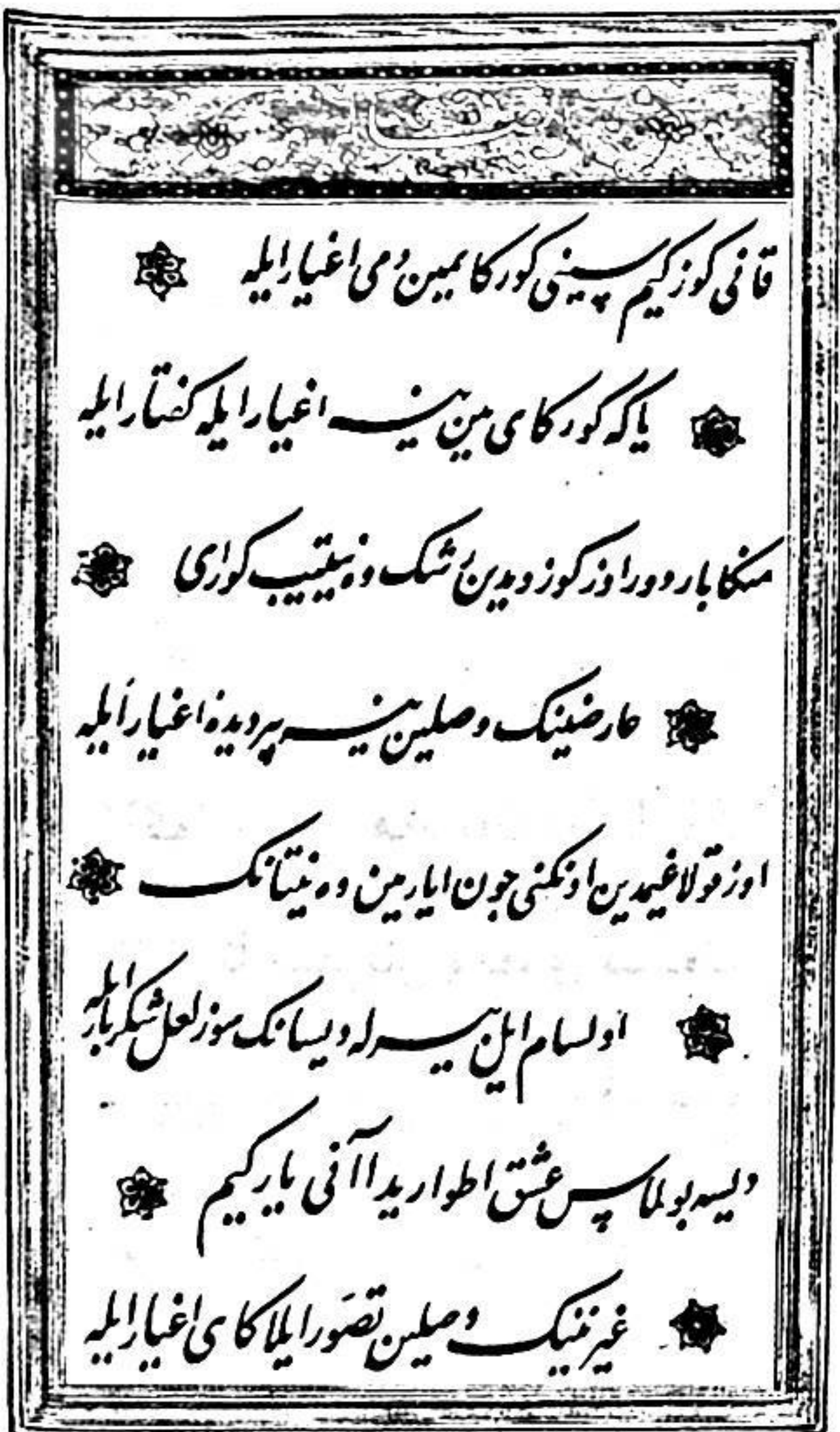
دەئۋانى سۇلتان ھۈسەين مىرزا بايقارا*

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: گۈلنەزىم ياقۇپ، ئوبۇلقاسىم مەمەت

ئەيزەن لەھۇ

قانى كۆز كىم سېنى كۆرگەيمەن دەمى ئەغيار ئىلە،
ياكى كۆرگەيمەن يەنە ئەغيار ئىلە گۇفتار ئىلە.
ماڭا باردۇر ئۆز كۆزۈمدىن رەشك، ۋەھ، نېتىپ كۆرەي،
ئارەزنىڭ ۋەسلىن يەنە بىردىدە، ئەغيار ئىلە.
ئۆز قۇلاغىمدىن ئۇنىڭنى چۈن ئايارمەن، ۋەھ، نېتاك،
ئۆلسەم ئەل بىرلە دېسەڭ سۆز لەئلى شەككەربار ئىلە،
دېسە بولماس ئىشقا ئەتۋارىدا ئانى ياركىم،
غەيرىنىڭ ۋەسلىن تەسەۋۋۇر ئەيلەگەي ئەغيار ئىلە.

* بەشى ئالدىنقى ساندا.

ھەرىدىن پىرىكىن بىل غاسا نىلماق نىتاڭ
 چۈن كۆرەر باغ ئىچرە گۈلدن ھەمنىشنىلغ خار ئىلە.
 مەن كىمۇ ئازور دەلىق سەندىن، گەر ئۇلتۇرسام، ۋەلېك،
 رەشكىدندۇر گاھ-گاھى بولماغم ئازار ئىلە.
 ئەي ھۈسەينى، يار ئۈچۈن كۆز مەردۇمدۇر كۆزنى يۈم،
 كۆز ئۆيدەك يەر كېرەك خىلۋەت ئۈچۈن دىلدار ئىلە،
 كوزادىك يىر كىرەك نىلۇتادۇچۇن لىلە
 ھىسىنى يارا چۈن كوزم دىمى دور كوزنى يۈم
 كوزادىك يىر كىرەك نىلۇتادۇچۇن لىلە

ئايدىم كۆنكۈم اوين ئابادىكىلىك پىلە
 چىكىشام جىت بىسى بو اوينى زىران ايتا
 جۈكە تىرك مەرىن ايتىم جۈرىنى م ايتىستان
 ھى كۆنكۈل سىن م نى بولە پىشان ايتا
 باردى اول مەربان مەسى كۆنكۈلدىن بىدازىن
 ئالەندىن تىمغىل كوزادىك ايتان ايتا
 ھى پىنى قىلادىك جۈن عافىت كىخىن وطن
 كۆنكۈلۈغ جانىكا سىن ايتىدىرمان ايتا

ھەر پەرىدىن بىر تىكەن بۇلبۇلغا سانجىلماق نىتاڭ،
 چۈن كۆرەر باغ ئىچرە گۈلدن ھەمنىشنىلغ خار ئىلە.
 مەن كىمۇ ئازور دەلىق سەندىن، گەر ئۇلتۇرسام، ۋەلېك،
 رەشكىدندۇر گاھ-گاھى بولماغم ئازار ئىلە.
 ئەي ھۈسەينى، يار ئۈچۈن كۆز مەردۇمدۇر كۆزنى يۈم،
 كۆز ئۆيدەك يەر كېرەك خىلۋەت ئۈچۈن دىلدار ئىلە،

ئەيزەن لەھۇ

ئەي كۆز، ئۆزگە يۈز سارى ئۆزۈڭنى ھەيران ئىستەمە،
 بىز ۋە فاسىز ئىشقىدىن كۆڭلۈڭنى ھەم قان ئىستەمە.
 ئەيلەدىم كۆڭلۈم ئۆيىن ئاباد بىكەسلىك بىلە،
 چەكىشمە زەھمەت بەسى، بۇ ئۆيىنى ۋەيران ئىستەمە.
 چۈنكى تەركى مەھرىن ئەتتىم، جەۋرىنى ھەم ئىستەمەن،
 ئەي كۆڭۈل، سەن ھەم يەنە بولما پۈشەيمان ئىستەمە.
 باردى ئول نا مەھربان مەھرى كۆڭۈلدن، بەئدەزىن
 ئالەمبىدىن تۇتماغىل كۆز ئۆزگە ئەفغان ئىستەمە.
 ئەي ھۈسەينى، قىلمادىڭ چۈن ئافىيەت گەنجىن ۋەتەن،
 ۋەھكى، مۇڭلۇغ جانىڭا سەن ئەمدى دەرمان ئىستەمە.

ئەيزەن لەھۇ

ۋەھكى، ھىجران تەرھىن ئول ئاي سالىدى بۇنياد ئۆزگەچە،

ناتەۋان كۆڭلۈمە بۇنياد ئەتتى بىداد ئۆزگەچە.

غەم تاغىن تىرناغ ئىلە قازدىم دېمە، فەرھادكىم،

مەن ئېرۈرمەن ئۆزگەچە ئىشقى ئىچرە، فەرھاد ئۆزگەچە.

يوق ئەسەر كۆڭلىگەۋۇ پۇلاد ئاھىمدىن ئېرىر،

ئۆزگەچەدۇر بۇ قاتىقلىق ئىچرە، پۇلاد ئۆزگەچە.

ئادەمىلىق رەسمىن ئەر بىلمەس، ئېرۈر مەئدۈزكىم،

ئادەمىزاد ئۆزگەچە ئەرمىش، پەرىزاد ئۆزگەچە.

كۆڭلۈمە باغۇ بەھارۇ بادەدىن بولمىش نىشات،

كىم بولۇپتۇر ھەجردىن يۈز قاتلا ناشاد ئۆزگەچە.

بۇ چەمەن رەئىنلارنى كۆپ سەۋمەكىم، ئەيلەر سىتەم،

گۈل بىلە سەرۋ ئۆزگەچە، نەسرىنۇ شەمشاد ئۆزگەچە.

ئەي ھۈسەينى، يار چۈن جەۋر ئەتتى ئادەت ئۆزگە نەۋ،

سەن داغى بولغىل جەفاكەشلىكىدە مۇئتاد ئۆزگەچە.

ئەيزەن لەھۇ

غەم يەلى جىسمىن بىناسىن قىلدى ۋەيران ئۆزگەچە،

سەبرۇ ھوشۇم كىشۋەرىن يەر بىرلە يەكسان ئۆزگەچە.

بىر لەبى لەئلىكى شەۋقىدىن ياشىم خۇناب ئېدى،

دەكە بىجران جىن ئال مالىدى نىپاد اوزكاج
 ناتوان كوكلو بىك نىپاد اوتى سىپاد اوزكاج
 غم تاغىن تىرناغ ايلە قازدىم دىمە فەرھاد كىم
 مەن ئېرۈرمەن اوزكاج شىشقى ئىچرە فەرھاد اوزكاج
 يوق ئەسەر كۆڭلىگەۋۇ پۇلاد اوتى سىپەن ئېرىر
 اوزكاج دەۋر بولمىش تىنچلىق پۇلاد اوزكاج
 اوتى سىپەن ئېرىمىش اوزكاج فەرھاد كىم
 اوتى سىپەن ئېرىمىش اوزكاج فەرھاد كىم
 كوكلو بىك نىپاد اوتى سىپەن ئېرىر

كىم بولۇپتۇر ھەجردىن يۈز قاتلا ناشاد اوزكاج
 بۇ چەمەن رەئىنلارنى كۆپ سەۋمەكىم ايلار سىتەم
 گۈل بىلە سەرۋ ئۆزگەچە نەسرىنۇ شەمشاد اوزكاج
 ئەي ھۈسەينى يار چۈن جەۋر ئەتتى ئادەت ئۆزگە نەۋ
 سەن داغى بولغىل جەفاكەشلىكىدە مۇئتاد اوزكاج
 غم يەلى جىسمىن بىناسىن قىلدى ۋەيران اوزكاج
 سەبرۇ ھوشۇم كىشۋەرىن يەر بىرلە يەكسان اوزكاج
 بىر لەبى لەئلىكى شەۋقىدىن ياشىم خۇناب ئېدى

ئەمدى كۆڭلۈم بولدى ئانىڭ ھەجرىدىن قان ئۆزگەچە.
 ئۆزگەچە زۇلم ئەيلەدى چۈن جانىمە زۇلم، ئەي رەفىق،
 ئەيب ئەمەس مەن داغى چەكسەم ئاھۇ ئەفغان ئۆزگەچە.
 ئۆزگەچە مەنەت يۈزۈمگە كەلدى ھىجران دەردىدىن،
 نې ئەجەب، ئاقسا يۈزۈمدە ئەشكى غەلتان ئۆزگەچە،
 ئىچمەگەي ئەردىم تەنە ئۆتۈم دەۋرىدە جامى ۋىسال،
 بىلسەم ئەردى ھەجرىدىن بولۇر بۇ دەۋران ئۆزگەچە.
 سەبر قىلماقدىن دەۋا يەتمەس ھۈسەينىي دەردىغە،
 ئەي خىرەد، تاپقىل ئانىڭ دەردىغە دەردان ئۆزگەچە.
 ئاھكىم، بولدۇم يەنە ئىشقى ئىچرە شەيدا ئۆزگەچە.
 ئەقلۇ ھۈشۈمدىن جۇدا، خەلق ئىچرە رەسۋا ئۆزگەچە.
 ۋەھم ئېتەر ئەردىم بەلايى ھەجرىدىن، يۈز ۋايكىم،
 جانىمە تۈرلۈك بەلالار بولدى پەيدا ئۆزگەچە.
 ئەقلۇ ھۈشۈم تاپتىلار تاراجكىم، ئىشقى فىراق
 سالىدى كۆڭلۈم كىشۋەرۈ مۈلكىگە يەغما ئۆزگەچە.
 بولسا ھالىم ئۆزگەچە ئەيب ئەتمەڭىز، ئەي دوستلار،
 كىم تۈشۈپتۈر دىلبەرىم باشغە سەۋدا ئۆزگەچە.
 يار بولسا ئۆزگەچە، ۋەھ، ئىختىيارى باردۇرۇر،

ئەمدى كۆڭلۈم بولدى ئەنكى بىرەين قان ئۆزگەچە.
 ئۆزگەچە زۇلم ئىلايىدى چۈن جانىمە زۇلم ئەي رەفىق،
 ئەيب ئەمەس مەن داغى چەكسەم ئاھۇ ئەفغان ئۆزگەچە.
 ئۆزگەچە مەنەت يۈزۈمگە كەلدى ھىجران دەردىدىن،
 نې ئەجەب، ئاقسا يۈزۈمدە ئەشكى غەلتان ئۆزگەچە،
 ئىچمەگەي ئەردىم تەنە ئۆتۈم دەۋرىدە جامى ۋىسال،
 بىلسەم ئەردى ھەجرىدىن بولۇر بۇ دەۋران ئۆزگەچە.
 سەبر قىلماقدىن دەۋا يەتمەس ھۈسەينىي دەردىغە،
 ئەي خىرەد، تاپقىل ئانىڭ دەردىغە دەردان ئۆزگەچە.

ئەگەر بولمىدىم ئەنكى بىرەين قان ئۆزگەچە.
 ئەقلۇ ھۈشۈمدىن جۇدا، خەلق ئىچرە رەسۋا ئۆزگەچە.
 ۋەھم ئېتەر ئەردىم بەلايى ھەجرىدىن، يۈز ۋايكىم،
 جانىمە تۈرلۈك بەلالار بولدى پەيدا ئۆزگەچە.
 ئەقلۇ ھۈشۈم تاپتىلار تاراجكىم، ئىشقى فىراق
 سالىدى كۆڭلۈم كىشۋەرۈ مۈلكىگە يەغما ئۆزگەچە.
 بولسا ھالىم ئۆزگەچە ئەيب ئەتمەڭىز، ئەي دوستلار،
 كىم تۈشۈپتۈر دىلبەرىم باشغە سەۋدا ئۆزگەچە.
 يار بولسا ئۆزگەچە، ۋەھ، ئىختىيارى باردۇرۇر،

ئەي ھۈسەينىي، خەتتىدىن رۇخسارى بولمىش ئۆزگە نەۋۇ،
سەبزەدىن ئانداكى بولغاي باغۇ گۈلزار ئۆزگەچە.

ئەيزەن لەھۇ

چارەئى ئىشقى نەدۇر جۇز سەبر مەھزۇن كۆڭلۈمە،
چۈن قىلائالماس، قىلىڭ بىر چارە مەجنۇن كۆڭلۈمە.
قويدى ئول ئاي ئىشقىدا يۈز ياڭى قانلىغ تازە داغ،
ۋەھ، نې گۈللار ئاچتى ئول رۇخسارى گۈلگۈن كۆڭلۈمە.
تاكى ئوتلۇق ئارەزى شەۋقى كۆڭۈلنى ئۆرتەردى،
ھەر نېچە باقسام ساۋۇقتۇر مەھر گەردۈن كۆڭلۈمە.
نې ھەكمۇ نې فۇسۇنگەردىن جۈنۈنۈم دەفئ ئولۇر،
كىم نې ھىكمەت نەفىئى يەتكۈردى، نې ئەفسۇن كۆڭلۈمە.
سەرۋ سارى نې كۆڭۈل بىرلە باقاي، ئەي باغبان،
مەنكى ھەردەم ئەۋرۈلۈر ئول قەددى مەۋزۇن كۆڭلۈمە.
بولماسا رەۋشەن كۆزۈم ھەردەم سەۋادى خەتتىدىن،
تىرەدۇر، بىللاھ، سەراسەر دۈنيئى دۈن كۆڭلۈمە.
ئەي ھۈسەينىي، دېمە: تەركىن توتكى، كۆپتۈر ئەھلى ھۈسن.
بار ئېسە، باقماس نېتەي ئانسىز بىرى چۈن كۆڭلۈمە.

ئەيزەن لەھۇ

ئەي ھۈسەينىي خېلىدىن رۇخسارى بېلىش زىكائۇن
بىزەينىن ئانداكى بولغاي باغۇ گۈلزار ئۆزگەچە

چارەئى ئىشقى نەدۇر جۇز سەبر مەھزۇن كۆڭلۈمە
چۈن قىلائالماس قىلىڭ بىر چارە مەجنۇن كۆڭلۈمە
قويدى ئول ئاي ئىشقىدا يۈز ياڭى قانلىغ تازە داغ
ۋەھ، نې گۈللار ئاچتى ئول رۇخسارى گۈلگۈن كۆڭلۈمە
تاكى ئوتلۇق ئارەزى شەۋقى كۆڭۈلنى ئۆرتەردى
ھەر نېچە باقسام ساۋۇقتۇر مەھر گەردۈن كۆڭلۈمە

ئەي ھۈسەينىي خېلىدىن جۈنۈنۈم دەفئ ئولۇر
كىم نې ھىكمەت نەفىئى يەتكۈردى نې ئەفسۇن كۆڭلۈمە
سەرۋ سارى نې كۆڭۈل بىرلە باقاي، ئەي باغبان
مەنكى ھەردەم ئەۋرۈلۈر ئول قەددى مەۋزۇن كۆڭلۈمە
بولماسا رەۋشەن كۆزۈم ھەردەم سەۋادى خېلىدىن
تىرەدۇر، بىللاھ، سەراسەر دۈنيئى دۈن كۆڭلۈمە
ئەي ھۈسەينىي، دېمە: تەركىن توتكى، كۆپتۈر ئەھلى ھۈسن
بار ئېسە، باقماس نېتەي ئانسىز بىرى چۈن كۆڭلۈمە

ئەي كۆڭۈل كەردۈن مەھبەت تاشنى ياغدۇردىلا،
 ھەر تەرەپ سەبىم ئۆيى دىۋارنى سىندۈردىلا.
 قىلمادى ھەم تەرك چۈن دىۋارغا بەردى شەكەست،
 سەيلى غەم سەقىن قارا تۇفراققا ھەم ئىندۈردىلا.
 ئەيلەر ئەردىم ئىشقىنىڭ رەسۋالارغا سەرزەنش،
 بولغالى رەسۋا سۆزۈم لاق ئەركەنى بىلدۈردىلا.
 يەتسە ھەر غەم ئىلمۇ ئەقىل ئەۋراقى ئەردى مۇنسىم،
 ھەر ۋەرەقنى بىر سارى ئاھىم يەلى ساۋۇردىلا.
 مەزرەئى زۇھد ئىچرەكم جەمئ ئەردى سەبىم خىرمەنى،
 سەكرەپ ئول خىرمەنگە بىر بەرقى بەلا كۆيدۈردىلا.
 ئافىيەت گەنجىدە دائىم باشىم ئەردى سەجدەدە،
 ئىشقى ئاخىر مۇنچە شىددەت باشىما كەلتۈردىلا.
 ئەي ھۈسەينى، ئەل ئىشتمەس ئەردى تەسبىھىم ئۇنىن،
 ئىشقى ئەفغانىنى گەردۈن تاقىدىن ئاشۇردىلا.

سېرىب اول خىرمەن غاپىر پىرقىلا كۆيدۈردىلا
 عافىت كىچىدايىم باشىم ايرىدى سەجدەدا
 عشق اخىر مۇنچە شىددەت باشىمە كىلتۈردىلا
 اچى چىنىنى ايلاشىماس ايرىدى تەسبىھىم اوينىن
 عشق اقصانىنى كەردۈن طاقيدىن اشۇردىلا

ئەي دىۋىزىنىك ۋاي كىم پىروروا نىم باردىلا
 جىرەسۈشۈم كىمىدىن ارام جانىم باردىلا
 رىشتە جانىم پىلە ۋەسلى ئىنىك پۈندىدەيدى

ئەي كۆڭۈل، گەردۈن بەلبىيەت تاشنى ياغدۇردىلا،
 ھەر تەرەپ سەبىم ئۆيى دىۋارنى سىندۈردىلا.
 قىلمادى ھەم تەرك چۈن دىۋارغا بەردى شەكەست،
 سەيلى غەم سەقىن قارا تۇفراققا ھەم ئىندۈردىلا.
 ئەيلەر ئەردىم ئىشقىنىڭ رەسۋالارغا سەرزەنش،
 بولغالى رەسۋا سۆزۈم لاق ئەركەنى بىلدۈردىلا.
 يەتسە ھەر غەم ئىلمۇ ئەقىل ئەۋراقى ئەردى مۇنسىم،
 ھەر ۋەرەقنى بىر سارى ئاھىم يەلى ساۋۇردىلا.
 مەزرەئى زۇھد ئىچرەكم جەمئ ئەردى سەبىم خىرمەنى،
 سەكرەپ ئول خىرمەنگە بىر بەرقى بەلا كۆيدۈردىلا.
 ئافىيەت گەنجىدە دائىم باشىم ئەردى سەجدەدە،
 ئىشقى ئاخىر مۇنچە شىددەت باشىما كەلتۈردىلا.
 ئەي ھۈسەينى، ئەل ئىشتمەس ئەردى تەسبىھىم ئۇنىن،
 ئىشقى ئەفغانىنى گەردۈن تاقىدىن ئاشۇردىلا.

ئەيزەن لەھۇ

ۋايۇ يۈزىمىڭ ۋايىكىم، سەرۋى رەۋانىم باردىلا،
 سەبرۇ ھۈشۈم مۈلكىدىن ئارامى جانىم باردىلا.
 رىشتە ئى جانىم بىلە ۋەسلى ئانىڭ يەپۋەند ئېدى،

جاۋدان نۇقتىسى كېلىپ پۈتۈپ جانىم بار دىلا
 كىم بىلە ئەنگىزى مەھر ئەتكەيمەن ئەمدى، ئەي كۆڭۈل،
 چۈنكى مەھر ئەنگىز ئاتلىق مەھربانم بار دىلا.
 سورما جانىم ھالىدىن داغى جەھان ئىقبالدىن،
 ئەي رەفئى، مەھربان، جانۇ جەھانم بار دىلا.
 ناتەۋان بولسام غەرب ئەرمەس ئانىڭ ھىجراندىن،
 نې ئۈچۈنكىم ئول غەربى ناتەۋانم بار دىلا.
 گەرچە ئىستەپ تاپمادىم لېكىن كۆزۈمدىن، بارغالى
 ئانى ئىستەپ يۈز سارى ئەشكى رەۋانم بار دىلا.
 ئەي ھۈسەينى، ھىجرىدە تاپسام ھەلاكى جاۋدان،
 قىلماغىل ھەسرەت، ھەياتى جاۋدانم بار دىلا.

ئەيزەن لەھۇ

قايدا ئىستەي ئىستەسەم قايدىن تاپاي مەن يارنى،
 كىم ساڭا ھەمدەم بولۇپ سورغاي دەمى مەن زارنى.
 ھەر سەباكىم كەلسە سەندىن جان بېرۈر ئول رەھم ئېتىپ،
 نېچە ئاسراغاي تېرىگلىك سەئىيى بۇ بىمارنى.
 غەمدەمەنكىم ۋەسل ئارا نېتىپ يۈزۈڭنى كۆرمەيسىن،
 كىم يىغدىن كۈر ئېتىپمەن دىدەئى خۇنبارنى.

ئەي چىنى بىر تاپسام ھەلاكى جاۋدان

قىلماغىل ھەسرەت جاۋدانم بار دىلا

قايدا ئىستەي ئىستەسەم قايدىن تاپاي مەن يارنى

كىم ساڭا ھەمدەم بولۇپ سورغاي دەمى مەن زارنى

ھەر سەباكىم كەلسە سەندىن جان بېرۈر ئول رەھم ئېتىپ

نېچە ئاسراغاي تېرىگلىك سەئىيى بۇ بىمارنى

غەمدەمەنكىم ۋەسل ئارا نېتىپ يۈزۈڭنى كۆرمەيسىن

كىم يىغدىن كۈر ئېتىپمەن دىدەئى خۇنبارنى

توقتاماس جەننەت دەرگىزىن تىلاب كۆڭلۈم قۇشى
 بىكوردارىلىق سىرتىن قىس دىن خارىنى
 دوتور رشكاسى پىنىنى يوقىدىر يارىم سىرادا
 كورسا كىمى بادىباول پىر دىكلى خىسارىنى

نچىكىم تار تار كۆڭۈل دەردۈ غەمۇ ئازارنى
 مەزىم تار تار نچىكىم كورسەم روخسارنى
 سىندا مەدى بوغىت دورەي كىم اول باغى ئاش
 نونا ئىلار كان بوخپىشە ئىككەرىنى

شوقىدىن آينىم ھەك كاتى كىم كىم سىب
 پىلە پىلە پىس كاسالورىن خىستە حال ارىنى
 كىل كورخار يىش شىنم توكە درد شىقىدىن
 نىكا خوارا كىتاي جىن دىن مىل پىر سىنى
 دىل ارىنىرت جىنى جاتىدە اوست ياتقى كىم
 نىكا جان تاقى تاقىس نىكا كوز دىر ارىنى

جىر تىم بار تاقىس راقىلىش لىبا سىن اول پىر سى
 كىم كىم تاقىس تاقىس كورمىش ئاقىب نىكا دىر

توقتاماس جەننەتدە مۇزگانى تىلەپ كۆڭلۈم قۇشى،
 بىكوردارىلىق جەۋھەرلىق قەفسىدىن خارنى.
 ئۆلتۈرۈر رەشك، ئەي ھۈسەينى، يوقسە دەرد ئىردىم يەر ئۆپ،
 كۆرسەڭ، ئەي بادى سەبا، ئول سەرۋى گۈل روخسارنى.

ئەيزەن لەھۇ

نېچەكىم تارتار كۆڭۈل دەردۈ غەمۇ ئازارنى،
 مەزىم تارتار نېچەكىم كۆرسەم مەھى روخسارنى.
 مەندە مەھرى بۇ سىفەتدۈر، ۋايكىم، ئول باغرى تاش
 بىۋەفا ئەيلەر گۇمان بۇ خەستەئى ئەفكارنى.
 شەۋقىدىن ئاھىم فەلەككە يەتتى، گۇياكىم بىلىپ
 بۈيلە بىلمەسكە سالور مەن خەستە ھالى زارنى.
 گۈلكى روخسارغا شەبنەم تۆكسە دەردى ئىشقىدىن،
 نېگە خار ئەتكەي جەفادىن بۆلبۈلى بىمارنى.
 ۋەسل ئارا غەيرەت ھۈسەينى جانغا ئوت ياقىتىم،
 نېگە جان تاپقاي لىقاسىن ياكى كۆز دىدارنى.

ئەيزەن لەھۇ

ھەسرەتم بار تاقاراق قىلمىش لىباسىن ئول پەرى،
 كىم قاراڭغۇ تۈندە كۆرمىش ئەفتابى خاۋەرى.

شەرت ئېرۇر چۈن ھەر كىشى ئۆز يارىغا ھەمىرەنگلىغ،
تۈتتى جىسمىنى قارا دەۋر ئۈزرە كۆڭلۈم ئازەرى.
ئول قارا ئەلدا تۈنىدىن ۋەھكى چىققۇنچە قۇياش،
يەر يۈزىن كەۋكەب مۇزەييەن قىلدى ئەشكىم ئەختەرى.
ئايغا مانىد بولدى بۇ شەبگۈن تۇمان، يۈز شۈكرىم،
يېتىپ ئاھىم قىلدى بۇ شەبگۈن تۇماننى بىر سارى.
باردۇر ئۈمىدى ھۈسەينى تەشنى لەبنىڭكىم يەنە،
دەردى ھىجران دەفئ ئولۇپ يەتكەي ۋىسالىڭ كەۋسەرى.

ئەيزەن لەھۇ

باردۇر ئول شەبگۈن لىباس ئىچرە پەرى يا ئادەمى،
يا مەگەر كىم كۆز قاراسىندا ئېرۇر كۆز مەردۇمى.
گەر كۆزۈمنىڭ مەردۇمى ئەرمەستۇرۇر، [ۋەھ] نې ئۈچۈن،
ئەشك ئاقىپ بەلگۈرۈر ھىجران غەمىدىن ماتەمى.
ئاقسا ئەشكى ھۈللەئى شەبگۈن ئارا، ۋەھ، نې ئەجەب،
كۈن قارا بولۇت ئارا كىرگەچ بولۇر زاھىر نەمى.
دەرلەر ئۆلمەس زۈلمەت ئىچرە ئابىھەيۋان تاپقان ئەل،
ۋەھكى، مەن تاپىمەنۇ جانىم ئالۇر ھەردەم غەمى.
ئەي ھۈسەينى، بۇ قارا قايغۇدا جانىڭ بولسا رىش،

شەرت ئېرۇر چۈن كىشى ئۆز يارىغا ھەمىرەنگلىغ
تۈتتى جىسمىنى قارا دەۋر ئۈزرە كۆڭلۈم ئازەرى
ئول قارا ئەلدا تۈنىدىن ۋەھكى چىققۇنچە قۇياش
يەر يۈزىن كەۋكەب مۇزەييەن قىلدى ئەشكىم ئەختەرى
ئايغا مانىد بولدى بۇ شەبگۈن تۇمان يۈز شۈكرىم
يېتىپ ئاھىم قىلدى بۇ شەبگۈن تۇماننى بىر سارى
باردۇر ئۈمىدى ھۈسەينى تەشنى لەبنىڭكىم يەنە
دەردى ھىجران دەفئ ئولۇپ يەتكەي ۋىسالىڭ كەۋسەرى

باردۇر ئول شەبگۈن لىباس ئىچرە پەرى يا ئادەمى
يا مەگەر كىم كۆز قاراسىندا ئېرۇر كۆز مەردۇمى
گەر كۆزۈمنىڭ مەردۇمى ئەرمەستۇرۇر، [ۋەھ] نې ئۈچۈن
ئەشك ئاقىپ بەلگۈرۈر ھىجران غەمىدىن ماتەمى
ئاقسا ئەشكى ھۈللەئى شەبگۈن ئارا، ۋەھ، نې ئەجەب
كۈن قارا بولۇت ئارا كىرگەچ بولۇر زاھىر نەمى
دەرلەر ئۆلمەس زۈلمەت ئىچرە ئابىھەيۋان تاپقان ئەل
ۋەھكى، مەن تاپىمەنۇ جانىم ئالۇر ھەردەم غەمى
ئەي ھۈسەينى، بۇ قارا قايغۇدا جانىڭ بولسا رىش

غەم يېمە، بىر كۈن دەۋا قىلغاي ۋىسالى مەرھەمى.

ئەيزەن لەھۇ

جاندا ئايتۇرمەن: تۈزەي ھەرفى غەمىڭ تەھرىرىنى،
 كۆڭلۈم ئولماس، ۋەھكى، بىلمەسمەن بۇ ئىش تەدبىرىنى.
 باۋەر ئەتمەس ئەردىم ئەل دەردىن، ۋەلې غەم كۆرگەلى
 چىن خەيال ئەيلەرمەن ئەلنىڭ نالەئى تەزۋىرىنى.
 ئافىيەت گەنجىن تۇتاي دەرسەن قۇتۇلۇپ ئىشقىدىن،
 ۋەھكى، ئۆزگە قىلسا بولماس تەڭرىنىڭ تەقدىرىنى.
 دېدىم ئاسايىش تاپاي ئىشقى ئىچرە، ۋەھ، مۇشكىلدۈرۈر،
 سەن پەرى رۇخ ئىشقىدا قىلماق بۇ سۆز تەقىرىنى.
 ۋالە ئولمىش، ۋەھ، ھۈسەينىي، يار رام ئولسۇم دەبان،
 تەلبە بولغانلار كەبى ئىستەپ پەرى تەسخىرىنى.

ئەيزەن لەھۇ

سەبزەئى خەتتىڭ خەيالى بىرلە ئۆلسەم، ئەي پەرى،
 سەبزەئى قەبرىم، نېتاك، گەر پۈتسە ھىجران نەشتەرى.
 ئۈيلە جەننەت سەبزەسى ياڭلىغ خەتتىڭ مەشئۇقىمەن،
 كىم كېرەكمەسەن جەننەتى مېناۋۇ قەسىرى ئەخزەرى.
 سەبزەدەككىم زىننەتى گۈلبەرگ ئېرۈر، ئول نەۋۋىدۈر

غەم يېمە بىر كۈن دەۋا قىلغاي ۋىسالى مەرھەمى

جاندا ئايتۇرمەن تۈزەي ھەرفى غەمىڭ تەھرىرىنى

كۆڭلۈم ئولماس ۋەھكى بىلمەسمەن بۇ ئىش تەدبىرىنى

باۋەر ئەتمەس ئەردىم ئەل دەردىن ۋەلې غەم كۆرگەلى

چىن خەيال ئەيلەرمەن ئەلنىڭ نالەئى تەزۋىرىنى

ئافىيەت گەنجىن تۇتاي دەرسەن قۇتۇلۇپ ئىشقىدىن

ۋەھكى ئۆزگە قىلسا بولماس تەڭرىنىڭ تەقدىرىنى

دېدىم ئاسايىش تاپاي ئىشقى ئىچرە ۋەھ مۇشكىلدۈرۈر

سەبزەئى خەتتىڭ خەيالى بىرلە ئۆلسەم ئەي پەرى

سەبزەئى قەبرىم نېتاك گەر پۈتسە ھىجران نەشتەرى

ئۈيلە جەننەت سەبزەسى ياڭلىغ خەتتىڭ مەشئۇقىمەن

كىم كېرەكمەسەن جەننەتى مېناۋۇ قەسىرى ئەخزەرى

سەبزەدەككىم زىننەتى گۈلبەرگ ئېرۈر ئول نەۋۋىدۈر

سەبزەئى خەتتىڭ خەيالى بىرلە ئۆلسەم ئەي پەرى

سەبزەئى قەبرىم نېتاك گەر پۈتسە ھىجران نەشتەرى

ئۈيلە جەننەت سەبزەسى ياڭلىغ خەتتىڭ مەشئۇقىمەن

كىم كېرەكمەسەن جەننەتى مېناۋۇ قەسىرى ئەخزەرى

سەبزەدەككىم زىننەتى گۈلبەرگ ئېرۈر ئول نەۋۋىدۈر

لەئلىك ئۈستىدە زۈمۈرە دېگۈن خەتلىگىنىڭ زىيۋەرى.
 لەبلەرنىڭ شەۋقىدە كىم ئوت تۇشتى مەھزۇن جانىما،
 ئاتەشنى لەئلىدۈرۈر ئول شۇئەلەنىڭ ھەر ئەخگەرى.
 زەئفلىق جىسىمىم ھەزارەتدىن تۇتاشتى ئول سىفەت،
 كىم ياپىنچى ئاڭا دۈدۈ كۈل بولۇپتۇر بىستەرى.
 سەبزە ئۈزەرە، ساقىيا، جامى زۈمۈرە دېگۈن كەتۈر،
 كىم چېكەي ئول خەت خەيالى بىرلە ئىشرەت ساغەرى.
 گەر ھۈسەينى ئىشقى ئارا دىۋانە بولسا، نې ئەجەب،
 كىم پەرى پەيكەر، مەلەك سىما يىگىتدۇر دىلبەرى.

ئەيزەن لەھۇ

مۈشك بۇ خەتتىنمۇ دەي يا لەئلى دۈر بارىنمۇ دەي؟
 يۈزى ئىمانىنمۇ دەي؟ يا زۇلفى زۇننارنىمۇ دەي؟
 كەۋسەرى لەئلىنىمۇ ئايتاي يوقسا خەتتىدىن ئانىڭ،
 تەگرەسىدە سەبزەئى جەننەت نەمۇدارىنمۇ دەي؟
 سەبزەۋۇ گۈلدەك خەتى بىرلە يۈزىنىمۇ شەرھ ئېتەي،
 سەبزەۋۇ گۈلدىن بېزەلگەن باغى رۇخسارنىمۇ دەي؟
 رىشتەئى جان بىرلە ھەيۋان سۈيىدىن سوردۇڭ خەبەر،
 بېلىنىڭ تارىنىمۇ ئايتاي، لەئلى گۇفتارىنىمۇ دەي؟

● لەئلىك دەستىدە زۇمۈرە دېگۈن خەتلىگىنىڭ زىيۋەرى
 ● لەبلەرنىڭ شەۋقىدە كىم ئوت تۇشتى مەھزۇن جانىما
 ● ئاتەشنى لەئلىدۈرۈر ئول شۇئەلەنىڭ ھەر ئەخگەرى
 ● زەئفلىق جىسىمىم ھەزارەتدىن تۇتاشتى ئول سىفەت
 ● كىم ياپىنچى ئاڭا دۈدۈ كۈل بولۇپتۇر بىستەرى
 ● سەبزە ئۈزەرە، ساقىيا، جامى زۈمۈرە دېگۈن كەتۈر
 ● كىم چېكەي ئول خەت خەيالى بىرلە ئىشرەت ساغەرى
 ● گەر ھۈسەينى ئىشقى ئارا دىۋانە بولسا، نې ئەجەب
 ● كىم پەرى پەيكەر، مەلەك سىما يىگىتدۇر دىلبەرى

● شېكۈ خېلىن مودى يالىسىل بارىن مودى
 ● يۈزى ئىمانىن مودى يازىسىل نىزىن مودى
 ● كۈشلىدىن مودى يوقى خېلىن تىلىك
 ● تىكرا پىدا سەبزە جەننەت نەمۇدارىن مودى
 ● سەبزەۋۇ گۈلدەك خەتى بىرلە يۈزىن مودى شەرھ ئايتاي
 ● سەبزەۋۇ گۈلدىن پىدا سەبزە باغى رۇخسار مودى
 ● رىشتە جان بىرلە ھەيۋان سۈيىدىن سوردۇڭ خەبەر
 ● بېلىنىڭ تارىنى مودى ئايتاي مودى كىم پەرى پەيكەر

دەر باغى گۈللاردا گەرچە يوق بۇيى ۋەفا،

ھەر بىرىنىڭ تەگرەسىدە يۈز جەفا خارنىمۇ دەي؟

ئەي ھۈسەينىي، دېمەگىلىكىم يار ئىشقىن شەرھ ئېتەي،

ۋەسلىنىڭ رەشكىنىمۇ دەي، ھەجرىنىڭ ئازارنىمۇ دەي؟

ئەيزەن لەھۇ

ھۈسن ئىلە سەن كامىلۇ شىرىنۇ لەيلى شۆھرەتى،

ئىشقى ئارا مەن زار ئولۇپ، فەرھادۇ مەجنۇن تۆھمەتى.

ئافىيەت چاغىن فەرغەت ساغىنۇر ئەردى كۆڭۈل،

ئىشقى ئارا بەلگۈردى، ۋەھ - ۋەھ، ئول فەرغەت مەنەتى.

ئىشقى تىغىدىن تەنمىدە يۈز تۈمەن نەئلو ئەلىق،

بىر گەدا ياڭلىغكى توش - توشىدىن كېسىلمىش كىسۋەتى.

ئاھ ئوتى ئۆرتەپ تەنم ئىشقىڭدا پىچۇ تاب ئىلە،

ئول سەبەبدىن بولدى گۇيا بەرق ياڭلىغ ھەيئەتى.

ئىشقىدا جانىمنى ئال، جىسمىمنى كۆيدۈردى ئەجەل،

يەلگە ساۋۇرغىلىكى، ئىشقى ئەھلىنىڭ [ئولغاي] ئىبرەتى.

ئەي ھۈسەينىي، دەر ئېدىم ئىشقىنى پىنھان ساقلايىن،

بىلمەدىمكىم ئەيلەمىش كۆز ياشى ئالەم شۆھرەتى.

ئەيزەن لەھۇ

دەر باغى گلاردا گەرچە يوق بويى وىفا

ھەر بىرىنىڭ تەگرەسىدە يۈز جەفا خارنىمۇ دەي

ئەي ھۈسەينىي دېمەگىلىكىم يار ئىشقىن شەرھ ئېتەي

ۋەسلىنىڭ رەشكىنىمۇ دەي ھەجرىنىڭ ئازارنىمۇ دەي

ھۈسن ئىلە سەن كامىلۇ شىرىنۇ لەيلى شۆھرەتى

ئىشقى ئارا مەن زار ئولۇپ فەرھادۇ مەجنۇن تۆھمەتى

ئافىيەت چاغىن فەرغەت ساغىنۇر ئەردى كۆڭۈل

ئىشقى ئارا بەلگۈردى ۋەھ - ۋەھ ئول فەرغەت مەنەتى

ئىشقى تىغىدىن تەنمىدە يۈز تۈمەن نەئلو ئەلىق

بىر گەدا ياڭلىغكى توش - توشىدىن كېسىلمىش كىسۋەتى

ئاھ ئوتى ئۆرتەپ تەنم ئىشقىڭدا پىچۇ تاب ئىلە

ئول سەبەبدىن بولدى گۇيا بەرق ياڭلىغ ھەيئەتى

ئىشقىدا جانىمنى ئال جىسمىمنى كۆيدۈردى ئەجەل

يەلگە ساۋۇرغىلىكى ئىشقى ئەھلىنىڭ [ئولغاي] ئىبرەتى

ئەي ھۈسەينىي دەر ئېدىم ئىشقىنى پىنھان ساقلايىن

بىلمەدىمكىم ئەيلەمىش كۆز ياشى ئالەم شۆھرەتى

* شىنكەتتى جىم دىجان ناتوانا ئىم اور تادى
 * طرەقتى ئىردى كەپداونى ئىم اور تادى
 * رۇزگار ئىم المىلادى خالىنىك سوادى دىكى
 * رۇزگار ئىم خۇنى بولغىنى خان دىم اور تادى
 * خان دىم اور تادى لىنۇنىك تونى دىكى ئى تىياس
 * خان دىم ئىكىم بىر نام دىن ئىم اور تادى
 * سورسالار اجاب كۆنىكىم كۆپىنچى ئى سىبا
 * كىم ئى بىر خۇرۇد ماھ خۇرۇد دىم اور تادى
 * اولۇق خۇلەنىنى كۆپىنچى ئى سىبا

* كورما كاتى ئىم شىنكەتتى دىم اور تادى
 * ئىچكىم دىمىلىنى ئىم اور تادى كۆنكول
 * جىرادى بىرلە ئىم اور تادى
 * ئىتى كۆك كىم ئىم اور تادى جىمىد كۆل رىنى
 * ئىم اور تادى بىرلە ئىم اور تادى
 * كىچىك بىر ئىدىن دىمىلىنى ئىم اور تادى
 * كىچىك بىر ئىدىن دىمىلىنى ئىم اور تادى
 * كىچىك بىر ئىدىن دىمىلىنى ئىم اور تادى

ئىشقىنى ئوتى جىسمۇ جانى ناتەۋانىم ئۆرتەدى،
 تۇرغۇ ئوت ئۆرتەدىكى، پەيداۋۇ نىھانىم ئۆرتەدى.
 رۇزگار ئىم ئەيلەدى ھالىنىك سەۋادىدەك قارا،
 رۇزگار ئىم خۇد نې بولغىنى، خانۇمانىم ئۆرتەدى.
 خانۇمانىم ئۆرتەدى زۇلفۇڭ تۈنىدەك، ئەي قۇياش،
 خانۇمان نېكىم، بارى نامۇ نىھانىم ئۆرتەدى.
 سورسالار ئەھباب كۆنكولۇم كۆپىنچى، ئىت، ئەي سەبا،
 كىم ئانى بىر خۇرۇد ماھى خۇرۇد دىم اور تادى.
 ئوتلۇق ئەھۋالىمنى كۆرگەن خەلق كۆيدى سەربەسەر،
 كۆرمەگەننى ھەم ئىشتىكەچ داستانىم ئۆرتەدى.
 نېچەكىم ۋەسلى نىھالىن جان ئارا ئەكتى كۆنكول،
 ھەجر ئوتى بىرلە ئانى سەرۋى رەۋانىم ئۆرتەدى.
 يەتتى كۆككىم زاھىر ئەيلەر جىسمىدا كۆل رەنگىنى،
 ئەي ھۈسەينى، بارچەسىن ئوتلۇق فىغانىم ئۆرتەدى.

ئەيزەن لەھۇ

كېچە ھەجر ئىدىن ۋىسالىنىڭغا خەيالىم بار ئىدى،
 ھېچ كىشىگە ئايتالمايلىكىم، نې ھالىم بار ئىدى.
 بەلۇ ئاغزىنىڭ ھەدىسىن شەرھ ئېتەرگە، ئەي ھەبىب،

خۇردەبىنلەر بىرلە ھەردەم قىلۇ قالىم بار ئېدى.
 ياقا يىرتىپ چاك ئېتىپ، كۆكسۈم، باشما تاش ئۇرۇپ،
 يىغلار ئەردىم دەمبەدەم تاكىم مەجالىم بار ئېدى.
 چۈنكى كەلدىم ئۆزۈمە فەرياد ئېتىپ، يىرتىپ ياقا،
 ھەم ئانىڭدىن ھەم ئۆزۈمدىن ئىنقىئالىم بار ئېدى.
 باش قويۇپ جانىم فىدا [قىلدىم] ئانىڭنىڭ ئاللىدا،
 ئەيلەدىم ۋەقتى مۇنىكىم، ئىتىدىلىم بار ئېدى.
 قەتلىك ئۈمىدى ھەزىن كۆڭلۈمگە ھەردەم كىرمەسە،
 ھەر زەمان يۈز قاتلا ئۆلمەك ئىھتىمالىم بار ئېدى.
 ۋەئەئى ۋەسل ئولماسا ھەجرى ئارا مەن خەستەگە،
 ئەي ھۈسەينىي، قايدا جان ئېلىتمەك خەيالىم بار ئېدى.

ئەيزەن لەھۇ

قىلماغاي ئەردىم يۈزىن كۆرمەك تەمەننا كاشكى،
 سالماغاي ئەردىم كۆڭۈل مۈلكىگە غەۋغا كاشكى.
 ۋەسل ئارا تۈشتى كۆڭۈل مۈلكىدە غەۋغا، ئەي رەفىق،
 قىلغاي ئەردى ھەجر ئوتى كۆڭلۈمنى يەنما كاشكى.
 تەڭرى ئۈچۈن تەلبە كۆڭلۈمنى ئىتۈرگىل، ئەي سىپىھەر،
 كىم ئەمەس ھاسىل بۇ بەھاسىلدىن ئىللا كاشكى.

خۇردەبىنلەر بىرلە ھەردەم قىلۇ قالىم بار ئېدى
 ياقا يىرتىپ چاك ئېتىپ كۆكسۈم باشما تاش ئۇرۇپ
 يىغلار يارىدىم دەمبەدەم تاكىم مەجالىم بار ئېدى
 چۈنكى كەلدىم ئۆزۈمە فەرياد ئېتىپ يىرتىپ ياقا
 ھەم ئانىڭدىن ھەم ئۆزۈمدىن ئىنقىئالىم بار ئېدى
 باش قويۇپ جانىم فىدا ئانىڭنىڭ ئاللىدا
 ئەيلەدىم ۋەقتى مۇنىكىم ئىتىدىلىم بار ئېدى
 قەتلىك ئۈمىدى ھەزىن كۆڭلۈمگە ھەردەم كىرمەسە
 ھەر زەمان يۈز قاتلا ئۆلمەك ئىھتىمالىم بار ئېدى

دەردە وصل اولماسا ھجرى رايىن خەستەغا

ئەي ھۈسەينىي قايدا جان ئېلىتمەك خەيالىم بار ئېدى

قىلماغاي ئەردىم يۈزىن كۆرمەك تەمەننا كاشكى

سالماغاي ئەردىم كۆڭۈل مۈلكىگە غەۋغا كاشكى

ۋەسل ئارا تۈشتى كۆڭۈل مۈلكىدە غەۋغا، ئەي رەفىق

قىلغاي ئەردى ھەجر ئوتى كۆڭلۈمنى يەنما كاشكى

تەڭرى ئۈچۈن تەلبە كۆڭلۈمنى ئىتۈرگىل، ئەي سىپىھەر

كىم ئەمەس ھاسىل بۇ بەھاسىلدىن ئىللا كاشكى

ئىشقا ئارا رەسۋا بولۇپمەن، بۇ تەئەسسۇفدىن نې سۇد،
يا دەرىغىدۇر ھەر ئىشنىڭ زەمىندە يا كاشكى.
ئول قۇياشنىڭ نەقدى ۋەسلى گەرچە راھەتدۇر، ۋەلې،
قىلماغاي ئەردى كۆڭۈل ئانى تەمەننا كاشكى.
مەنكى ئول ئاي ئىشقىنى قىلدىم تەمەننا، ئەي كۆڭۈل،
قىلغاي ئەردىم زۇھد ئىچىندە دىدە بىنا كاشكى.
چۈن ھۈسەينى دەۋلەتى تەۋفىق سەندىن ئىستەدى،
ئۇشبۇ ئىشدا سالما كۆڭلىگە، خۇدايا، كاشكى.

ئەيزەن لەھۇ

غەم يېمە، مەھزۇن كۆڭۈلكىم، دىلرەبايىڭ كەلگۈسى،
بەزمى ئەيشىڭ تۈزگۈچى ئىشرەت فەزاىڭ كەلگۈسى.
ئەيلەڭىل پەرۋاز، ئەي شەھباز ھىممەتكم بۇ كۈن،
تايىرى، قۇدىس ئاشياندا ھۇمايىڭ كەلگۈسى.
تەيرە شامى ھەجردىن كۆپ قالما تاڭكىم، مەھر ئىلە
سۈبھى دەۋلەتدىن چىقىپ تابەندە ئايىڭ كەلگۈسى.
غەم يېمە لەب تەشەنە ھىجران دەشتىدە ھەيران قالپ،
كىم زىلالى ۋەسل ئىچەرگە رەھنەمايىڭ كەلگۈسى.
ئەي ھۈسەينى، قىلماغىل ئىشرەت نەۋاسىنىكم، بۇ كۈن

ئىشقا ئارا رەسۋا بولۇپمەن بۇ تەئەسسۇفدىن نې سۇد
يا دەرىغىدۇر ھەر ئىشنىڭ زەمىندە يا كاشكى
ئول قۇياشنىڭ نەقدى ۋەسلى گەرچە راھەتدۇر ۋەلې
قىلماغاي ئەردى كۆڭۈل ئانى تەمەننا كاشكى
مەنكى ئول ئاي ئىشقىنى قىلدىم تەمەننا ئەي كۆڭۈل
قىلغاي ئەردىم زۇھد ئىچىندە دىدە بىنا كاشكى
چۈن ھۈسەينى دەۋلەتى تەۋفىق سەندىن ئىستەدى
ئۇشبۇ ئىشدا سالما كۆڭلىگە خۇدايا كاشكى

غەم يېمە، مەھزۇن كۆڭۈلكىم دىلرەبايىڭ كەلگۈسى
بەزمى ئەيشىڭ تۈزگۈچى ئىشرەت فەزاىڭ كەلگۈسى
ئەيلەڭىل پەرۋاز، ئەي شەھباز ھىممەتكم بۇ كۈن
تايىرى، قۇدىس ئاشياندا ھۇمايىڭ كەلگۈسى
تەيرە شامى ھەجردىن كۆپ قالما تاڭكىم، مەھر ئىلە
سۈبھى دەۋلەتدىن چىقىپ تابەندە ئايىڭ كەلگۈسى
غەم يېمە لەب تەشەنە ھىجران دەشتىدە ھەيران قالپ
كىم زىلالى ۋەسل ئىچەرگە رەھنەمايىڭ كەلگۈسى
ئەي ھۈسەينى، قىلماغىل ئىشرەت نەۋاسىنىكم بۇ كۈن

كىم گۈلىستانى نىشانتىدا نەۋائىنىڭ كەلگۈسى.

ئەيزەن لەھۇ

ئىشقىم ئوتىدىن كېلىپ مەجنۇن بىر ئۇچقۇن ئىستەدى،
 ئال دېدىم، سۇنغاچ ئېلىك، باشدىن ئاياغىن ئۆرتەدى.
 چۈن ئېشىتتى ۋامىقۇ فەرھادۇ مەجنۇن كۆيگەننى،
 كېلىبان ھەيرەت ئىكەۋ كۆرگەچ ئالارنى چۆركەدى.
 قالمادى ئول يار كۆيدىدا يەرى قان بولماغان،
 ئىتلارنى مەجرۇھ جىسمىمنى چۈ ھەريان سۆدرەدى.
 خەستە كۆڭلۈم تىلماغىدىن قانمادى تىغى ئانىڭ،
 گەرچە ھىجران قۇشلارغا بىر - بىر ئانى توغرادى.
 نى غەمىڭ چىقتىيۇ نې [..] سارى تاپتى يول،
 ناۋەكىڭ پەيكانى تا كۆڭلۈم شىكافىن تۈگرەدى.

ئەيزەن لەھۇ

ۋەھكى، غەم دەشتىدە يەتكەن ناتەۋان كۆڭلۈم قانى،
 تەركى جانىم ئەيلەگەن بىخانۇمان كۆڭلۈم قانى؟
 نې نىشانىدىن خەبەر تاپتىم، نى ئاتىدىن ئەسەر،
 ھەجر ۋادىسىدا بىنامۇ نىشان كۆڭلۈم قانى؟
 دېمەكىم جانىڭغا ئارام ئىستەسەڭ تاپشۇر كۆڭۈل،

كىم گۈلىستان نىشانتىدا نەۋائىنىڭ كەلگۈسى

ئىشقىم ئوتىدىن كېلىپ مەجنۇن بىر ئۇچقۇن ئىستەدى
 ئال دېدىم سۇنغاچ ئېلىك باشدىن ئاياغىن ئۆرتەدى
 چۈن ئېشىتتى ۋامىقۇ فەرھادۇ مەجنۇن كۆيگەننى
 كېلىبان ھەيرەت ئىكەۋ كۆرگەچ ئالارنى چۆركەدى
 قالمادى ئول يار كۆيدىدا يەرى قان بولماغان
 ئىتلارنى مەجرۇھ جىسمىمنى چۈ ھەريان سۆدرەدى
 خەستە كۆڭلۈم تىلماغىدىن قانمادى تىغى ئانىڭ

كەبچە چىران قوشكارىغىچە پىرپىرەپ تۇغراي
 نى غەمىڭ چىقتىيۇ نې سارى تاپتى يول
 ناۋەكىڭ پەيكانى تا كۆڭلۈم شىكافىن تۈگرەدى

دەك غەم دەشتىدا يىتكەن ناتەۋان كۆڭلۈم قانى
 تەركى جانىم ئەيلەگەن بىخانۇمان كۆڭلۈم قانى
 نې نىشانىدىن خەبەر تاپتىم نى ئاتىدىن ئەسەر
 ھەجر ۋادىسىدا بىنامۇ نىشان كۆڭلۈم قانى
 دېمەكىم جانىڭغا ئارام ئىستەسەڭ تاپشۇر كۆڭۈل

سەن بۇرۇن كۆرگەندەك، ئەي ئارامى جان، كۆڭلۈم قانى؟
 لۇتفلا قىلمىش جەھان رەسۋايى ئۇششاقىغا يار،
 ۋەھ، مۇنۇڭدەك چاغدا رەسۋايى جەھان كۆڭلۈم قانى.
 سەن خۇد ئايتۇرسەنكى، ئىشقى ئىچرە كېرەك كۆڭلۈڭگە سەبەر،
 سەبەر ئېتەرگە، ئەي رەفتى مەھربان، كۆڭلۈم قانى؟
 ئەيكى دەرسەنكىم ھۈسەينىي، ئۆزگەگە بەرمىش كۆڭۈل،
 ئۆزگەگە بەرمەك ئۈچۈن، ئەي بەد گۇمان، كۆڭلۈم قانى؟

ئەيزەن لەھۇ

ئەي ئەجەل، ئاسۇدە قىل ھىجران بەلاسىدىن مېنى،
 بىر يولى قۇتقار ئۇلۇسنىڭ ماجىراسىدىن مېنى.
 زەئىم ئاشتى ھەجر باغدا سىرىشكۈ ئاھدىن،
 قۇتقار، ئەي ۋەسل، ئول چەمەن ئابۇ ھەۋاسىدىن مېنى.
 ئەي ئەجەل، قورقۇتما ئۆلتۈرگۈم دەبان، ئۆلتۈرگەننى
 گەر تىرىك تاپساڭ فىراقىنىڭ جەفاسىدىن مېنى.
 ئىشقى رەشكۈ ھەجر مۇھلىك، ۋەھ، ئاڭا جانىم فىدا،
 كىم چىقارغاي بۇ بەلالارنىڭ ئاراسىدىن مېنى.
 ھەر نەچە ئۆتكەرسە دەرددىن مۇددەئىي بىدادۇ زۇلم،
 ئۆتكەرە ئالماس ۋىسالىڭ مۇددەئاسىدىن مېنى.

سەن بۇرۇن كۆرگەندەك ئەي ئارامى جان كۆڭلۈم قانى
 لۇتفلا قىلمىش جەھان رەسۋايى ئۇششاقىغا يار
 ۋەھ مۇنۇڭدەك چاغدا رەسۋايى جەھان كۆڭلۈم قانى
 سەن خۇد ئايتۇرسەنكى ئىشقى ئىچرە كېرەك كۆڭلۈڭگە سەبەر
 سەبەر ئېتەرگە ئەي رەفتى مەھربان كۆڭلۈم قانى
 ئەيكى دەرسەنكىم ھۈسەينىي ئۆزگەگە بەرمىش كۆڭۈل
 ئۆزگەگە بەرمەك ئۈچۈن ئەي بەد گۇمان كۆڭلۈم قانى

ئەي جەل ئاسۇدە قىل ھىجران بەلاسىدىن مېنى

پەرىيولى قۇتقار اولوس تىك ماجىراسىدىن مېنى
 زەئىم ئاشتى ھەجر باغدا سىرىشكۈ ئاھدىن
 قۇتقار ۋەسل اول جەننەت مەھرابىدىن مېنى
 ئەي جەل قورقۇتما ئۆلتۈرگۈم دەبان اول ئۆلتۈرگەننى
 گەر تىرىك تاپساڭ فىراقىنىڭ جەفاسىدىن مېنى
 ئىشقى رەشكۈ ھەجر مۇھلىك ۋەھ ئاڭا جانىم فىدا
 كىم چىقارغاي بۇ بەلالارنىڭ ئاراسىدىن مېنى
 ھەر نەچە ئۆتكەرسە دەرددىن مۇددەئىي بىدادۇ زۇلم
 ئۆتكەرە ئالماس ۋىسالىڭ مۇددەئاسىدىن مېنى

بىر كىم بىر تىكىل كىم قىلغىل ساقىيا
 پىر قىچ پىر خىلامنىكى دىسىدىن
 ھىسىنى سىلپتىدىن انجى خىم ئوقۇدۇ
 كىم دىكىلى لارىخىلى كىم تىكىل كىم دىسىدىن

نۇبىر اولدى ئاچىلماس ۋە كىم كىم بىر تىكىل
 غىم خىم ئانى سىلىدىن ساوردىلى سىمىدىن
 مىن كىم پىر خىم قات سىمىدىن مىن ھىلاك
 نى ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم

لا كىم پىر سىل سىمىدىن تىكىل تىكىل
 اول خىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 نىمى خىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 كىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 نالدىن كىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 كىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 پىر خىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 كىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم
 بولغالى خىم ئاچىم جىمىدا كىم ئاچىم جىمىدا كىم

دەركى سەبىر ئەتكىل ھەكىمى ئەقىل، قىلغىل، ساقىيا،
 بىر قەدەھ بىرلە خىلاس ئانىكى دەۋاسىدىن مېنى.
 ئەي ھۈسەينى، سەلتەنەتدىن ئانچە فەخرىم يوقتۇرۇر،
 كىم دېگەيلەر خەيلى كۈيىنىكى گەداسىدىن مېنى.

ئەيزەن لەھۇ

نەۋبەھار ئولدى ئاچىلماس، ۋەھكى، ئەيشىم گۈلبۇنى،
 غەم خەزانى يەلىدىن ساۋرۇلدى سەبىر خىمىنى.
 مەنكى بىر رۇخسارۇ قامەت ھەسرەتتىنمەن ھەلاك،
 نې ئاسىغ جىمىدا گۈلشەن ئەرغەۋانۇ سەۋسەنى.
 لالە بىرلە سۈنبۈلى سىراپىدىن تەسكىنى يوق،
 ئول ئۇزارۇ زۇلفى، ئوتۇ دۇدى چۈن ئۆرتەر مېنى.
 نىشى غەمزەگىدىن تىكەن بىرلە تۇتۇنغان ياخشىراق،
 گۈلشەن ئىچرە گۈل بىلە تولغۇنچە كۆكسۈم رەۋزەنى.
 نالەلىق كۆڭلۈم چۈرۈك بولغان سۆڭەكلەر ئىچرەدۇر،
 ئۈيلەكىم خاشاك ئىچرە بولسا بۈلبۈل مەسكەنى.
 يۈز ۋەفا قىلساڭ جەفا كۆرسەڭ تەئەججۇب قىلماغىل،
 كىم بۇ ئاينىدۇر ئەزەلدىن ئالەم ئەھلىنىكى فەنى.
 بولغالى ئاشىق ھۈسەينى ھەم گەدادۇر ھەم زەبۇن،

ئىشقى ئارا سۇد ئەتمەدى شەھ يا مۇبارىز ئەركەنى.

ئەيزەن لەھۇ

بىر پەرىۋەش شەۋقى ئوتى جىسمۇ جانىم ئۆرتەدى،
 ئايرىلىپ بىر ئۇچقۇن ئاندىن خانۇمانىم ئۆرتەدى.
 كۈھى ئاھەن بولسا ئىشقى ئوتى ئۆرتەر، ئەي كۆڭۈل،
 تاڭ يوق ئول ئوت گەرچە جىسمى ناتەۋانىم ئۆرتەدى.
 كۆڭلۈم ئاندىن ئۆزگەگە مۇمكىن ئەمەس مەيلى ئەيلەمەك،
 ۋەھكى، تۈھمەت بىرلە شۇخى بەدگۇمانىم ئۆرتەدى.
 كۆڭلۈم ئىستەر چاغدا كۆپ ئۈمىد بەردى مەھرىدىن،
 ۋەھكى، سوڭرا زالىمى نامەھرىبانىم ئۆرتەدى.
 زولفىدا سەرگەشتە سەبىرىم خەيلى سارى ئاچتى يۈز،
 بەرق ئۈرۈپ ئاقشام ئازىققان كارۋانىم ئۆرتەدى.
 بۈكى تۈتتى باغ ئارا گۈل رەنگى، بۆلبۈل گۈيىيا،
 ئەي ھۈسەينىي، ئانى بۇ ئوتلۇق فىغانىم ئۆرتەدى.

ئەيزەن لەھۇ

يار زۇلم ئەيلەرگە چۈن بىئىختىيار ئولمىش، نېتەي،
 ۋەھ، ئاڭغا جەۋرۇ سىتەم قىلماق شىئار ئولمىش، نېتەي؟
 ناتەۋان كۆڭلۈم كۆزى ياڭلىغ ئېدى بىمارۇ مەست،

ئىشقى ئارا سۇد ئەتمەدى شەھ يا مۇبارىز ئەركەنى

پەرىۋەش شەۋقى ئوتى جىسمۇ جانىم ئۆرتەدى

ئايرىلىپ بىر ئۇچقۇن ئاندىن خانۇمانىم ئۆرتەدى

كۈھى ئاھەن بولسا ئىشقى ئوتى ئۆرتەر، ئەي كۆڭۈل

تاڭ يوق ئول ئوت گەرچە جىسمى ناتەۋانىم ئۆرتەدى

كۆڭلۈم ئاندىن ئۆزگەگە مۇمكىن ئەمەس مەيلى ئەيلەمەك

ۋەھكى، تۈھمەت بىرلە شۇخى بەدگۇمانىم ئۆرتەدى

كۆڭلۈم ئىستەر چاغدا كۆپ ئۈمىد بەردى مەھرىدىن

ۋەھكى، سوڭرا زالىمى نامەھرىبانىم ئۆرتەدى

زولفىدا سەرگەشتە سەبىرىم خەيلى سارى ئاچتى يۈز

بەرق ئۈرۈپ ئاقشام ئازىققان كارۋانىم ئۆرتەدى

بۈكى تۈتتى باغ ئارا گۈل رەنگى، بۆلبۈل گۈيىيا

ئەي ھۈسەينىي، ئانى بۇ ئوتلۇق فىغانىم ئۆرتەدى

يار زۇلم ئەيلەرگە چۈن بىئىختىيار ئولمىش، نېتەي

ۋەھ، ئاڭغا جەۋرۇ سىتەم قىلماق شىئار ئولمىش، نېتەي؟

ناتەۋان كۆڭلۈم كۆزى ياڭلىغ ئېدى بىمارۇ مەست

زۇلفىدەك ئەمدى پەرىشان رۇزگار ئولمىش، نېتەي؟
 ئەيىكى، دەرسەن ئول پەرى ئىشقىن نىھان تۇتقىل، بۇ كىم
 ئاھۇ دەردىم ھەجرىدىن بىئىختىيار ئولمىش، نېتەي؟
 ئايتماڭكىم سىررى ئىشقىڭنى ياشۇرغىل ئەل ئارا،
 مەن ياشۇرماسدن بۇرۇنراق ئاشكارا ئولمىش، نېتەي؟
 دېمەڭىز كۆڭلۈمگە مەھۋەشلەر سارى بەرمە قەرار،
 ۋەھكى، بىر مەھۋەشقا زارۇ بقەرار ئولمىش، نېتەي؟
 كۆڭلۈمە چۈن دەرمەن ئول گۈلدن خەلاس ئەت ئۆزنى، دەر:
 خارى ئىشقى چۈن ئىچىمدە ئۈستىۋار ئولمىش، نېتەي؟
 گەر ھۈسەينىدەك نەۋا تارتاي دېسەم ئۇششاق ئارا،
 قىسمەتم ئول نالەۋۇ ئەفغانۇ زار ئولمىش، نېتەي؟

ئەيزەن لەھۇ

ئەي فىراقىڭدىن كۆزۈمنىڭ ياشۇ قان تۆكمەك فەنى،
 كىم ئېرۇر ھەم لەئىل كانى، ئىنچۈنىڭ ھەم مەخزەنى.
 نالەلەر مەقدۇرسىزكىم، زاھىر ئەتتىم شامى ھەجر،
 ۋەھكى، نالەم ئوتىدىن ئۆرتەندى سەبىم خىرمەنى.
 شامى زۇلفۇڭدۇر چۈ كۆڭلۈمگە شەبىستانى ۋىسال،
 ئارەزىڭدۇر ئول شەبىستاننىڭ چەراغى رەۋشەنى.

زۇلفىدەك ئەمدى پەرىشان رۇزگار ئولمىش نېتەي
 ئەيىكىم دەرسەن ئول پەرى ئىشقىن نىھان تۇتقىل كۆيىم
 ئاھۇ دەردىم ھەجرىدىن بىئىختىيار ئولمىش نېتەي
 ئايتماڭكىم سىررى ئىشقىڭنى ياشۇرغىل ئەل ئارا
 مەن ياشۇرماسدن بۇرۇنراق ئاشكارا ئولمىش نېتەي
 دېمەڭىز كۆڭلۈمگە مەھۋەشلەر سارى بەرمە قەرار
 ۋەھكى، بىر مەھۋەشقا زارۇ بقەرار ئولمىش نېتەي
 كۆڭلۈمە چۈن دەرمەن ئول گۈلدن خەلاس ئەت ئۆزنى
 خارى ئىشقى چۈن ئىچىمدە ئۈستىۋار ئولمىش نېتەي

كىمىنى دېگەن ئاتارماي دېسەم شاقلا
 قىتىم اول نالە واققان زار لەھىش نىتەي

ئەي فىراقىڭدىن كۆزۈمنىڭ ياشۇ قان تۆكمەك فەنى
 كىم ئېرۇر ھەم لەئىل كانى، ئىنچۈنىڭ ھەم مەخزەنى
 نالەلەر مەقدۇرسىزكىم، زاھىر ئەتتىم شامى ھەجر
 ۋەھكى، نالەم ئوتىدىن ئۆرتەندى سەبىم خىرمەنى
 شامى زۇلفۇڭدۇر چۈ كۆڭلۈمگە شەبىستانى ۋىسال
 ئارەزىڭدۇر ئول شەبىستاننىڭ چەراغى رەۋشەنى

سۆزى ھەجرىڭدىنكىم ئولتۇردۇم قارا تۇفراق ئارا،
 كۆرگەن ئايتۇر: كۈل ئارا دىۋانە ئىيدۇر گۈلخەنى.
 خەت بىنەفشە، زۇلفى سۇنبۇل، جىسمى نەسرىن، ھۈسنى گۈل،
 نې رەياھىن بىرلە تاپمىش زىيب ھۈسنۇڭ گۈلشەنى.
 كۆڭلەكىڭ گۈلگۈنمىدۇر، ئايا، خىرامان قەد بىلە،
 يا ئېرۇر گۈلبەرگىدىن سەن سەرۋىنىڭ پىراھەنى .
 گەر گەدايىڭدۇر ھۈسەينىي، نې ئەجەب، نېۋچۈنكى بار
 ئىشق ئارا مەن مۇفلىسۇ سەن ھۈسن مۈلكىندە غەنىي.

ئەيزەن لەھۇ

تۈشكەلى سۇزان كۆڭۈل كۈيۈڭ ئارا فىلھال ئانى،
 يەرگە تۈشكەن ئوت ئېدىكىم، ئەيلەدىڭ پامال ئانى.
 كۆڭلۈم ئۆز ھالىدا قالماس جىلۋە قىلغاج قامەتلىك،
 ۋەھ، نې ھال ئەركىن بۈكىم، ئەيلەر قەدىڭ بىھال ئانى.
 بۈكى غافىللار جەفاسىدىن قاچار شەيدا كۆڭۈل،
 تەلبەدە كدۈركىم قاۋارلار تاش ئۇرۇپ ئەتفال ئانى.
 خامەدۈر جىسمىم، ۋەلې جان رىشتەسىن كۆر ياخشىكىم،
 زەئۇق ئىلە تولغانماغىدىن دېسە بولۇر نال ئانى.
 كۆرمەگەي ئەردىم ئانى ھەرگىز، چۈ يىغلاپ سالۇ ماھ،

سۆزىمىڭدىن كىم ادلۇتۇردۇم قىسرا تۇزاق ئارا
 كۆرگەن ئايتۇر كۈل ئارا دىۋانە ئىيدۇر گۈلخەنى
 خەت بىنەفشە زۇلفى سۇنبۇل جىسمى نەسرىن
 نې رەياھىن بىرلە تاپمىش زىيب ھۈسنۇڭ گۈلشەنى
 كۆڭلەكىڭ گۈلگۈنمىدۇر ئايا خىرامان قەد بىلە
 يا ئېرۇر گۈلبەرگىدىن سەن سەرۋىنىڭ پىراھەنى
 گەر گەدايىڭدۇر ھۈسەينىي نې ئەجەب نېۋچۈنكى بار
 ئىشق ئارا مەن مۇفلىسۇ سەن ھۈسن مۈلكىندە غەنىي

تۈشكەلى سۇزان كۆڭۈل كۈيۈڭ ئارا فىلھال ئانى
 يەرگە تۈشكەن ئوت ئېدىكىم، ئەيلەدىڭ پامال ئانى
 كۆڭلۈم ئۆز ھالىدا قالماس جىلۋە قىلغاج قامەتلىك
 ۋەھ، نې ھال ئەركىن بۈكىم، ئەيلەر قەدىڭ بىھال ئانى
 بۈكى غافىللار جەفاسىدىن قاچار شەيدا كۆڭۈل
 تەلبەدە كدۈركىم قاۋارلار تاش ئۇرۇپ ئەتفال ئانى
 خامەدۈر جىسمىم، ۋەلې جان رىشتەسىن كۆر ياخشىكىم
 زەئۇق ئىلە تولغانماغىدىن دېسە بولۇر نال ئانى
 كۆرمەگەي ئەردىم ئانى ھەرگىز، چۈ يىغلاپ سالۇ ماھ

كۆرمەس ئەرمىشمەن ئۆتۈپ ھەجرىدە ماھۇ سال ئانى.
 گۈلشەنى دەۋراندا خوشتۇر بادەئى گۈلگۈن، ۋەلپەك،
 ساقىئى گۈلرۇخ لەبالەب تۇتسا مالا مال ئانى.
 ھەر مەقام ئىچرە ھۈسەينى ئىشقى لەھنن ساز، ئېتەر
 قىلماسا روخسارىڭا نەرزازارە گۈڭۈ لال ئانى.

ئەيزەن لەھۇ

نېچە ھىجران ساغەرىدىن دەمبەدەم ئۆزىدىن باراي،
 ۋەسل جامىن گەر تۇتار بولساڭ لەبالەب سىپقاراي.
 ئىشقىدىن جانىمغا يەتتىم، ساقىيا، توت ساغەرىي،
 تازەمانى ئەقىل نەنگىدىن ئۆزۈمنى قۇتقازاي.
 چەرخ ئەگەر ئۇششاق دەردى نەقدىدىن قىلسا تەمەد،
 مەن ھەم ئول ئاي ھەجرىدە ئاھىم خەندەنگىن ئۆتكەرەي.
 ۋەئەئى قەتلىمغە گەر قىلساڭكى، قىلغايىسەن شەھىد،
 باشما كەلسە ئەجەل، جانىم بارىنچە يالباراي.
 سەرۋ گۈلرۈيۈمنى ھەردەم كۆرمەسەم، ئەي باغبان،
 دەھر گۈلزارىنى دەرمەنكىم سەبادەك ئاختاراي.
 غافىل ئولغاچ ئول بىرى كۈيىدا بارۇر باش ئالىپ،
 ئەقىل ئۆيىگە تەلبە كۆڭلۈمنى نېچەكىم باشقاراي.

كۆرماپ ارىش مین اوتوب غچیدا ماھوسیان
 کلشن دوران ائخوش تور بادە کلکلون لکیک
 ساتقی کلرخ لبالب توتپ مالا مال سانی
 مەقام اچمى چىنىنى عشق بچىن سازايتیا
 قىياماپ رخسارىڭا تظارە کلک ولال سانی

نېچە ھىجران ساغەرىدىن دەمبەدەم اوزىدىن باراي
 ۋەسل جامىن گەر تۇتار بولساڭ لەبالەب سىپقاراي
 عشق دىن جانىمغا يەتتىم ساقىيا توت ساغەرى

تازەمانى ئەقىل نەنگىدىن ئۆزۈمنى قۇتقازاي
 چەرخ ئەگەر ئۇششاق دەردى نەقدىدىن قىلسا تەمەد
 مەن ھەم ئول ئاي ھەجرىدە ئاھىم خەندەنگىن ئۆتكەرەي
 ۋەئەئى قەتلىمغە گەر قىلساڭكى، قىلغايىسەن شەھىد
 باشما كەلسە ئەجەل، جانىم بارىنچە يالباراي
 سەرۋ گۈلرۈيۈمنى ھەردەم كۆرمەسەم، ئەي باغبان
 دەھر گۈلزارىنى دەرمەنكىم سەبادەك ئاختاراي
 غافىل ئولغاچ ئول بىرى كۈيىدا بارۇر باش ئالىپ
 ئەقىل ئۆيىگە تەلبە كۆڭلۈمنى نېچەكىم باشقاراي

ئەي ھۈسەينى، چەرخ زۇلمى بۈيلە بولسا، مەن داغى،
ئەشك تۇفانى بىلە گەردۈن بىناسىن توڭتاراي.

ئەيزەن لەھۇ

بەس، ئەمەس ئەردى ماڭا ھەم ئۆز ئوتۇم ھەم يار ئوتى،
كىم ئاڭا ئەفرۇن داغى بولمىش يەنە بىر زار ئوتى.
ئۆز ئوتۇم كۆڭلۈمگە ئافەت، يار ئوتى جانغا بەلا،
بائىسى ئەندۈھۇ دەرد ئول بىدىلۇ بىمار ئوتى.
بۇ بەلا بەرقى ئول ئافەت دەۋزەخى كۆر، تۇر فەكىم،
تېز ئېتەر بۇ ئىككىنى بۇ خاتىرى ئەفگار ئوتى.
بۈيلە ئۈچ ئوت بىر كۆڭۈلگە تۈشسە، كۆيمەي نەيلەگەي،
ئۈيلەكىم بۈلبۈل ئوتىيۇ گۈل ئوتىيۇ خار ئوتى.
جانۇ كۆڭلۈم بىرلە باغرىم كۆيدى بۇ ئۈچ ئوت بىلە،
ياخشى باقسام يۈز تامۇغچە ھەر بىرىنىڭ بار ئوتى.
ئۆز ئوتۇم يار ئوتىغا گەرچە تەسكىن بەرسە ئەشك،
ۋەھ، ئانى نەيلەيكى قىلغاي يۈز چاقىن ئىزھار ئوتى.
گەر ھۈسەينىغە بىر ئوتلۇق يۈز غەمى ئوت سالماسا،
بەس، نېچۈك ئالەمنى كۆيدۈردى نەۋائىيۇر ئوتى.

ئەيزەن لەھۇ

ئەي ھۈسەينى چەرخ زۇلمى بۈيلە بولسا، مەن داغى
ئەشك تۇفانى بىلە گەردۈن بىناسىن توڭتاراي

بىر مياىس ايرىدى سىڭام اوزاوتۇم تىم پارادىتە
كىم ئىككىنسىزۇن داغى بولمىش يەنە بىر زارادىتە
اوزاوتۇم كۆڭلۈمگە ئافەت يارادىتى جانغا بەلا
باعث اندوودورداول پىل بىپارادىتە
بۇ بۇلا بىرتى اول ئافەت دوزخى كۆر سىزىم كىم
تېز ئېتەر بۇ ئىككىنى بۇ خاتىرى ئەفگار ئوتى

بىياوچ اوت پىر كۆڭلۈمگە تۈشسە كۆيماي نەيلەگەي
ئۈيلەكىم بۈلبۈل ئوتىيۇ گۈل ئوتىيۇ خار ئوتى
جانۇ كۆڭلۈم بىرلە باغرىم كۆيدى بۇ ئۈچ ئوت بىلە
ياخشى باقسام يۈز تامۇغچە ھەر بىرىنىڭ بار ئوتى
ئۆز ئوتۇم يار ئوتىغا گەرچە تەسكىن بەرسە ئەشك
ۋەھ، ئانى نەيلەيكى قىلغاي يۈز چاقىن ئىزھار ئوتى
گەر ھۈسەينىغە بىر ئوتلۇق يۈز غەمى ئوت سالماسا
بەس، نېچۈك ئالەمنى كۆيدۈردى نەۋائىيۇر ئوتى

* ئىي يۈزۈڭ مەھرىدە كۆزۈم دۈررى غەلتاننىمۇ دەي،
 * غۇنچە ئاغزىڭ فېكىرىدە خۇنابى پىنھاننىمۇ دەي؟
 * گاھ ھىجراننىڭ ئارا بىخۇدلوغۇمنىمۇ دەيسىن،
 * گاھ ۋەسلىك ھەسرەتتىن ئاھۇ ئەفغاننىمۇ دەي؟
 * كىرىپكىڭدىن خارخارىم شەرھىنىڭ ئىمكانى يوق،
 * كۆڭلۈمە نىشنىمۇ دەي، باغرىمغا پەيكانىمۇ دەي؟
 * دېمە كۆڭلۈڭ كىشۋەرسىن ئىشقى ئىچرە نې قىلدى خىراب،
 * ئاھنىڭ بەرقىنىمۇ دەي يا ئەشەك توفاننىمۇ دەي؟
 * ئىشقىم كۆڭلۈمنى ئول يۈزگە گىرىفتار ئەيلەدى،
 * كۆڭلۈم ئالغاننىمۇ دەي يا ئوتقا سالغاننىمۇ دەي؟.

* ھەجرىدە ئىچمەك - يېمەككىدىن نې سورارسەن، ئەي رەفىق،
 * دەردى خۇنابىنىمۇ شەرھ ئەيلەي، باغرى قاننىمۇ دەي؟
 * ئەي ھۈسەينىي، يارنىڭ قاي جەۋرىنى ئەيلەي بەيان،
 * غەير ئىلە ۋەسلىن، بۇ مەجنۇن بىرلە ھىجراننىمۇ دەي؟

ئەيزەن لەھۇ

* نېچە ئاھىم دۇددەك كۈيۈڭدا ھەريان ئايلاناي،
 * گەردەككىم تىنسا يەل، ئول يەردە ھەم بىردەم تىناي.

* تىرە بارانى غەمىڭ ئول نەۋىي ياغدى جىسمىما،

ساقلاي ئالماسمەن ھېسابىن گەر ئانى يۈز يىل ساناي.
ئەي ئەجەل، بۇ زەئىقىدىن مەن خۇد تىرىلگۈم يوقتۇرۇر،
جان بېرۈردە، قويكى، ئانىڭ ئاستاندىن ياستاناي.
ھەجرىغە ئۆرگەنمەك ئىمكان يوقكى، ئول مۇھلىكىدۇرۇر،
بەس، ئەجەبدۇر، كىمسە ئۆلگەنگە دېمەككىم ئۆرگەتەي.
مەنمەنۇ ئىشقى، ئەي كۆڭۈل، ئەرمەس ھەۋايى شەممەئى،
زاتىما گەر زۇھدى ئايىنىنى يىللار ئۆتكەنەي.
كۈيدى يىللار يىقىلدىم تاپمايىن، يارەب، مۇراد،
گەر دېسەمكىم بۇ فەراغەت ئۇيقۇسىدىن ئولغاناي.
ئەي ھۈسەيىنى، ياشۇرۇن شەمئى شەبستانىم مېنىڭ،
ئىشقىدىن مەن بىر كېچە پەرۋانە ياڭلىغ ئۆرتەنەي.

ئەيزەن لەھۇ

كۆرگەلى سەن زۇلفى مەيگۈن كۆزلەرى مەستانەنى،
ئۆرتەدى ئىشقىڭ ئوتى ئاخىر مەنى دىۋانەنى.
بىخەبەر ئول زۇلفىدىن جان بەردى كۆڭلۈم ھالىغا،
بىلمەدى دىۋانەلىغدىن دام ئىچىندە دانەنى.
گەر كۆرۈپ ناگەھ يۈزۈڭنى ئۆلسەم، ئەي جان، نې ئەجەب،
ئاقبەت چۈن شۇئەئى شەمئى ئۆلتۈرۈر پەرۋانەنى.

ساقلاي ئالماسمەن ھېسابىن گەر ئانى يۈز يىل ساناي
ئەي ئەجەل، بۇ زەئىقىدىن مەن خۇد تىرىلگۈم يوقتۇرۇر
جان بېرۈردە، قويكى، ئانىڭ ئاستاندىن ياستاناي
ھەجرىغە ئۆرگەنمەك ئىمكان يوقكى، ئول مۇھلىكىدۇرۇر
بەس، ئەجەبدۇر، كىمسە ئۆلگەنگە دېمەككىم ئۆرگەتەي
مەنمەنۇ ئىشقى، ئەي كۆڭۈل، ئەرمەس ھەۋايى شەممەئى
زاتىما گەر زۇھدى ئايىنىنى يىللار ئۆتكەنەي
كۈيدى يىللار يىقىلدىم تاپمايىن، يارەب، مۇراد
گەر دېسەمكىم بۇ فەراغەت ئۇيقۇسىدىن ئولغاناي
ئەي ھۈسەيىنى، ياشۇرۇن شەمئى شەبستانىم مېنىڭ
ئىشقىدىن مەن بىر كېچە پەرۋانە ياڭلىغ ئۆرتەنەي

ئەي سەيىنى ياشۇرۇن شەبستانىم مېنىڭ
ئەشقىدىن مەن بىر كېچە پەرۋانە ياڭلىغ ئۆرتەنەي

كۆرگەلى سەن زۇلفى مەيگۈن كۆزلەرى مەستانەنى
ئۆرتەدى ئىشقىڭ ئوتى ئاخىر مەنى دىۋانەنى
بىخەبەر ئول زۇلفىدىن جان بەردى كۆڭلۈم ھالىغا
بىلمەدى دىۋانەلىغدىن دام ئىچىندە دانەنى
گەر كۆرۈپ ناگەھ يۈزۈڭنى ئۆلسەم، ئەي جان، نې ئەجەب
ئاقبەت چۈن شۇئەئى شەمئى ئۆلتۈرۈر پەرۋانەنى

يەتتى جان ئاغزىمغا، يەتكۈر لەبنى، جانكىم تاپشۇراي،
بارى ئۆلمەسدىن بۇرۇن بۇ نەقدى پىنھان تاپشۇراي.
دېمە ھۈسن ئەھلىغە نېۋچۇن نەقدى جان تاپشۇرماڭ،
ئەمدىكىم تاپتىم سېنىڭدەك نامۇسۇلمان، تاپشۇراي.
ھەجر ئارا دىشۋاز جان بەرمەكدىن ئولمىشمەن مەلۇل،
باشىما، ئەي ئۆمر، پاتراق كەلكى، ئاسان تاپشۇراي.
ۋەسل ئۆمىدى بىرلە گەر تاپشۇرمايم جانىمنى، لېك،
ئەمدىكىم جانىمغا مۇھلىك بولدى ھىجران، تاپشۇراي.
قان تۆكەرگە ئىستەڭ كۆڭلۈم، گەر ئول ئاۋارەنى
تاپمادىم، كەلكىم ئەۋەز جانىمنى تاۋان تاپشۇراي.
ئەي ھۈسەينى، جاننى جانان ئالدىدا تاپشۇر دېدىڭ،
بولسا يۈز جانىم، قەبۇل ئەر بولسا جانان، تاپشۇراي.

ئەيزەن لەھۇ

گۈل يۈزى يادى قىلاي يا ئول خەتى رەيھانىنى،
ۋەسلى، ئايا، مەنمۇ ئايتاي يا غەمى ھىجرانىنى.
ئەۋرۈلۈپ باشىغا قويدۇم ھەجر ۋادىسىغا يۈز،
ۋەھكى، بىر ساغىنمادى ھەرگىز بۇ سەرگەردانىنى.
نەقدى ئىشقىنىكىم بۇزۇلغان كۆڭلۈم ئىچرە قويدى جان،

بىتى جان تۇغىغە تىكۈرلەپ نىكىم جان تاپشۇراي
بارى دىلماپسىن بونۇقنىپان تاپشۇراي
دېمەپسىن بىلىنمىچۇن نەقد جان تاپشۇرما دېنىك
ئەيىدىكىم تاپتىم سېنىڭدەك نامۇسۇلمان تاپشۇراي
ھىجرادىشۋاز جان پىرماكىن بولمىش مەلۇل
باشىمەنمۇ سىز پاتراق كىل كەلسەن تاپشۇراي
ۋەسلەيدى پىرماكتا تاپشۇرمايم جانىمنى لېك
ئەيىدىكىم جانىمغا مۇھلىك بولدى ھىجران تاپشۇراي
قان تۆكەرگە ئايتىدىك كۆڭلۈم كرادال دارەينى

تاپمادىم كىل كىم غۇمى جانىمنى تاۋان تاپشۇراي
ئەيىدىكىم جانىمغا مۇھلىك بولدى ھىجران تاپشۇراي
قان تۆكەرگە ئايتىدىك كۆڭلۈم كرادال دارەينى

كل بوزى يادى قىلاي يا اول خۇتارىچا بىنى
ۋەسلى ئايمىن ئىتاي يا غەمى ھىجرانىنى
ئەۋرۈلۈپ باشىغا قويدۇم ھىجر ۋادىسىغا يۈز
ۋەھكى بىر ساغىنمادى ھەرگىز بۇ سەرگەردانىنى
نەقدى ئىشقىنىكىم بۇزۇلغان كۆڭلۈم ئىچرە قويدى جان

ئاسرۇ مەئمۇر ئەيلەدى ئول گەنج ئىلە ۋەيرانىنى.
 ئوقكى ئاتتىڭ كۆكسۈمە گەرچە تەنمىغە بولدى زەئۇق،
 جان بىلە كۆڭلۈم تالاشتىلار ئانىڭ پەيكانىنى.
 گۈل يۈزۈڭ شەۋقىدە غەم دەشتىنى قىلدى لالەزار،
 تىغى ھەجرىڭ تۆكتى چۈن ھەر سارى باغرىم قانىنى.
 ھۈسنۇڭا ئول نەۋۋى ھەيرانمەنكى، ھەيران قالدىلار
 كۆردىلەر فەرھادۇ مەجنۇن چۈن ئانىڭ ھەيرانىنى.
 ئەيكى، جەۋرىم ناۋەكس كۆڭلۈڭدە دەرسەنكىم سانار،
 ياغدى ئانداقكىم ياغىن، كىم بىلگەي ئانىڭ سانىنى.
 ھۈسن دەۋرىغە ۋەفا چۈن يوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن،
 ھەم ۋەفا ئايىنىنى ھەم خۇبلۇق دەۋرانىنى.
 نالە ئەيلەر ئەردى ئىشقىڭدا ھۈسەينى ياشۇرۇن،
 دەردىڭ ئەتتى ئاشكار ئول نالەئى پىنھانىنى.

ئەيزەن لەھۇ

ئىشق ئارا مەجنۇننى دەرمەنكىم ئۆزۈمگە ئوخشاتاي،
 ھۈشنى زايىل قىلىپ، دىۋانەلىغىنى ئۆرگەتەي.
 سۈبھى ۋەسلۇ شامى ھىجراندەك نېچە ئالەم ئېلىن،
 بۇل - ئەجەب ھالىمغا گامى كۈلدۈرەي گەھ يىغلاناي.

اسرۇ مەئمۇر ئەيلەدى ئول گەنج ئىلە ۋەيرانىنى
 * ادوق كەلتىڭ كۆكسۈم گەرچە تەنمىغە بولدى مەنمى
 * جان بىلە كۆڭلۈم تالاشتىلار ئانىڭ پەيكانىنى
 * كۈل يۈزۈڭ شەۋقىدە غەم دەشتىنى قىلدى لالەزار
 * تىغى ھەجرىڭ تۆكتى چۈن ھەر سارى باغرىم قانىنى
 * ھۈسنۇڭا ئول نەۋۋى ھەيرانمەنكى، ھەيران قالدىلار
 * كۆردىلەر فەرھادۇ مەجنۇن چۈن ئانىڭ ھەيرانىنى
 * ئەيكى، جەۋرىم ناۋەكس كۆڭلۈڭدە دەرسەنكىم سانار
 * ياغدى ئانداقكىم ياغىن، كىم بىلگەي ئانىڭ سانىنى

مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن

مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن
 * مەن دەردىمەن دىۋانە ئوق غەنمەت تۈت بۇ كۈن

جان بېرۇرمەن ھەجرىدە زەئىمىدىن ئەل كۆرمەس مېنى،
ئىشق ئارا ھەر نېچە دەرمەنكىم ئۆزۈمنى كۆرسەتەي.
ئۇنس تۈتمىشەن كىيىكلەر بىرلەكم، ئول شەھسەۋار
ئاۋغا كەلگەندە ئاڭا بۇ نەۋۋ ئۆزۈمنى ئۇچراتاي.
چۈن كۆز ئاچماس ئۇيقۇدىن بەختىم، نې سۇد، ئەي دوستلار.
گەر فىغاندىن ھەر كېچە ئالەم ئېلىنى ئۇلغاتاي.
كۆكسۈمە تاش ئورماغىمنى مەنئى قىلما، ئەي كۆڭۈل،
قويكى ئاندا قالقىغان پەيكانلارنى ئورناتاي.
چۈن ھۈسەينى كۆڭلى ھەردەم ھەر تەرەق ئاۋارەدۈر.
سۆز دېسەڭ تۈركىم، جەۋابىدا كۆڭۈلنى توختاتاي.

ئەيزەن لەھۇ

ئول پەرىۋەش تىغل، ۋەھكىم، يارلىغ بىلمەس، نېتەي،
شەۋقىدىن شەيدا كۆڭۈل ھۇشيارلىغ بىلەس، نېتەي؟
دەركى: كۆڭلۈڭنى فىغانۇ زارلىغدىن مەنئى قىل،
چۈن بۇ مەجنۇن بۇ فىغانۇ زارلىغ بىلمەس، نېتەي.
قان يۇتاردا ئىتلارنىڭ ھەمدەملەرىمدۈر، يوق رەقىب،
كىم بۇ ھەم ئىتدۈر، ۋەلې خۇنخارلىغ بىلەس، نېتەي؟
يۈزۈ ئاغزى فۇرقەتىدىن دېسەم ئەيلەي گەشتى باغ،

جان سپرورىن بىجىد اضعيفم دىن ايل كورماس سىنى
عشق اراسىر نچو دىرمىن كىم اوزومنى كوز سائاي
از توتىش مېن كىيىكلار پىسر كىم اول شىسوار
اوغو كىلكاندا انكا بونوع اوزومنى اوجر اناك
جون كوزا جاپس ايتو دىن خىتم نى سو داى دوستلا
كرقان مېن سىر كچو عالم مېنىنى اولغا تاي
كوكسۈمە تاش اورماغىمنى نىغ قىلداى كوكۈل
قوى كازدا تالقيغان پىكانلارنى اوزناتاي
جون سىنى كوكۈلگى سىردىم طرف اواره دور

سوز دىسانك تور كىم جاپدا كوكۈلنى توختاتاي

اول بوش طغىل دەك كىم بارلىغ پىلماس نىيائى
شوقىدىن شەيدا كوكۈل شىيارلىغ پىلماس نىيائى
دېرك كوكۈلگىنى قىتقان زارلىغدىن نىغ قىل
جون بونجون بوتقان وزارلىغ پىلماس نىيائى
قان يوتاردا ئىت لارنىك مەدم لارىم دور يوپىر
كىم بوم ايت دورولى خوتخوارلىغ پىلماس نىيائى
يوزواتقۇنى نىغ قىدىن لىيام الماي كىشت باغ

* پەرىتىگىم نىچە شېرىن كارلىغ پىلامى نىيەي
 * يوزايماغى توزاغى سورتىتام كوزم دىن
 * نىش اورا اول شوخ و مردم دارلىغ پىلامى نىيەي
 * ياراكەر عالم سېرى دورجال چىن
 * اى چىسىنى خېچىپ سارارلىغ پىلامى نىيەي
 * دەك پەرىتىگىم نىچە شېرىن كارلىغ پىلامى نىيەي
 * سوزى جان اچىن كوكولەندورمى پىلان دورىتىيەي
 * اى سىلاملار كىرگىن كىشىنى كىشىنى كىشىنى

* قەدىم تىلغۇچى پىلان سىلامان دورىتىيەي
 * دىيەي سىلامان كوكولەننى خالىيەت پىراپە ايلە
 * دم اورا غىرىق مەن كوكولەن تولا قان دورىتىيەي
 * ادان سىلامان دىيەي سىلامان سىلامان
 * تىلەك كوكولەن سىلامان سىلامان دورىتىيەي
 * زىلفى تولاغىدى دىيەن سىلامان كوكولەن تولا
 * سىلامان سىلامان باغلىغ زىلفى پىلان دورىتىيەي
 * تىزە قىلدى زىلفى سىلامان سىلامان
 * اوزكالا تىك بىر سىلامان سىلامان دورىتىيەي

بىر تەكەللۇم غۇنچە شىرىنكارلىغ بىلمەس، نېتەي؟
 يوز ئاياغى توپراغىغا سورتىتام، كوز مردمىن
 نىش ئورا ئول شوخ مردمىدارلىغ بىلمەس نېتەي؟
 يار ئەگەر ئالەم غەربىدور جەمالو ھوسن ئارا،
 ئەي ھوسەينىي، جوز غەرب ئازارلىغ بىلمەس، نېتەي؟

ئەيزەن لەھۇ

ۋەھكى، بىر گۈل شەۋقىدىن ھالىم پەرىشاندور، نېتەي،
 سوزى جان ئىچرە، كۆڭۈلدە دەردى پىنھاندور، نېتەي؟
 ئەي مۇسۇلمانلار، ئەگەر مەن كىشىنى ئىشىق ئولمىشام،
 قەسدى دىنم قىلغۇچى بىر نامۇسۇلماندور، نېتەي؟
 دېمە، ئەي ھەمدەم، كۆڭۈلنى خالىيەت بىر ئاھ ئىلە،
 دەم ئورارغا يوق مەھەل، كۆڭلۈم تولا قاندور، نېتەي؟
 ئول پەرىۋەشنى دېدىم ئىستەي جۇنۇن سەھراسدا،
 تەلبە كۆڭلۈم مۇبتەلايى بەندى ھىجراندورى، نېتەي؟
 زۇلفى تولاغىدى، دېدىڭ سەن ئورماغىل كۆپ پىچۇ تاب،
 ھەر سەرى مۇيىغا باغلىغ زۇلفى پىچاندور، نېتەي؟
 تىيرە قىلدى زۇلفى ئەشىم سۇبھىنى، چۈن شامى غەم
 ئۆزگەلەرنىڭ بەزمىدە ئول شەمئى رەخشاندور، نېتەي؟

ئەي ھۈسەينى، ئافىيەت كۈنجىدا گەر تۇتقان قەرار،
كەئبەئى ۋەسلى ھەزىن كۆڭلۈمگە ئەرماندۇر، نېتەي؟

ۋەلەھۇ ئەيزەن فىل - مۇخەممەس

باشما گەر گۈل ساچار سەنسز گۈل ئەفشانى نېتەي.
لەئلى جانبەخشىندىن ئايرۇ ئابىھەيۋاننى نېتەي،
مەردۇم ئەر يۈز جان بېرۇر، جانانەسز جاننى نېتەي،
گەر ئەمەس مەنزۇر يۈزۈڭ ھۇرۇ غىلماننى نېتەي،
گۈلشەنى كۈيۈڭدا ئايرۇ باغى رىزۋاننى نېتەي.
ھەجر ئەندۇھىدا تا گۈلشەن ئارا قىلدىم گۈزەر،
سەرۋى بويى قامەتئىڭنىڭ نەخلىدىن بەردى خەبەر،
لېكىن ئانىڭ ۋەسلىدىن نې بەھرە تاپتىم، نې سەمەر،
نەخلى قەددىڭ چۈن ئەمەس گىريان كۆزۈمدە جىلۋەگەر،
جۈيبار ئەترافىغا سەرۋى خىراماننى نېتەي؟

جىسمۇ جاننى ئىستەمەن بىللاھكى جاناندىن جۇدا،
كۆرسەڭ ئول مەھۋەشنى ھالىم ئەر ز ئېپ ئايت، ئەي سەبا.
لېك زىنھار ئاللىدا بۇ نەۋئى قىلغايىسەن ئەدا،
ئول ئىتىڭگە بولماسا تۇئمە بۇ ئاللىنىڭە فدا،
زەئفلىغ پەيكەرنى نەيلەي، ناتەۋان جاننى نېتەي؟

ئەي ھۈسەينى جانىت كىنجىدا گەر تۇتقان قەرار
كەئبەئى ۋەسلى ھەزىن كۆڭلۈمگە ئەرماندۇر

ئەلخانچىشىندىن ئايرۇ ئابىھەيۋاننى نېتەي
مەردۇم ئەر يۈز جان بېرۇر، جانانەسز جاننى نېتەي
گەر ئەمەس مەنزۇر يۈزۈڭ ھۇرۇ غىلماننى نېتەي
گۈلشەنى كۈيۈڭدا ئايرۇ باغى رىزۋاننى نېتەي

ھەجر ئەندۇھىدا تا گۈلشەن ئارا قىلدىم گۈزەر

سەرۋى بويى قامەتئىڭنىڭ نەخلىدىن بەردى خەبەر
لېكىن ئانىڭ ۋەسلىدىن نې بەھرە تاپتىم نې سەمەر
نەخلى قەددىڭ چۈن ئەمەس گىريان كۆزۈمدە جىلۋەگەر

جىسمۇ جاننى ئىستەمەن بىللاھكى جاناندىن جۇدا
كۆرسەڭ ئول مەھۋەشنى ھالىم ئەر ز ئېپ ئايت، ئەي سەبا
لېك زىنھار ئاللىدا بۇ نەۋئى قىلغايىسەن ئەدا
ئول ئىتىڭگە بولماسا تۇئمە بۇ ئاللىنىڭە فدا
زەئفلىغ پەيكەرنى نەيلەي، ناتەۋان جاننى نېتەي؟

ھەردەم، ئەي ئەھباب، ھەر سارى قاشمىدىن كەتمەڭىز،
 ھەرنېكىم دەرسەن مۇۋەججەھ بولماسا ئېشىتمەڭىز،
 بۈكى دەرمەن چىھرەدىن قانلىغ ياشىم ئارتماڭىز،
 لەئلىگۈن ئەشكىم لەبى ھىجراندا ئەيب ئەتمەڭىز.
 كۆز يولىدىن تۆكمەين باغرىمداغى قاننى نېتەي؟

بۇ ئەجەبدۈركىم، ساڭا مەئلۇم بولمايدۇر بۇ سىر،
 كىم ئېرۈرمەن لەئلى شەۋقىدىن ئۆلۈمگە مۇنتەزىر.
 گەر سۈيۈڭىدىن ھەر نەفەس بىر جام بەرسەڭ، بار مۇزىر،
 زۈلمەتنى ھەجرىدە چەشمىڭ ۋەسفىن ئەتمە، ئەي خىزىر.
 مەنكى ئۆمرۈمدىن تويۇپمەن، ئابىھەيۋاننى نېتەي؟

سۆز ئىلاجىمىدىن دېمە، ئەي بەھرى ئىشقى ئىچرە غەرىق،
 كىم بولۇپتۇر دەپ غەمىندىن داغ ئىلە جىسمىڭ ھەرىق،
 گەر ماڭا بار سەن مۇھىببۇ مۇشقىقۇ يارۇ شەفىق،
 داغما مەرھەمنى كۆپ تەكلىپنى قىلما ئەي رەفىق،
 تۈتتىم ئۆلدۈغىم ئوڭالدى، داغى ھىجراننى نېتەي؟

تا ئايردى مەندىن ئول مەھۋەشنى چەرخى كەج نەھاد،
 ئەي ھۈسەينى، تەلبە كۆڭلۈم بولمادى بىر لەھزە شاد،
 ئافىيەت چۈن تاپمادىم ئول شوخ ۋەسلىدىن مۇراد،

بىر دەم ئىجاب سەرسەرى قاشىدىن كىتايكىز
 سەرنى كىم دىيىسىن نوبجە بولماسا ئىشتايكىز
 بىر كە دىرچىن پىرەدىن قانلىغ ياشىم ئارتماكىز
 لەئلىگۈن شىكىم لەبى ھىجراندا ئەيب ئىتايكىز

بۇغىب دورىكىم سىڭما معلوم بولمايدۇر بۇ سىر
 كىم ئېرۈرمەن لەئلى شەۋقىدىن ئۆلۈمگە مۇنتەزىر
 گەر سۈيۈڭىدىن ھەر نەفەس بىر جام بەرسەڭ، بار مۇزىر
 زۈلمەتنى ھەجرىدە چەشمىڭ ۋەسفىن ئەتمە، ئەي خىزىر

سۆز غەلەبىدىن دىمە ئىجاب سەرسەرى چەرخى
 كىم بولۇپتۇر دەپ غەمىندىن داغ ئىلە جىسمىڭ ھەرىق
 گەر ماڭا بار سەن مۇھىببۇ مۇشقىقۇ يارۇ شەفىق
 داغما مەرھەمنى كۆپ تەكلىپنى قىلما ئەي رەفىق

تا ئايردى مەندىن ئول مەھۋەشنى چەرخى كەج نەھاد
 ئەي ھۈسەينى، تەلبە كۆڭلۈم بولمادى بىر لەھزە شاد
 ئافىيەت چۈن تاپمادىم ئول شوخ ۋەسلىدىن مۇراد

ياردىن ايرىپوزۇغ كۆڭلۈمگە قىلدىم خەير باد،

ئەي نەۋائىي، ئۇيە گەنج ئولماي بۇ ۋەيراننى نېتەي؟

ۋەلەھۇ ئەيزەن فل - مۇخەممەس

جەۋرۇ زۇلمىن، ۋەھ، يەنە جانمغا گەردۇن قىلدىلا،

ياشۇرۇپ ئول ئاينى، ھالىمنى دىگەرگۈن قىلدىلا،

ئاھۇ ۋاۋەيلا مېنى ئاسرۇ جىگەر خۇن قىلدىلا،

ئول جىگەر پەرگالەسى ئەشكىم جىگەر خۇن قىلدىلا،

شاد ئېتەي دەپ ناتەۋان كۆڭلۈمنى گەردۇن قىلدىلا

ئول كى بار ئەردى ھەياتىم چەشمەسىنىڭ كەۋسەرى،

يوق، يوق، ئەردى باغى ئۇمرۇم نەخلىنىڭ تۇرپە پەرى،

مەن خۇد ئولدۇم شەۋقىدىن مەجنۇنۇ ئول ھەم بىر سارى،

ۋەئە ئەيلەپ جىلۋەسى باغ ئىچرە ئانداقكىم پەرى.

دەشت ئۈزە ئاۋازە قىلماغلىققا مەجنۇن قىلدىلا.

ئولكى دەر ئەردى ۋىسالنى ماڭا ھەمدەم قىلاي،

چاكلار باغرىڭدا كىم بولمىش، ئاڭا مەرھەم قىلاي،

ئۆكسۈتۈپ دەردۇ غەمىڭ مۇندىن نارى خۇررەم قىلاي،

دەدى ۋەسلىم بىرلە كۆپىدىن كۆپ غەمىڭنى كەم قىلاي.

ئانى كۈندىن كۈنگە ئۆكسۈتمەسدىن ئەفزۇن قىلدىلا.

ۋەئەئى مەھرۇ ۋەفا ئەيلەپ بۇ خۇن ئاغۇشتەنى،

ياردىن ايرىپوزۇغ كۆڭلۈمگە قىلدىم خەير باد،
 ئەي نەۋائىي، ئۇيە گەنج ئولماي بۇ ۋەيراننى نېتەي؟
 ۋەلەھۇ ئەيزەن فل - مۇخەممەس
 جەۋرۇ زۇلمىن، ۋەھ، يەنە جانمغا گەردۇن قىلدىلا،
 ياشۇرۇپ ئول ئاينى، ھالىمنى دىگەرگۈن قىلدىلا،
 ئاھۇ ۋاۋەيلا مېنى ئاسرۇ جىگەر خۇن قىلدىلا،
 ئول جىگەر پەرگالەسى ئەشكىم جىگەر خۇن قىلدىلا،
 شاد ئېتەي دەپ ناتەۋان كۆڭلۈمنى گەردۇن قىلدىلا
 ئول كى بار ئەردى ھەياتىم چەشمەسىنىڭ كەۋسەرى،
 يوق، يوق، ئەردى باغى ئۇمرۇم نەخلىنىڭ تۇرپە پەرى،
 مەن خۇد ئولدۇم شەۋقىدىن مەجنۇنۇ ئول ھەم بىر سارى،
 ۋەئە ئەيلەپ جىلۋەسى باغ ئىچرە ئانداقكىم پەرى.
 دەشت ئۈزە ئاۋازە قىلماغلىققا مەجنۇن قىلدىلا.
 ئولكى دەر ئەردى ۋىسالنى ماڭا ھەمدەم قىلاي،
 چاكلار باغرىڭدا كىم بولمىش، ئاڭا مەرھەم قىلاي،
 ئۆكسۈتۈپ دەردۇ غەمىڭ مۇندىن نارى خۇررەم قىلاي،
 دەدى ۋەسلىم بىرلە كۆپىدىن كۆپ غەمىڭنى كەم قىلاي.
 ئانى كۈندىن كۈنگە ئۆكسۈتمەسدىن ئەفزۇن قىلدىلا.
 ۋەئەئى مەھرۇ ۋەفا ئەيلەپ بۇ خۇن ئاغۇشتەنى،

سەيد قىلدى زۇلفى دامغا چېكىپ ھەر رىشتەنى،
قان ياشىمىدىن لالەگۈن چۈن قىلدى تاغۇ پۈشتەنى،
قوتقاراي دەپ چەرخ جەۋرىدىن مەنى سەرگەشتەنى،
ئەنجۈمى پەيكان بىلە جىسمىنى كەردۈن قىلدىلار.

يۈزىگە ھەيران كۆزۈم چىھرە نەمۇدار ئەتكەلى،
ئاللىدا لال ئەردى تىل لەئلىن شەكەربار ئەتكەلى،
قەددىگە مايىل خىرەد ئاھەنگى رەفتار ئەتكەلى،
زۇلفىغا ۋەھشى كۆڭۈل سەيدىن گىرفتار ئەتكەلى،
يوق ئاغىزىدىن بار ئىكەنچە خىزى ئەفسۇن قىلدىلا.

بۈكى شەيخى شەھرىمىزنى خەلق دەر ئاقىل بەسى،
زۇھدۇ تەقۋىيۇ فەزايىل ئىچرە ھەم كامىل بەسى،
ئەي ھۈسەينى، لېك ئېرۇر بۇ ئىش ماڭا مۇشكىل بەسى،
كىم نەۋائىدىن سەلاھ ئىستەر، ئېرۇر غافىل بەسى،
خىرقەۋۇ سەجىادەسىن ئول مەيغە مەرھۇن قىلدىلا.

* *

كۆرسەتمە چەمەندە سەرۋ يولداش ماڭا،
كىم كۆرگەندىن كۆزدىن ئاقار ياش ماڭا.
ئىندۈرسە نې بولدى بىر نەفس باش ماڭا،
ئول سەرۋى رەۋانكى بولدى بويدا ش ماڭا.

مەيد قىلدى زۇلفى دامغا چېكىپ ھەر رىشتەنى

قان ياشىمىدىن لالەگۈن چۈن قىلدى تاغۇ پۈشتەنى

قوتقاراي دەپ چەرخ جەۋرىدىن مەنى سەرگەشتەنى

يۈزىگە ھەيران كۆزۈم چىھرە نەمۇدار ئەتكەلى

ئاللىدا لال ئەردى تىل لەئلىن شەكەربار ئەتكەلى

قەددىگە مايىل خىرەد ئاھەنگى رەفتار ئەتكەلى

زۇلفىغا ۋەھشى كۆڭۈل سەيدىن گىرفتار ئەتكەلى

بۈكى شەيخى شەھرىمىزنى خەلق دەر ئاقىل بەسى

زۇھدۇ تەقۋىيۇ فەزايىل ئىچرە ھەم كامىل بەسى

ئەي ھۈسەينى، لېك ئېرۇر بۇ ئىش ماڭا مۇشكىل بەسى

كىم نەۋائىدىن سەلاھ ئىستەر، ئېرۇر غافىل بەسى

كۆرسەتمە چەمەندە سەرۋ يولداش ماڭا

كىم كۆرگەندىن كۆزدىن ئاقار ياش ماڭا

ئىندۈرسە نې بولدى بىر نەفس باش ماڭا

ئول سەرۋى رەۋانكى بولدى بويدا ش ماڭا

* دۈل غەمزە كە باغرىم اولدى ئىنكار ئاندىن
 * مەزھۇر ئىزدەنمەن دەپمەن بىمار ئاندىن
 * ئىلىكى كە يۈرۈشكە كۈنكۈل زار ئاندىن
 * نىلەي كە پىشپىش بارمىش زار ئاندىن

* اول شۇخ كە پىردىم سىنمەن بولماپس
 * زخم ئۈزۈپ داغى دەپمەنمەن بولماپس
 * ئىشقىدا كۈنكۈل نەپىسى بىزغىم بولماپس
 * كۈنكۈل كۈتۈرۈپ دىيىمەن كۈنكۈل نەم بولماپس

* كىرەندە پىشى كۈنكۈل مەن ئىلدىم
 * يۈزۈمگە پىشپىش چىقىپتەن قان ئىلدىم
 * بىچارە ئىشقىدا كۈنكۈل نەم بولماپس
 * ئىشقىدا كۈنكۈل نەم بولماپس

* ئىشقىدا كۈنكۈل نەم بولماپس
 * يۈزۈمگە پىشپىش چىقىپتەن قان ئىلدىم
 * ئىشقىدا كۈنكۈل نەم بولماپس
 * ئىشقىدا كۈنكۈل نەم بولماپس

* *
 ئول غەمزە كى باغرىم ئولدى ئەفكار ئاندىن،
 ھەر لەھزە ئېرۈر زەئىفۇ بىمار ئاندىن.
 لەئلىكى ئېرۈر خەستە كۆڭۈل زار ئاندىن،
 نەيلەي كى ساڭا بار ئېمىش ئازار ئاندىن.

ئەيزەن لەھۇ

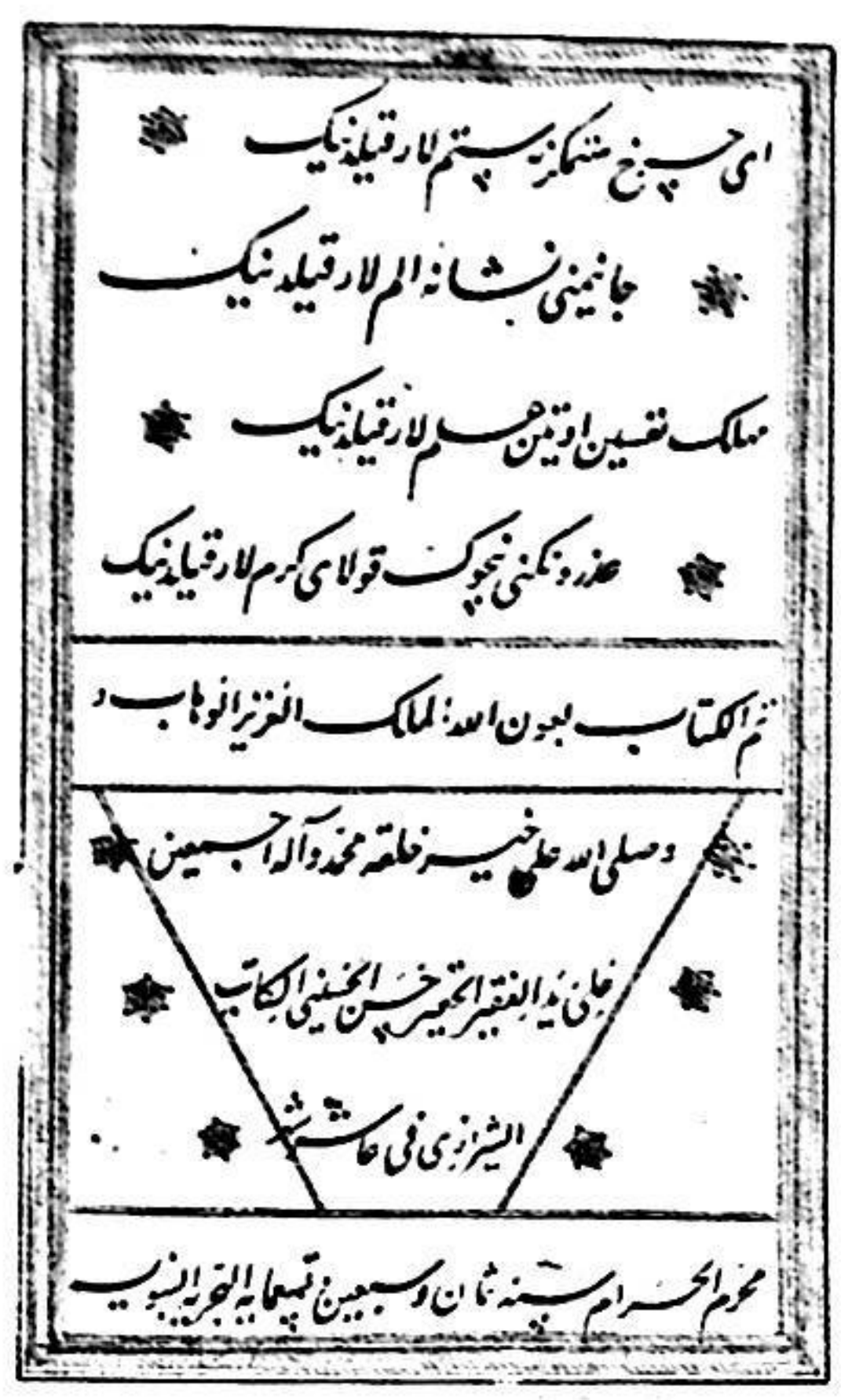
* *
 ئول شۇخ كى ھەردەم ماڭا ھەمدەم بولماس،
 زەخم ئۈرسە داغى ۋە سىلغە مەرھەم بولماس.
 ئىشقىدا كۆڭۈل نەسبى جۈز غەم بولماس،
 كۆڭۈل كۈتەرەي دېسەم، كۆڭۈل ھەم بولماس.

* *
 گەر سەۋدى سېنى كۆڭۈل، يامان ئەيلەمەدى،
 يۈزۈمگە سىتەمگە چەكتى، فىغان ئەيلەمەدى.
 بىچارە زەئىفى ھالى كۆرسەتمەك ئىچۈن،
 ئىزھارى مۇھەببەت ئەتتى، قان ئەيلەمەدى.

ئەيزەن لەھۇ

* *
 ئەي سۈرمەلۈ چەشمىگە ئىككى بادام سىياھ،
 يۈزۈڭ چەمەنى ھۈسنۈ خەتنىڭ مەرگىياھ.
 قىلگىل بۇ خەستەيە نەزەر گەھ - گاهىي،
 ئاندىن ئەيلەرى كىم دېيەسەن تابى سۇراھ.

ئەي چەرخى سىتەمگەر، نە سىتەملەر قىلدىڭ،
جانىمنى نىشانە ئەلەملەر قىلدىڭ.
مۈھلىك نەفەسنى ئوتتىن ئەلەملەر قىلدىڭ،
ئۈزۈرۈڭنى نېچۈك قولاي، كەرەملەر قىلدىڭ.

ئەمەتۈل - كىتاب بەئەۋنەللاھۇل - مەلىكۈل - ئەزىزۈل - ۋەھھاب
ۋەسەللاھۇ ئەلا خەيرى خەلقىھى مۇھەممەدىن ۋە ئالىھى ئەجمەئىن
ئەلا يەددەل - فەقىرۇل - ھەقىر ھەسنۇل ھۈسەينىيۇل - كاتىبى
ئەلشەرزىبى فى ئاشىرى شەھرى مۇھەررەمۇل - ھەرام، سىنە سەمانۇ
سەبئىنۇ تىسئۇما ئەلھەجرىيەن - نەبەۋىيە

* * *

ئاخىرقى سۆز

«دىۋانى ھۈسەين مىرزا بايقارا» نىڭ 10434. Hs.or - نومۇرلۇق قول يازمىسى گېرمانىيە بېرلىن دۆلەتلىك كۈتۈپخانىسىدا ساقلنىۋاتىدۇ. بۇ ئورۇندا ساقلنىۋاتقان چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدىكى قول يازمىلارنى نەشر قىلىش خۇسۇسىدا شىنجاڭ سارتېكىن مەدەنىيەت تارقىتىش چەكلىك شىركىتى ئالاقىلىشىپ ئىجازەت ئالغان. «دىۋانى ھۈسەين مىرزا بايقارا» نىڭ فوتو نۇسخىسىنى ئېلان قىلىش جەھەتتە شىنجاڭ سارتېكىن مەدەنىيەت تارقىتىش چەكلىك شىركىتىنىڭ رۇخسەتتى ۋە قوللىشىغا ئېرىشتۇق. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز بۇ ئەسەرنىڭ 10434. Hs.or - نومۇرلۇق قول يازما نۇسخىسىنى ساقلانغان گېرمانىيە بېرلىن دۆلەتلىك كۈتۈپخانىسى شەرقشۇناسلىق بۆلۈمىگە رەھمەت ئېيتىمىز ۋە شىنجاڭ سارتېكىن مەدەنىيەت تارقىتىش چەكلىك شىركىتىنىڭ مەسئۇلى ئېزىز ئاتاۋۇلا سارتېكىنگە مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرىمىز. بۇ ئەسەر «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 2016 - يىللىق 3 - سانىدىن باشلاپ ئۇلاپ ئېلان قىلىنىشقا باشلىغانىدى، بۇ ساندا ئاخىرلاشتى. بۇ ئەسەرنى نەشرگە ئۇيۇشتۇرۇش، تەييارلاش، تەھرىرلىك، كوررېكتورلۇق، بەت تۈزۈش ۋە باشقا تۈرلۈك خىزمەتلىرىدە «بۇلاق» ژۇرنىلى تەھرىر ئىشانىدىكى مۇھەررىرلەر كۆپ كۈچ سەرپ قىلدى. بۇ ئەسەرنى خەلقىمىز بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈشكە كۈچ چىقارغان بارلىق ئالاقىدار شەخس ۋە ئورۇنلارغا تەشەككۈر ئېيتىمىز.

— نەشرگە تەييارلىغۇچىلاردىن
(نەشرگە تەييارلىغۇچىلاردىن گۈلئايىم ياقۇپ شىنجاڭ مالىيە - ئىقتىساد ئۈنۈپرسىتېتى جۇڭگو تىللىرى فاكولتېتىدا؛ ئوبۇلقاسىم مۇھەممەد شىنجاڭ ئۈنۈپرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ 2016 - يىللىق دوكتور ئاسپىرانتى)

فەقىر، ئاجىز، يەتسىم، بىچارەلەر ھالىغا رەھم ئەيلەپ، جەھاندا ھېچ ئابىد يەتمەگەي ئەدلى سەۋابىغا. خۇداغا مەقبۇل ئولغاچ تىنچلىق بىرلەن قىلۇر بەگلىك، ئانىڭ ھۆكۈمىن تۇتۇپ بارچە خەلايىقلار ئىتائاتغا. بۇ يەركەنت پىرلارى خالاپ بەگلىك قىلدى ئوتتۇز يىل، ھەمىشە راستلىق ئەيلەپ قىلۇر خەيرىيۇ ئىھسانغا. تىرىگلىك بوستانى ئىچرە يۈز گۈلدىن بىرىن ئاچماي، فەنا كاشانەسى سارىغا يۈز قويدى تەۋاناغا. شەفىئۇل - مۇزىنىبىن ئەتتى خىلافت بولسا ئوتتۇز يىل، مېنىڭ يارانلارم ئۆتسە قالغۇسى دۇنيا زەللاتغا. ئىشتىڭ، ئەي خەلايىق، نە كۆرەرمىز، نە كېلۇر باشغا؟ زەمانە ئاخىرىدا ئۇشبۇ ئىشلار خاسۇ ئامىيغا. نە ئىش قىلساڭ خەلايىقلار تەۋەككۈل بىرلە قىلغايىسەن، تەۋەككۈل ئەيلەگەن قۇلدىن خۇدا رازى بولۇر ئانغا. بۇ دۇنياغا كۆڭۈل بەرمەي، غەمىڭنى قىل، بەرادەرلەر، قىيامەت كۈن باشمىزغا پۇشەيمانلار تۇشەر باشغا. بېگىم بولسا ئۆزى ئادىل بۈيۈكلەر ئىچىدە فازىل، سۆزىن ئىشتىپ تۇرار خوش دەپ، ئۆتەلمەس يۇقارى يانغا.

ئەتا قىلسا خۇدايىم بەندەسىگە ئانچە ئىززەتنى، ئانغا شۈكر ئەيلەپان دائىم قەبائەت قىلسە بەرگەنگە. كىشىكىم شۈكرى ئايىتسا ھەر قاچانكىم نازۇ نىئەت يەپ، ئانىڭ رىزقى زىيادە ئولغۇسىدۇر نازۇ نىئەتتە.

كىشىكىم ھەمدى ئايىتماس ھەر قاچانكىم نازۇ نىئەت يەپ، تەمامى ماھەزەر بىمار قىلغاي ئىللەتى ھەم تەب. بېگىمنىڭ يۇرتى بولسا ھەممە ئۆستەڭدىن ئاياغ فايىناپ، ئەزەلدە قىسمەت ئولغان رىزقىنى تەڭرىم بېرۇر چاغلاقاپ. ئۇلۇغ دەريادا قايناپ مەۋج ئۇرۇپ كەلگەن سۇنى باغلاقاپ، تەۋەككۈلنى قىلىپ دائىم خۇدانىڭ زاتى ئالىيغا. بېگىم دەرياغا ئىشلەپ سۇنى ئالدى ئۆستەڭ - ئۆستەڭگە، يېتىپ ئاشتى تەمامى بارچە ئالەم باش - ئاياغىغا. مۇشەققەتلەر كېچىپ دائىم ھەمىشە توققۇز ئۆستەڭدە، زىيجاننىڭ رىزقىنى دەپ نالە قىلدى زاتى ئالىيغا. خەلايىق چاغلاقاماسلار توققۇز ئۆستەڭنىڭ جەفاسىنى، بېگىم تارتتى رىيازەتلەر خەلايىق ئاھۇ ۋاھىغا.

خەلايىق يىغلاشۇرلار ئىرتەياز فەسلى بەھارىغا، خىجالەت بولغۇسىدۇر ئۇشبۇ تەڭلىك ۋەقتى كۈنلەردە. بېگىم قايغۇ قىلىپ دائىم بۇ سۇنىڭ كارى بارىغا، مۇناجات ئەيلەدى دائىم، ساغىندى بىرۇ بارىغا. خەلايىق نەفىتى ئۈچۈن سىدىقى دىل بىرلە قىلۇر بەگلىك، بېگىم تەڭشەپ سۇنى بەردى تەمامى باش - ئاياغىغا. بۇ سۇنىڭ كارى - بارىنى بېگىمدىن باشقا بەگ بىلمەس، نەيەردىن كەلگۈسىدۇر باش ئاياغىنى كىشى بىلمەس. بېگىم تارتقان رىيازەتنى خەلايىقلار ئانى بىلمەس، بېگىمنىڭ قەدرى يوق ھەرگىز، ئەقىدە قىلدى دەرياغا. ئۇلۇغ كەلسە ئالىپ كەتمەس، مەگەر ئاز قالسا توختايدۇر، بېگىم تەڭشەپ قويۇپ كەلسە، خەلايىق ئانى بىلمەيدۇر. خەلايىق چاغلايالماس بۇ بېگىمنىڭ كارى بارىنى، تارىپ ئالدى تامامى بارچە ئالەم چۆل - باياۋاننى. قەنئەت يوقلۇغىدىن تولدۇرۇرلار بارچە ئامبارنى، كىشى كىشىدىن ھايا قىلماس، كېتىپتۇر بارچە نەفسانىي. سۇنىڭ ئەجرى ئۇلۇغدۇر بارچە تائەت خەيرۇ ئىھساندىن، غەنىيۇ ھەم فەقىرلەر بەھرى ئالغاي بارچە دېھقاندىن. بېگىمنىڭ ۋەقتىدە ئوبدانچىلىق بولدى، مۇسۇلمانلار، جەھان مەئمۇرچۇلۇق بولدى، خەلايىق شۈكرى قىلماسلار. سۇ يەتمەي ئاق قالدۇر ئەردى، سۈگەتئارقىدا ماندالىق، چىلانغى، دۆڭئارقى، ئويباغ، زەردەكچى بىلەن يالىق. تارىيدۇر ئىككى نەۋبەت ھەر يىلىدا نەرخى ئەرزانلىق، زىرائەتكە كۆمۈلگەچ بارچە يۇرتىدىن ئۇشبۇ يۇرت بالىق. تۈگۈرمەن باشىدا، لەڭگەرئارقىدا نىسفى باغتوغراق، قالدۇر ئەردى سۇ يەتمەي قۇمئارقى بىرلە سارىقتوغراق. بۇ يۇرتنىڭ يەرلەردىن تولاسى زەي بىرلە ھەم فاتقاق، تارىيدۇر بارچە يەرلەرنى مەگەر شور يەرلەدىن ئازراق. تارىيغان بىرلە ھەركىم بارچە ئالەمدە قەنئەت يوق، ئىشىتىڭ، ئەي خەلايىقلار، بۇ دۇنيانىڭ ۋەفاسى يوق. جەھاننىڭ خۇبۇلۇغى كۆپدۇر، كىشىلەردە مۇرۇۋۇۋەت يوق، يەتمە، بىۋە، غەربىلەر يىغلاسا، ھەرگىز شەفائەت يوق. غەنىيلەر قەنت ئالىپ تۇھفە قىلۇرلار پادىشاھلارغا، فەقىر سۆز قەندىنى يازدىم بۇ مەكتۇبىنىڭ تەمامىغا. جەنابىڭ دەۋلەتتە كېچە - كۈندۈز مەن دۇئا قىلدىم، ئەگەر ئالىمغا رەھم ئەتسە، دەۋلەتى يەتكەي كەمالىغا.

بېگىمنىڭ ھەققىدە بىر نەچچە سۆزنى نەزم قىلدىمەن، كىشىلەر شىكايەت قىلىمىغايلار ھەر كىشىكىم، ئەلى موللاغا. مەن ھەم خەلايىق ئايتاشۇرلار نەزم قىلماقنىڭ چاغى قانچە، قىلماقنىڭ قىلىڭ دەپ ھۆكۈم قىلسا ئالدىراپ ماڭغاي قەباھەتتە. تەماننا قىلماغىل ھەرگىز بۇ سۆزنى نەزم قىلدىم دەپ، جەھاندا كۆپ ئېرۇر سەندەك نەچە سۆزلەرنى ئايتماقغا. بېگىم تەۋفىق تافىپ بىر يەردە ئىھيا قىلسەلار مەسجىد، پۈتۈپ قويسام بۇ نەزمى شەرھىنى، بەش ئالتە فەرمانغا.

* * *

ئاجراتقۇ ئىيسا ھاجىم كۈھنە ئۇرغە مېراپ بولدى، ھەمىشە راستلىغ ئىيلەپ، جەھاندا كامىران بولدى. سۇ بولسا ئامۇ خاسنىڭ ھەققىدۇر دەپ كۆڭۈل قويدى، بۇ ئىشنى قىلغانغا ھەممە ئادەم شادمان بولدى. نېچۈك بەختۇ سەئادەتتۇر مېراپلىق قىلغان ھالەتتە، يىلىنى سورساڭىز قوي يىلىدۇر ماھى شەئباندا. سۇ يوق ئەردى تەمامى باش - ئاياغى قۇرۇغان چاغدا، ياتار ئەردى ھەلاۋەت بىرلە دائىم باغۇ - بوستاڭدا. خەلايىق بىلمەدىلەر ئۇشبۇ سۇنىڭ كارى بارىنى، كۆرۈڭلەر كىم ئارقى - ئۆستەڭ باشدا يىغا زارىنى. كىچىكلەر چوڭلانى كۆزىگە ئىلماي، ئەرزۇ دادىنى، دەرىغ ئەتمەي قاچانكىم بەردى ئۇرغە باش ئاياغىنى. بەجانۇ دىل بىلە قىلدى خەلايىققا بۇ خىزمەتى، ئۆيىدىن چىقسا ھەر دائىم دىلىدا خاس نىيەتنى. دەرىغ ئەتمەس ھەمىشە ھەم كىچىكىدىن زەررە ھۈرمەتنى، ئاياغدىن سۇنى ئۈزمەي سۈزمە قىلدى ئۇشبۇ نەۋبەتنى. دۇئا قىلغان ئىكەن باشدا ئاتاسى ئىبنى ئىبراھىم، ئۆزىنىڭ ھەممەتتە ياستانىپ ياتغان ئىدى دائىم. رەئىيەتلەر تۇرار ئەردى ھەمىشە ئالدىدا قائىم، سەخاۋەتلەر قىلۇر ئەردى فەقىر، مەسكىنغە ھەر دائىم. بۇ تۈرلۈگ ئىشنى قىلماقغا، فەراسەتلىك كىشى قايدا، ئارقى - ئۆستەڭ باشدا ئات چاپىپ بارغاندا ھەر جايدا. شىجائەت بىرلە غەيرەتلىك قىلۇر ئەردى ئالىش باشدا، سۇنى تەڭشەپ ئالۇر ئەردى بۇ قىسمى ئەيلەگەن چاغدا. سۇ ئاچقان يەرنى تاپسا ھەر نەچە مەھكەم تۈتۈپ باغلاپ،

مېنىڭكى بولسا يۇرتۇم ھەممە ئۆستەڭدىن ئاياغ فايىناپ. ئەزەلدە قىسمەت ئولغان رىزقىنى تەڭرىم بېرۇر چاغلاق، تەۋەككۈلنى قىلىپ دائىم خۇداغا ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ. قاچانكىم چىقسا ئۆيدىن ئات چاپىپ ئاللىشقا باردىلار، سۇنى باشتىن تاپىپ دائىم، ئاياغقا بىرلا سۈردىلەر. مىشار، قىزلىغ، تاغارچى، ھەشتىيەك دەپ سۆزنى بەردىلەر، ئاياغ ئۈرپە ئوغۇللۇق دەپ سۈيىنى باشقا ئالدىلار. قەدىم ئەكسىدەكى ئەننى تاپىپ تەڭشەپ ئالۈرمەندەپ، بۇ ئىشنى جابەجا ئەيلەپ، خەلايىقىغا بېرۇرمەن دەپ.

بۇ تۈرلۈك قىلماسام ئەدلى، ۋەبالىغە قالۇرمەن دەپ، تىلەر ئەردى ياتىپ دائىم ھەمىشە ئەدل قىلسام دەپ. خەلايىق چاغلاقماسلار بۇ مىراپنىڭ كارى بارىنى، تارىپ ئالدى تەمامى بارچە ئالەم چۆل - باياۋاننى. قانائەت يوقلۇغىدىن تولدۇرۇرلار بارچە ئامبارنى، بىرى بىردىن ھەيا قىلماس كېتىپدۇر بارچە نەفسانى. دىلىدا بار ئىمدى دائىم فەقىرگە ياخشىلىق قىلماق، نەسب قىلدى خۇداۋەندىم جەھاندا كامىران بولماق. قۇيۇندەك چۆيۈلۈپ تاغۇ بەيىباندا تاش قازماق، ئىرادە ئۇشبۇدۇ بىلسەڭ، بۇ دەۋلەتتىن جۇدا بولماق. ھەقتائالا كەڭرى قىلدى ئۇشبۇ يىللاردا سۇنى، بۇ سۇغا كۆڭۈل قويۇپ بەركىتىتى ئۆستەڭ ئاغزىنى. كامۇرا، ئوردا ئۆستەڭ، رەباتچى ھەم مىشارنىڭ ئاغزىنى، ئەي خەلايىق، بىلسەڭىزلىر بۇ مىراپنىڭ فىئىلىنى. بەگلەغە بەگلىك قىلىپ، كۆرسەتتى ئۆزىنىڭ خۇلقىنى، ھەم كىچىك ئادەمنى كۆرسە فىل - مەسەل - ئىززەتتىنى. ئۇشبۇ ياڭلىغ ئەيلەگەچ، فۇتكەردى كەڭرۇ ئۇرفەنى، ھېچ كىشىكىم بىلمەدىلەر بۇ مىراپنىڭ قەدرىنى. ئۇشبۇ يىل دىھقانچىلىقتا باردۇرۇر كۆپ خاسىيەت، ھېچقاچانكىم بولماس ئەردى دانەلەرگە بەرەكەت. كەڭرۇ بولدى نازۇ نىئەت خەلق ئاراسىدا نەمەك، سۇ بىلە پەرۋىش تاپادۇر چوڭ - كىچىك، بىلمەك كېرەك. پادىشاھلار غەزەنىسى تۇلماقلىغى دىھقان بىلە، شاھۇ دەرۋىش ھەم گەدانىڭ توقلىقى دىھقان بىلە. ئالىمۇ ئابىد ئىبادەت قىلماق دىھقان بىلە، نازۇ نىئەتلەرنى يەپ خوشھاللىقى دىھقان بىلە.

تۇتسا مىڭ كۈن رۇزەنى بىر شىرى مەرد بىر غاردا،
 ھەم نەۋائىل سەجدە قىلدى، ئۇشبۇ تۈرلۈك جايىدا.
 كۆھ بەكۆھ تاش كۆيدۈرۈپ چۆمسە كىرىپ بۇ ئاردا،
 ئەجر قىلدىلار سۇغا بىر شىرى مەرد بۇ باردا.
 ھەم تارازۇدا ئاغىر كەلگەي سەۋابى بىشۇمار،
 ھەم سۇفىيىيۇ زاھىدۇ ھەم ئاشىقۇ لەيلۇ نەھار.
 زۇھدۇ تەقۋالىق بىلە قىلسا ئەمەل فەرھىزكار،
 نان بىلەن سۇ بولماسا شاھۇ گەدا ئاندىن چىقار.

بىلمەك كىرەككىم، ئىيسا ھاجىم ئاتا - بالا ئەرەفات قىلماق نىيەتىدە ئۆيدىن چىقىپ، يولدا بارغۇد -
 چە ۋەفات تافغانى.

ھەج قىلماق نىيەتىدە چىقتى ئۆيدىن بۇ مىراب،
 تالىم قىلسا مەدەت، بولغاي دۇئايىم مۇستەجاب.
 داغۇ دەردىمنى ئالىپ، بارسام خۇدانىڭ مەككىغە،
 يولدا بارغۇنچە ئۆلەرمەن تاكى كۆرمەسمەن ئەزاب.
 ھەجر سەھراسىدا قالدۇم خەستەدۇرمەن ھەم زەئىقى،
 تا ھىيات بولسام ئەگەر مىيقات ھەج ئالغۇم سەۋاب.
 ئاز ئېرۈر دىلدار ئۈچۈن سەرىق ئەيلەسمەن مەن خانۇ مان،
 ئەي خۇدايا، رەھم قىلغايسەن مېنىڭ ھالىم خەراب.

كۆرمەدىم چىھرىڭنى ھەرگىز، ئەي ئەزىز ئوغلانلارم،
 رەھم ئېتىپ كەلسەڭ نەبولغاي خەستە ئەھۋالىم سوراپ.
 ھالى بىمارۇ غەرىب سورماق سەۋابدۇر بىئەدەد،
 جان چىقارغا يەتتىيۇ بىر كەلمەدى ھالىم سوراپ.
 ئەمدى مەندىن كەتتى خۇبلۇق، تىترەشۈر جانىم مەنىڭ
 يەتمەدىم ھەرگىز مۇرادىمغا، نېتەي، ھالىم خەراب،
 بۇ ھالەتتە ئۆلۈپ كەتسەم غەرىبلىق شەھرىدە قالدۇم.
 بۇ دەريا شەھرىدە بومبايدا ياتارمەن دەرد بەدەر يىغلاپ،
 تەۋبە دەپ ئۇشلاپ ياقامنى چاك ئېتىپ، ئەي دوستلار،
 ئۆلسەم ئەردى ئۇشبۇ بەيتۇللاھنى بىر كۆرسەم قاراپ.
 داغۇ دەردىمنى ئالىپ بارسام لەھەتنىڭ ئۆيىگە،
 تا قىيامەت بۇ مەزارىمغا كېلۈر بۇيى كەباب.
 جان ئۈزۈپ جان ئاۋلادىم جاننى چېكىپ جانانىغا،
 گەر نەسب ئەتسە قىيامەت ھەججى مەقبۇلىن سەۋاب.
 زەئىفەران بولدى چىرايىم دەرد ئۈچۈن، ئەي دوستلار،

بۇ چىرايمىنى كۆرۈپ، بىر كەلمەدى ھالىم سوراپ. ئەلەمىنى
 دەردى ئەھۋالىمنى مەن ئايتاي دېسەم، كەتتى بارى، لەھەمىمە
 يەتمەدى ھېچكىم مېنىڭ بولدى نېتەي ھالىم خاراب. ئەلەمىمە
 ھېچكىشى قالغانى يوق ئۆلمەي تىرىگ بۇ دۇنيادا، ئەلەمىمە
 مەن ئۆلەر بولدۇم مەزارەت شەھرى بومبايدا قاراپ. ئەلەمىمە
 ھالى زارىمدىن مېنىڭ بىدەرد كىشىلەرگە نە غەم، ئەلەمىمە
 دەردەند بولسا كىشى، كەلگەي مېنىڭ ھالىم سوراپ. ئەلەمىمە
 ئۇشبۇ ئاجىزلىق بىلەن ئۆلگەن غەربىنىڭ ھالىغا
 ھەرقاچانكىم ياد ئېتەرسىزلىر مېنىڭ دەردىم سوراپ.
 بۇ دەردىم رەنجىگە، ئەي دوستلار، ھەرگىز دەۋا يوقتۇر،
 ئۆلەرمەن بىگۇمان ئەمدى، دەۋاسىز دەردىم مەن ئۇچراپ.
 كۆڭلۈم ئىچرە دەرد كۆپدۇر، مەن بىلۈرمەن دەردنى
 كۆرسەتىپ بولماس ئانى بىدەردلەر ئەلدىن سوراپ.
 يۈرۈرگە قۇۋۋەتسىم يوقتۇر، بارۇرغا نە ماجالىم بار،
 قىيامەت كۈن تاڭ ئاتقۇنچە كۆيۈپ گورۇ كەفەن يىغلاپ.
 جىگەر ئۇدى كۆيۈپدۈرمەن بەيابان گەردىغە تۈشتۈم،
 ئۇشالدى قەدرى بويۇمدىن ھەمە دوست - يارلارىم يىغلاپ.
 ئەگەر پەرياد قىلسام خەلق ئارا دەردىم بولۇر ئەئيان،
 مەگەر دەم ئۇرماسام، نەيلەي، يۈرەك باغرىم تامام زەرداب.
 ئەگەر يۈزىمىڭ بەھار بولسا، ئاچىلمايدۇ ماڭا بىر گۈل،
 مۇرادىم نەخلىنى ئۈزدى، نېتەي، ئەي دوستلارىم، ئەھباب.
 ئۇشبۇ رەنجىم شىددەتتىن ئوت چاقىپ كۆيدۈرسەلەر،
 كاشكى ياتغاي ئىدىم بۇ باغۇ بوستانغا قاراپ.
 بۇ ئالەمدە ۋەفا يوقتۇر، بىلىڭلار، ئەي مۇسۇلمانلار،
 قاشىمغا كەلمەدى ھەرگىز مېنىڭ دوست - يارلارىم قارلاپ.
 دەرىغا، كەتتى ئويباغدىن مىراب ھاجىم ئۆتۈپ كەتتى،
 غەربىلىق كارباتىدا بۇ ئەجەلنىڭ شەربەتىن ئىچتى.
 ئەزىز جاندىن كېچىپ ئاخىر، گۈلىستان ئىچرە يول تاپتى،
 يارۇغلۇق ئالەمى دەريايى قولزۇمدا ئەمان تاپتى.
 باشىغا كەلگەن ئايتۇر مېنىڭدەك بولماغان بارمۇ،
 ئۆزۈمنىڭ دەردىنى ئايتىپ، كۆزۈم ياشى رەۋان بولدى.
 مېنىڭ مۇشكىل ئىشىمنى ھەق تەئالا ئەيلەسە ئاسان،
 بۇ باشىمغا بۇ دۇنيادا نەچە سەۋدا نىھان بولدى.
 ئىلاھا، بۇ غەرب بىچارەنىڭ ھالىغا رەھم ئەيلە،
 قىزىلگۈلدەك چىرايم سارغارىپ، ئاخىر خەزان بولدى.
 بۇ دەردىمغە دەۋا قىل دەپ، خۇداغا ئاھۇ ۋاھ قىلدىم،

مېنىڭ قىلغان سەدايىمغا ھەمە تاغلار گۇۋاھ بولدى. قىزىلگۈل غۇنچەسىدەك نەۋجەۋان تالىبلارم قالدى، ئوقۇغان ئىلمى تالىب سۇرخ رۇي فەرزەندلەرىم قالدى. قارىنداش، دوست، تۇققانغا تارقىچە ئىتتىماد ئەتمە، يىراق قاچتى، ئانى بىلسەڭ، مېنى تاشلاپ جۇدا بولدى. كۆيۈپ شامۇ سەبا فۇرقەت ئوتىدا ئۆرتەنۈر جانىم، زەنۇ پەرزەند فىراقىدا كۆيۈپ، كۆڭلۈم يارا قىلدى. مۇھەببەت ئوقىغا بولدۇم نىشانە، سىنەئى ئاشىق، جەراھەت دەرد بىرلە قان ياشىمنى ھەم رەۋان قىلدى. ئۆلەر ۋەقتىمدا ئىمانىم سەلامەت ئەيلەگىل، يا رەب، بەھەققى ھۈرمەتى پەيغەمبەرى ئاخىر زەمان كەلدى. چىقىپ ياركەند دىيارىدىن مەنازىللارنى قەھى ئەيلەپ، نەسب قىلساڭ ئوشۇل بەيتىڭ، زىيارەت قىلغالى كەلدى.

خۇدايا، رەھم قىل، مەن بەندەئى رۇيى سىياھدۈرمەن، يۈرۈپ غەفلەت بىلەن دائىم كۈيىدا مۇبتەلادۈرمەن. سەھەرلەردە قوپۇپ، تەۋبە تەزەررۇمى قىلمايم، قىيامەت كۈن نېچۈك قىلغاي مەنۇ كۆڭلى قارادۈرمەن. دەيدىڭ: «لا تەقنەتۇ مىن رەھمەتۇللاھ» ۋەئەئى ئايتتىڭ، خۇدايا، ئىتتىماد ئەيلەپ، بۇ ھۈكۈمىڭغە رىزادۈرمەن. قول ئاياغىم بەندكە تۈشتى، توختە ھاجىم، سىز كېتىپ، ئاھ نەيلەي، بۇ شەھەردە ھەم مۇسافىر ھەم غەرىب. ھەر زامان قان يىغلايم دوختۇرگە قانچە يالبارىپ، رەھم قىلماي ئۇشبۇ خۇنخار ھەر نەبارىم ئاخبارىپ. نەزم قىلدىڭ موللا ئەلىي ئۇشبۇ سۆزنى بىتۈيۈق، ئۇشبۇ كۈندە بولماغاي مەندەك يەنە كۆڭلى سۈنۈق. ھېچ تۇھفەم يوق گۇناھىمدىن يەنە بارسام قۇرۇق، رەھم ئەيلەپ تەنگۈ تارلىقىدا كۆزۈمنى قىل يارۇق. يا ئىلاھىل - ئالەمىن، بارچە نەبىيلەر ھۈرمەتى، نە قىلۇرمەن تائەتتىم ئاز، مەنزىل يىراق، مەركەب ئورۇق.

* * *

نەچچە يىل بۇياندا بولدى تالىب بەگ مىراب، سۇ ئەكەلمەي ئۆيدە ياتتى، خەلقىنىڭ ھالى خەراب. ئەي خەلايىق، بىلسەڭىزلەر بۇ مىرابنىڭ فىئىلىنى، ئۆزى ئاشقۇلدا ياتىپ، تاغارچىلىقتىن پۇل ماراپ.

قاراقۇم ئارقىلىرىدا كېچە - كۈندۈز سۇ ئاقىپ، رايونىدا ئالدىنقى
 چۆل بايبانىنى تارپ ئالدى خەلايق ئالداراپ. سەيپە رايونىدا
 كۆكباشى، داقتالچىلار ھەم سۆزىنى مەھكەم تۈتۈپ، ئالدىنقى
 بارچەسى پوستەكچى بولدى، تۈگۈرمەنلەدە ئۈند يالاپ. رايونىدا
 ئۈرپەننىڭ ئەسلىكلەرى بۇ ئىشتا بولدى بىخەبەر، رايونىدا
 بىر - بىرىگە قارلاشىپ ئۆيىدە ياتتى خوقىراپ. رايونىدا
 ئىككى ئۈچ ئاي سۇ ئەكەلمەي، سالىدى پەي دەرىپەي ئاللىش، رايونىدا
 خەلقى ئالەم بىلىمەدىلەر بارچەغە بولدى ئەزاب. رايونىدا
 ھىيلە بىرلە سۇ ئەكەلمەي، تۇلا ئادەم قاقشاتىپ، رايونىدا
 مۇنداق ئەتسە، ھەق تەئالا قىلغۇسى قاتتىق ئەزاب. رايونىدا
 كەفسەن ئالدى بارچە تۈگۈرمەندىن تولا بۇغداي قۇناق. رايونىدا
 ئۈشبۇ ئىش يالغان ئەمەس، ۋەلاھۇ ئەلەم بىسسەۋاب. رايونىدا

قارغالىق، فوسكام يولى ئۆستەڭلەرگە ساتادۇر، رايونىدا
 ئۈشبۇ ئۆستەڭگە بېرىپ، دەريادا سۇ ئاز قالدۇر. رايونىدا
 ئىككى - ئۈچ ئاي خەلقلەرگە بۇ قىيىنلەر بولادۇر، رايونىدا
 نەچچە يىللارنىڭ بۇياندا ئۈشبۇ ئىشلار بولادۇر. رايونىدا
 ئۇرقلۇق باشتىن ئاياغ ھاڭ باقىشىق يوق بولادۇر، رايونىدا
 مۇنداق ئەتسە بۇ جەھان ئاخىر ئۆزى يوق بولادۇر. رايونىدا
 ھېچ قاچان مۇنداق بەلا بولماس ئىدى بۇ ئۇرقلۇق، رايونىدا
 بىلسەڭىزلەر، ئەي خەلايق، كارۇ بارلار تولادۇر. رايونىدا
 بارچە يۇرتتا قالمادى ھەر كەنتنىڭ ئەسلىكلەرى، رايونىدا
 كەتتى بىر - بىر ئارقاسىدىن بىلسەڭىز كىم قالدۇر. رايونىدا

باش - ئاياغدىن بىر ئادەم يوق كارغا كەلمەس ئۇرقلۇق، رايونىدا
 چوڭلار ئۆلدى بارى، ئۇششاقلا قايدا قىلغۇلۇق. رايونىدا
 بارچە يەردىن بۇ جەھان ئوتتۇرانچى ئۇرقلۇق كۆپ سۇلۇق، رايونىدا
 قىشۇ ياز ئاجىراتقۇدا سۇ ئىچەدۇر كورلاپ قۇدۇق. رايونىدا
 ئۈشبۇ سۆزلەرنى تولا ئايتسام جەھاندا سۆز ئۇزاق، رايونىدا
 ھەددىدىن ئارتۇق نەزم قىلدىم، خەلق دەر يومىدان قوساق. رايونىدا

كېچە - كۈندۈز ياتتى ئاشقۇلدا كۆرۈڭ تالىب مىراب، رايونىدا
 بۇنى ئاڭلاپ كۈنە شەھەردىن چىقتى سەككىز - ئون جەلاب. رايونىدا
 يۈگۈرۈپ ئالدىغا كەلدى باش ئۇرۇپ ھاردۇق سوراپ، رايونىدا
 مەرھابا، خۇش كەلدىڭىز، جانىم خېنىم، دەر بۇ مىراب. رايونىدا
 ئەرەبا، مەھفە بىلەن ھەر قىسمىدا ھەر رەڭ جەلاب، رايونىدا

چاي تۇتۇپ بىر يان بولۇپ، مەستانە بولدى بۇ مىراب. ھەر بىرىدىن باشقا - باشقا ياستانىپ، ھاردۇق سوراپ، يۈزلەرنى ئارىتىپ ئولتۇردۇلار ئۆزىنى ياساپ. ئۇشبۇ تەئرىفلەر بىلە تىترەپ تۇرۇپ تىلنى شوراپ، ھەرقاچان تەييار قىلىپ تۇرغان ئىدى زىختا كەباب. ئاغزىدا تىشلەپ تۇرار، تىشلەپ ئالار تالىب مىراب، يېيىشىگە قەند - گەزەك يەپ، ئولتۇرۇر ھەرخىل جەلاب. بۇ سىفەتلەر بىرلە دائىم شادلىق ئەيلەپ مىراب، كۆرسە ھەركىم جانغا راھەت تەنگە قۇۋۋەتتۇر جۇلاب. تاتقى كەتمەس ئاغزىدىن تا ئۆلگىچە لەبنى يالاپ، دىماغىدىن ئۇدۇ ئەنبەر بۇي كېلۇر، يىلدار مىراب. بۇ ئاجايىب نەرسەلەر ئولتۇرسا دائىم فارقاراپ، مەي بىلە بوزە مۇسەللەسلەر ئىچىپ شۇربۇ شەراب. بىرى دافەند، بىرى تەنبۇر، بىرىسى چالدى رەباب، مۇنى كۆرگەن خەلقلەرنىڭ بولادۇر ھالى خەراب. مەستى لايەتقىل بولۇپ، كەتتى ئۆزىدىن بۇ مىراب، غەيرى شەرىئى ئىشلانى ھەددىدىن ئۆتكەردى بۇ مىراب. مەي ئىچىپ بىھۇش بولۇپ، ئول دەمدە ياتسا ھەر جەلاب، باشنى يۆلەپ تۇرۇپ، رازى بولۇڭ دەپ بۇ مىراب. ئۇشبۇ فاھىش ئىشلارنى كۆرگەن كىشى تەۋبە دېمەس، دىنىي ئىسلام سۇستلۇغىدىن قىلمادىلار ئىزتىراپ.

داغى ھەسرەتكە قالىپ، بىر نەچچە خەلق ھەيران بولۇپ، بەئزى ئەل ياقىن كېلەلمەي، ئىنتىزارلىقتا تۇرۇپ. بارچە ئالەم ئورلاشىپ، ھەر كۈندە ئاشقۇلدا بولۇپ، مەستۇ مۇستەغرىق بولۇپ، تولاسى سەرگەردان بولۇپ.

كوچالاردا يۈرسە دائىم قوينىدا تۆت بەش ئانا، بىر بۇزۇق خوتۇننى كۆرسە ئەرگەشىپ ماڭدى يانا. توختاماي قىلغانىدى ھەر كۈنلۈكى ئۈچ ۋەقت زىنا، ئاي - يىلى ئۆتسە ئوقۇماسلار ئىدى ھەمدۇ سەنا. كىشىنىڭ ھەققىنى يەپ، چىقماس ئىدى ئاشفەزخانا، كېچەسى مەشرەبمۇ مەشرەب، كۈندۈزى ئوينار قىما. بار - يوقىنى ئۇتتۇرۇپ جەلابغا ھەم تويدى يانا، پۇل تۈگەپ، ئابروى كېتىپ، مۇرادىغا ئەمدى قانا.

چىقسەلەر ئۆستەڭ باشىغا سالدىلار ئۈچ دورغانى،
 ئۈمر ئىچىدە مەنمەگەي ئات ئەمدى ئوبدان يورغانى.
 بۇ جەھان مۇنداق ئېرۈر ھەلۋامۇ يوق ئارفا نانى،
 كەتتى دەۋلەت باشىدىن ئابرويمۇ يوق، ئىززەت قانى؟
 ئەۋۋەلىي ئارمۇت توشۇپ، ساتار ئىكەن بازار - بازار،
 ئىككى ئۇلاغ ئارمۇت ئالىپ، يولغا چىقىپ باشى قاتار.
 ئاناسى يىغلار ئىكەن، بۇ مەۋەنى قايداغ ساتا،
 توك ئىكەن دەپ ئالماغاننى خەقلەر باشىغا ئاتا.

چىقسا ئۆيدىن ھەركۈنى بولۇر ئىدى يۈزىڭ خەفا،
 قولىدا بولسا ئەگەر تارتىماس ئىدى مۇنداق جەفا.
 ئاڭا بولغان بۇ ئەلەمنى كۆرمەگەي ھېچكىم يانا،
 دوستۇ دۈشمەن ئايتاشۇرلار ھەر كۈنى تەنگۈ تافا.
 بىر خۇدادىن ئۆزگە ھېچكىم باشىغا بولماي پەناھ،
 رەھم - شەققەت يۈزىدىن قىلماس ئىدى ھېچكىم ئاڭا.

ئاتاسى ئۆلگەن ئىدى ئالدىدا بار بەش بالاسى،
 بۇ يەتمەلەرنى باقالماي، يىغلار ئىدى چوڭ ئاناسى.
 تولاسى ئاش قافىدۇر، كارغا كېلۈر ئازغىناسى،
 بالالار تەڭ ئۆسۈپ ئەردى، بولسا ئىدىيۇ ئاتاسى.

ئۆي ئىچىدە بار ئىدى بىر كۈھنە تۈكسۈز كۆرەكى،
 كەلسە ئالبان خەبەرىن، يارىلاردۇر يۈرەكى.
 يېگەلى يوق، ئىچكەلى يوق ئۆيدە ئېشەكنىڭ خورەكى،
 بالا - بارقاسىنى باقالماي، يىغلاشۇر ھەر كۈنلۈكى.

ئەھلى مەزھەب دېمەڭىز باشتا سىپەچ بولغان بىلەن،
 ئالاچە توننى كىيىپ، مەسچىتسارى بارغان بىلەن.
 ئېلىكىگە تەسبىھ ئالىپ، كەلمەگۈي بولغان بىلەن،
 جۈدى سەججادەنىشىن زىكرى سانا ئايمىتىغان بىلەن.
 ئەھلى مەئنى بولماسا، قىلسا ئەمەل تائەت دېمەڭ،
 ئەسلى كارى دىلدادۇر، سەۋتۇ سادا قىلغان بىلەن.
 زاھىرىغا باقماڭىز، قىلغان ئىشى شەيتانىدۇر،
 زاھىرى سۇفىي نەمادۇر، ئاھۇ ۋاھ قىلغان بىلەن.
 ئەھلى مەئنى بولسا ئالم، چۈن ھەقارەت ئەيلەمەڭ،
 ھەرنە قىلمىش ئىشلارى جۈدۇ سەخا راستلىق بىلەن.

ئالسىمىنى بىلسەڭىزلەر ھېچ ئىشى يالغان ئەمەس،
خاپى ئالىم تەكىيە قىلسا ھەر نەفەس زايىت ئەمەس.
دائىما غەم بىرلەدۇر، ھېچ ۋەقتىدە غافىل ئەمەس،
ۋەقت ئۆتكەرمەي ئىبادەت ئەيلەگەي زارى بىلەن.

موللا ئالىم ئىككى تۈرلۈگ بولغۇسىدۇر ھەر قاچان،
بىرى فاجىر، بىرى ماجىر ئۆتكەسىدۇر بۇ جەھان.
فىسقى ئىسيان قىلغۇسىدۇر بولسا فاجىر ھەر زەمان،
تائەتى مەقبۇل ئەمەستۇر غەيرى شەرىئى ئىش بىلەن.
تەركى سۈننەت قىلماغاچ ھېچ ۋەقتىدە ئالىم كىشى،
ئالىمى ماجىر ئېرۇر قىلغان ئىشى شەرىئى بىلەن.

ئەي خەلايىق، بىلسەڭىزلەر موللادىن ھەر ئىش كېلۇر،
يېمىگەي لۇقمە تەئام ئۆيىدە دائىم جان بېرۇر.
خاھ تۇرسا، خاھ يۈرسە كىشىدىن قىلغاي تەمەئ،
ئالدىغا كەلگەننى يەپ شۈكرى دېمەس تەۋبە بىلەن.

دەر ھەقىقەت تولا موللا بولغۇسى ھەيۋان سىفەت،
ھەر نە قىلغان ئىشلارى فىسقى فۇجۇر گۇمراھ بىلەن.
تۆر تالاشىپ موللار جەمئىي كەسىردە ھەر قاچان،
قارنى تويسا كۆزى تويماس موللالىق قىلغان بىلەن.

تولاسى جاھىل ئېرۇر، كىبرى تەمەننالىق قىلىپ،
ھېچ كىشىنى كۆزگە ئىلماي ئۆزىنى موللا بىلىپ.
ئالدىغا كەلسە تەئام تالان - بولانغا قول سالىپ،
بولدى بەنناش بەئزى موللا بەئزىسى تامنى تېشىپ.

ھەم نامۇس قىلماي خەلايىق ئالدىدىن ناننى ئالىپ،
پىرى ئۇستاد ھەققىغە ئەيلەر خىيانەتلىك بىلەن.
ھەر كىشىكىم بولسا ئالىم، دىننى ۋەيران قىلماغاي،
دىننى ۋەيران قىلىپ سىيرەتدە ئىستىغنا بىلەن،
بۇل تىرىكلىككە ئىشەنمە، ئەيلەگىل زىكرى خۇدا.
زايىتى ئەتمە بىر نەفەسنى، قالسا نە مىقدار بىلەن،
غەيبەت ئەيلەر بەئزى ئالىم، بەئزىسى يالغان بىلەن.
نۇش ئېتەرلەر بەئزى ئالىم كىشىنىڭ ھەققى بىلەن،
ئۆمرى بازارىدا ئالغىل زۇھدۇ تائەت رەختىنى،

دېنىۋ مەزھەبىدە بولۇپ، تائەتتە جانۇ دىل بىلەن.
 تۇت ياقاڭنى تەۋبە دەپ، دائىم خۇداغا يىغلاغىل،
 كەلگۈسىدۇر بۇ ئۆلۈم يا ئەرتە يا ئاخشام بىلەن.
 ساچ ئاقاردى، كۆز ياشاردى، ۋا دەرىيغا، ۋادەرىغ،
 نە تەرىپقە بىرلە ئۆتتى بىلمەدىم غەفلەت بىلەن.
 ئۆمر نەخلىغە كېلىپ تەگدى ئەجەلنىڭ سالقىنى،
 پىشمايىن بولدى خەزان بۇل مەۋەھايى خام بىلەن.
 نەزم قىلىدىك موللا ئەلىي ياشىڭ ئۇلغاغانسارى،
 تائەت ئەيلە ھەرقاچانكىم، تەۋبە ئىستىغفار بىلەن.

* * *

خانەقاھدا ياستانىپ ياتغان ئىدى تۆتىۈز سۇفوي،
 ھەم بىكار ئاش ناننى يەپ، مەسنەد ئۈزە جاھىل سۇفويي.
 زاھىرىدا موللالبىق، باتىندا دائىم كاچ سۇفوي،
 مەدخۇلى دەۋزەخ بولۇپ كەتتى بارىن لەئىنەت بىلەن

ياتغان ئەردى خان خوجام بىر خانەقاھ پىنھان بولۇپ،
 خۇنى ناھەق ئەيلەدى، بۇ موللار جەمئىي بولۇپ،
 نالە قىلدى موللارغا خان خوجام گىريان بولۇپ،
 رەھم قىلماي قەتل قىلدى ئول بەدەخشانلىق بىلەن،

تەۋبە دەڭلەر، ئەي خەلايىق، موللارنىڭ ئىشىغا،
 تاڭلا مەھشەر كۈنلەرى تۈشكەي ئەلەملەر باشىغا.
 نىيم خىشتلارنى ئاتىپ، ياغدۇردى ئوقلار باشىغا،
 قەتل قىلدى بۇ ئەزىزنى ھەم قارا يۈزلۈك بىلەن.

خان خوجام بولدى بەدەخشاندا شەھىد،
 ھەم ئۇدۇنيا ھەم بۇدۇنيادا سەئىد.
 نەھس كەلدى قوي يىلىندا خان خوجام بولدى شەھىد،
 ئەشۈر ئاينىڭ ئونى ئەردى خان خوجام بولدى شەھىد.

موللا ئەلىي، سەن ھەمىشە نەزم قىلىدىك يازۇ قىش،
 كەلمەگەي ئۆزگە كىشىنىڭ ئېلىكىدىن ھەرگىز بۇ ئىش.
 ئەقلۇ دانىش ھەر كىشىدە بولسا مۇنداغ سۆز دېمىش،
 خەلقى ئالەم ئىچرە يول تاپىغاي فەراسەتلىك بىلەن.

شاھ ئۇرۇدە بولغان پەستۇ بەلەند ئىشلارنىڭ بەيانى
 سۆز ئىشتىكىل، ئەي رەھىقا، باش - ئاياغ ئالىي جاناب،
 ياخشى سۆزلەر ئايتايىن فانىي جەھاندىن بېھساب.
 تولا ئەرلەر بولدى مەدەفۇن ئۇشبو ئۇرۇدە ياقالاپ،
 ئەۋۋەلىدە سەككىز - ئون يىل بولدىلار ئاخۇند مىراب.
 سىدىقى دىل غەيرەت بىلەن ماڭدى كۆرۈڭ بۇ ئۇرۇدە،
 راستلىغ ئەيلەپ ھەمىشە فىل - مەسەل بولدى مىراب.
 ھەرقاچانكىم كۆرسە ئاجىز بىكەسۇۋۇ خوشنۇد ئېتىپ،
 ھەق تەئالا بەرگۈسى بۇ فىئىلىگە چەندان سەۋاب.
 ھەرقاچانكىم چىقسا ئۆيدىن شۇ بۇ ئۆستەڭگە قاراپ،
 خەلقلەرنىڭ ئالدىدا بولغاي مېنىڭ ھالىم خەراب.
 توغرائارقىدىن باش كۆتەردى، بولدى توختە ئاخۇند مىراب،
 نەچچە يىل بولدى، بىلىڭلار، خەلقىدىن ئۆزىنى ئاياپ.
 چوڭ - كىچىك ئىززەت قىلىپ، ئالدىغا چىقتى فىش باز،
 كەڭرۈ ئۇرۇدە ئىشلارنى پۈتكەرىپ بولدى مىراب.
 نەفسىنىڭ خاھىشىغا باقمىي دائىما ھىممەت بىلەن،
 غەيرى شەرىئى ئىشنى تاپسا قىلغاي ئەردى ئىھتىساب.
 دىن ئىشىغا سەئىي قىلدى پارسالىق ئەيلەپان،
 ئەمىر مەئزۇق، نەھىي، مۇنكەر ئىشلارنى ھەم سوراپ.
 ئەقىل بابىدا فەراسەتلىك بىلەن ئىشنى قىلىپ،
 ئاخىرى يەتمەي مۇرادىغا كۆرۈڭ بولدى مەمات.
 ئارقاسىدىن بولدىلار ئاجراتقۇدىن ئىيسا مىراب،
 زور بازۇر ئىشلانى ھەددىدىن ئۆتكەردى ماراپ.
 ھېچ كىشىنى كۆزگە ئىلمىي، شىرى غەرراندەك ماڭىپ،
 ھىممەتتە ياستانىپ، غەيرەت بىلە بولدى مىراب.
 نەفسى بەدىنى ئىزدەمەي، سۈرئەت بىلە ماڭدى كۆرۈڭ،
 زەررە سۇ ئاچقاننى كۆرسە، قىلغاي ئەردى مىڭ ئەزاب.
 ناگەھان بىر موللا ئالىمنى تۇتۇپ رەسۋا قىلىپ،
 ئەۋرەتنى ھەم ئاچىپ، سازايى قىلدى بېھساب.
 بۇ ئىزا - كۈلفەت ئەلەمگە تاقەتنى تاق بولدى تەڭ،
 رەسىمان سالدى بويۇنغا، يۈزىنى قانغا بوياپ.
 ئاستىلار تۇغ شەددەگە ئۆزىنى مىڭ پارە قىلىپ،
 ئالماساڭ جانىمنى بۇ دەم، قانلارم شۇربۇ شەراب.
 سەتر ئەۋرەت ھەم ئاچىلدى، چىقمادى جانىم مېنىڭ،
 شەرمىساز ئولدۇم، نېتەي، ئەمدى مېنىڭ ھالىم خەراب.

تاكى جان چىقماي، ئۆزۈمنى بۇ گىرەھتىن ئالماغۇم،
 نالە ئەيلەپ ئەرز قىلىپ، بولدى دۇئاسى مۇستەجاب.
 ئول خۇدانىڭ قۇدرەتى شول كۈن تۇتۇلدىلار كۆزى،
 كالا - قوي نەزىر بېرىپ، دەرتكە دەۋا ئەلدىن سوراپ.
 تەۋبە ئەيلەڭ، ئەي يارانلار، بۇل - ئەجەب، بۇ قاتتىغ ئىش،
 ھەر كىشىنىڭ ئەۋرەتتە گەر نەزەر قىلسا ئەزاب.
 سەتر ئەۋرەت پەرزدۇر، ھەر كىم قىلسا ئاڭغا نەزەر،
 پات ياقىن كۆرگەي ئۇقۇبەت، ھەم كۆزى بولغاي ھىجاب.
 مەردۇ زەن بىئۇزرە ئەۋرەت ھەر قاچان قىلسا نەزەر،
 پەردە باسقاي چەشمىنى ۋەللاھۇ ئەلەم بىسسەۋاب.
 بەئدەزان بەشكەرمەدىن بولدى كۆرۈڭ جەۋار مىراب،
 ھەم مۇلايىملىق بىلە خەلقنىڭ ھالىن سوراپ.
 پىرلىق ۋەقتى ئىدى، ئولتۇرسا قوپماي ئورنىدىن،
 سۆدرەلىپ ھەم قىينالىپ، بەش - ئالتە يىل بولدى مىراب.

ئارقاسىدىن سايىم ھاجىم بولدىلار ئۈچ يىل مىراب،
 زەبتە قىلماي بىر كىشىنى بارھا ئۆزنى ئاياپ.
 بەگلەگە بەگلىك قىلىپ، ئۇششاقلارنى ئەيمەندۈرۈپ،
 ياخشى سۆزلەرنى قىلىپ، باشتىن - ئاياققا فىقىراپ.
 ئەسلى نەسلى زاتىدىندۇر ھەر قاچانكىم چوڭ سىفەت،
 نىيەتى خالىس ئۈچۈن ئالەم جەھان بولدى سىيراپ.
 ئۇشبۇ قىلغان ئىشلارغا بارچە ئالەم خۇش بولۇپ،
 زەررە ئى خەشم ئەيلەمەي، بولغان ئىدى كامىل مىراب.
 ئەي بەرادەر، نەزم قىلدىم دۇنيادىن ئۆتكەنلەنى،
 رۇھى خۇشنىد بولسا سەندىن، كۆرگەسەن بىھەد سەۋاب.

* * * * *
 كۆرۈڭ، ئەھلى مۇسۇلمانلار، ئەشۇر ئاخۇند مىراب بولدى،
 بۇ ئۇرۇفە باش - ئاياغدىن ھەممە كىشىلەر شادمان بولدى،
 دىيانەتلىك ئۈچۈن دەرگاھى ھەق بەردى سۇنى باشدىن،
 خۇداغا شۈكر ئەيلەپ، بىمەلال مالىك نىساب بولدى.
 ئەقىدە ئەيلەگەچ دائىم، ھەمىشە ئاستانلارغا،
 خۇدانىڭ ئىزنى بىرلەن بۇ جەھان ئەھلى سىيراپ بولدى،
 ئاتاسى مىڭ باشى مەمەتتوختە باي بۇ ئۇرۇفەدە مەشھۇر،
 راسا قەد كۆرۈكۈلۈگ ئادەم ئىدى، بىلسەڭ، مەزار بولدى.

كىشىنىڭ ئەسلى نەسلى زاتىدىن كۆركەم بولۇر چىھرى، ئەلە
 بىلىك، ئەھلى ھەمە ئالىم، كۆرۈڭ، ئوبدان مىراب بولدى،
 مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەپ، دىلىدا كىبىر يوق ھەرگىز،
 ئانىڭ قىلغان ئىشى بارچە خەلايقغا فەسەند بولدى،
 بۇ ئالەم قەھەتلىككە تاقەتى تاق بولغان ھالەتدە،
 نەسب قىلدى خۇداۋەندىم مىرابلىقنى ئەتە قىلدى.

خەلايق ئورلاشىپ خەتمە ئوقۇپ نەزرە بېرىپ يىغلاپ،
 تەئەددىي ئەيلەدىلەر ھەر مەزار تۇغ شەددەنى تولغاپ،
 كۇلا ئاغرامچى بىرلە نەچچە يەردىن بەللەرنىڭ باغلاپ،
 ياتارسەن نېگە مۇنداق ئاستانلارنىڭ ئاتىن بولغاپ،
 ئەقىدە ئەيلەر ئەردۈك تولا يەرلەردە ئاتىڭ داڭلاپ،
 بۇ قىسمى سۆزلەرنى ئايتىپ مەزار بىرلە نىزائى بولدى،

تەئەسسەر قىلمادى ھەرگىز بۇ ئىشلارنى بېگىم ئاڭلاپ،
 قاچانكىم كۆزگە ئىلماي ئۇرۇقلىقنىڭ چاغىنى چاغلاپ،
 بۇ ئۇرۇق ئىشلارنى نابكار بەدئەسلىگە تاشلاپ،
 ئۆزىنىڭ نەفىنى كۆزلەپ، بۇ يىل ئەمگەك بىكار بولدى.

تارىيغان ئارفا بۇغدايلار قۇرۇپ كەتتى تولا يەردە،
 خۇداغا نالە ئەيلەپ، تولا خەلق بىخۇد نەما بولدى.
 فەقىر موللا ئەلى قارى سىتايىش ئەيلەدىڭ بىھەد،
 مۇنىڭدىن ئۆزگە ئىش قىلماي، بۇ نەزم ھەم تامام بولدى.

* * *

زىھىي بىر لەھزە غافىل ئولمايىن بۇ ئىش ئەدا بولماس،
 ئەگەر بىر زەررەسىن ئاچسام بەيان دۇنياغا جا بولماس.
 يىقىلدى دۈم چۈشۈپ ياتتى، نە بولدى دېمەدى ھېچ كىم،
 زەرەرلەرگە ئەلەم تارتىپ، فەتىپ دەفتەر قىلىپ بولماس.
 بۇ يىل ئۇرۇق كەفسەنگە تۇشلۇق ئالمادى بۇغداي،
 تارىغان ئارفا - بۇغداي ئۇشۇبۇ يىل كەفسەن بېرىپ ئاشماس.
 بۇ ئالغان باش - ئاياغ كەفسەننى ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدۇ،
 ھەياۋۇ ئەدل يوق ھەرگىز، رەئىيەتلەر ئەمان تاپماس.
 نىشاتۇ كامىران بولماقغا ئوتتۇز يەتتە يىل بولدى،
 تۈمەن بۇغداي، قوناق، كەفسەننى يەپ، ھەرگىز بېگىم توپماس.
 ئەلەم تارتىپ، يۈرەك كۆيمەس، قارا كۆزدىن تۆكۈلمەي ياش،

قازاننىڭ ئاستىغا ئوت ياقماغۇنچە قايناتىپ بولماس. ھەممە ئۇششاق رەئىيەتلەر غەنەمۇ گاۋ سىغەتدۇرلار، مە ئانىسى مە ئانىسى سۇستلۇغىدىن ھېچ قاچان زەررە قازان تاشماس. بۇ ئۇرۇفە باش - ئاياغدا ئىتتىمادلىق بىر ئادەم يوقتۇر، بۇ تۈرلۈگ بولغاندىن زەررە چە كىشىدىن ھەيا قىلماس. دەرىيغا، ۋادەرىيغا، بارچە ئادەملەر ئۆتۈپ كەتتى، كى تا ئۆلمەي نېچۈك ئادەم بۇ دۇنيادا ئەمان تاپماس. تاپىپ بىر دەردەندى، ئايتىپ - ئايتىپ يىغلاسام دەردىم، بۇ ئۆتكەن داغ دەردى ئىشلانى تىزسام بەيان سىغماس. تۈنۈ كۈن جەھد ئەيلەپ ئاخىرەتنىڭ تەۋبەسىن قىلغىل، ئەزىز جان ئاچچىغىنى موللار كۆرمەي نە خان قالماس.

* * *
ئەي خەلايىق، تەۋبە ئەيلەڭ، ئۇشبۇ يىلدا بىھىساب، نەھس كەلدى ئۇشبۇ يىل، بولماس دۇئالار مۇستەجاب. ھېچقاچانكىم بولماپ ئەردى خەلقغە مۇنداق قىيىن، بولماغان ئەردى قەدىمدىن ئۇرۇغە ئىككى مىراب. بىر - بىرىدىن قىزغانىپ، فاسىد خەياللارنى قىلىپ، ئۇشبۇ ئىشلار توغراسىدىن خەلقنىڭ ھالى خەراب. مۇرغى بىريان قىرغاۋۇلۇ قەند - شەكەر، ھەلۋانى يەپ، توققۇز ئۆستەڭ كانىغا بولدى كۆرۈڭ تالىب مىراب. ئاھۇ بەررە ھەم بۇغى گىردىدە تۇرغاي ھەرقاچان، قول ئۇزارتماي، چۈن ئىشارەت قىلسا كەلگەي فىقىراپ. سۈيى يوق ئىشقىل، تاغارچىدا قۇرۇق ئابروينى دەپ، ئۇشبۇ ئىشقىل تۆبەنىگە بولدىلار قادىر مىراب. ئەرتەياننىڭ بۇ ياندا ئابى جارىي كۆرمەدۈك، نەفسى بەدىنىڭ خاھىشىنى كۆزلەدى بولغان مىراب. سەرەتان بىرلە ئەسەد چىقتى، كۆرۈڭ، ياز بولدى تەڭ، بۇ قىيىن بىرلە ئەلەمگە، خەلقنىڭ ھالى خەراب. يىغا زارى تولا بولدى، ھەر مەزارەتدە تۈنەپ، خۇش كېلىپ ياتتى ئەزىزلەر ئاستانلارغا قاراپ، دېمەدىلەر چوڭ - كىچىك، بۇلدۇر ئەجەب، بۇ قاتتىغ ئىش. تەۋبە ئەيلەپ يىغلاغىمىز، بارچە ئىزلەر بولما خاپ. گەر ۋۇزۇ ئەيلەي دېسە مۇھەسسە يوقتۇر زەررە سۇ، بارچە ئالەم ھەم بەھايىمغا تولا بولدى ئەزاب.

ئابى مەشكۈبدە كىشى قىلسا تەھارەت ھەر قاچان،
 ئۈستىگە قىلغاي تەيەموم ئەيلگەي، بەرگىل جەۋاب.
 ئەي ئەزىزلەر، كۆرسەڭىزلەر زاھىرى ئادەم سىغەت،
 باتىنىدىن زەھرۇ زەققۇم تۆكۈلۈر بولغان مىراب.
 كۆرگۈمىزدۇر، ئەي خەلايىق، بىر بەلايى ناگەھان،
 كەمبەغەل، مىسكىن، غەربىلەرغە تولا بولدى ئەزاب.
 دەرزى خۇمدان بارغا ئوخشايدۇ، مىرابنىڭ زاتىدا،
 ئۈشبۇ ئىش يالغان ئەمەس، ۋەللاھۇ ئەللىم بىسسەۋاب.

شاڭلۇچىغا چارەك ئۈستەڭدىن باش ئالغان ھالەتدە موللا بېگىم ناھايىتى كۆڭۈل قويغانلىرى

سۇلتانئاباد ئۈستەڭنىگە كۆكچىبىقىدىن باش ئالىپ،
 موللا بەگكە شەن ئۆزى گۈڭ سالغالى يارلىق قىلىپ.
 يېڭى شەھەردىن چىقتى ئامبان بالا بارقاسن ئالىپ،
 موللا بەگنىڭ دېگەنچە نەچچە كۈن ئۈستەڭ چاپىپ.
 ئالدى بىر ئاي، كەينى قىرىق كۈن، شۇبۇ غىڭ سايدا ياتىپ،
 ئېسۇ يادى شۇبۇ بولدى باش ئاياغىنى چاپىپ،
 كۆپ ئەقىدە قىلدالار شاڭلۇچىغا ئۈستەڭ چاپىپ.
 خاتىرىدىن چىقتى مۇتلەق ئۇرغەنى تاشلاپ ئاتىپ،
 ھەر تەرەفتە خەلقلەر بىر - بىرىگە غەۋغا قىلىپ.
 تارىغان زەربۇ زىرائەت بارچەسى قولدىن كېتىپ،
 دورغاسىدىن مۇنى ئاڭلاپ، توققۇز. ئۈستەڭگە قاچىپ.
 شۇبۇ تەڭلىك كۈنلەرىدە، قەۋمى شەھىداندا ياتىپ،
 جانۇ دىل بىرلە خۇداغا ئاھۇ ۋالارنى قىلىپ.
 خالىسەن لىللاھ ئۈچۈن بۇ ئاستانغا كۆز تىكىپ،
 بارچەنىڭ ئەھۋالىن ئول، بىرۇ بارغا ئەرز ئېتىپ.
 لەب تەشنى ئاچۇ زارۇ مەستۇ مۇستەغرىق ياتىپ،
 ئامۇ خاسنىڭ ھەققى ئۈچۈن، نەچچە ۋەقت گىرىيان بولۇپ،
 بىر زەمان راھەت ئالالماي، ئىنتىزارلىقىدا تۇرۇپ.
 غەم بىلەن قايغۇ ئەلەمدە، ئاستانغا باش قويۇپ،
 ئول خۇدانىڭ قۇدرەتى، مەۋج ئوردى دەريالار تولۇپ.
 باش ئاياغدا بارچە ئالەم، بىننەھايت خۇش بولۇپ،
 ئالتە كۈننىڭ ئىچىدە، ئەھلى جىھان سىيراب بولۇپ.
 بۇ بېگىمنىڭ ئارقاسىدىن، دورغالار بىللە كېتىپ،
 ئۆيدە بولسا يوقلار ئەردى، شۇبۇ ئۇرغە چىقىپ.

سەمەد ئاخۇن بولسا ئەردى، ئالاتا ئۈزرە مېنىپ، بىلىمىمۇ رەتلا
ئاز تولا كەلگەن سۈنى، ئۆز ۋاقتىدا خەبەر ئالىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
خەلقى ئالەم ھەركۈنى، يامۇن ئىچىگە لىق تولۇپ، بىلىمىمۇ رەتلا
فىتىنە ئەنگىز تولا ئەردى، ئاخىرىدا پەست بولۇپ. بىلىمىمۇ رەتلا
شۈبۈ تەڭلىك كۈنلەردە، بارمىدۇ ماڭا ھەبىب، بىلىمىمۇ رەتلا
بارچە غەم - ئەندۈھنى ئايتاي دېسەم، يوقتۇر تەبىب. بىلىمىمۇ رەتلا
كۆز ئاچىپ يۇمغۇنچە، بىردەم ئالمايىن راھەت ئالىپ، بىلىمىمۇ رەتلا
دەشتۇ سەھرا چۆللەردە دائىم خۇدانى ياد ئېتىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
جەزبە ئىشقىنىڭ ئوتى تەگدى، يۈرەكلەرى ئاقىپ،
ئاللىشىدىن ئاللىشى ئەتتى، سەنگى خارا سۇ ئاقىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
خەلقلەر ئەھۋالىدىن ۋاقىق بولۇپ، جاندىن كېچىپ،
ئامۇ خاسنىڭ ھالىنى، ئول بىرۇ بارغا ئەرز ئېتىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
ئاچۇ زارۇ تەشەنەدۈرمەن ھەم زەئىفۇ ھەم غەرب، بىلىمىمۇ رەتلا
قۇدرەتنىڭ كۆپدۈر، خۇدايا، بەندەنى خوشنۇد ئېتىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
ھالى زارىمنى ئۆزۈڭ بىلىدىڭ، بۇ تەڭلىكىدىن چىقار، بىلىمىمۇ رەتلا
تاغۇ دەشت ئۈزرە تۈرۈپمەن، ئاھۇ ۋاۋەيلا قىلىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
چۆيرۈلۈپ بۇ چەرخى كەجرەۋ، گاھى ئوڭغا گاھى سول، بىلىمىمۇ رەتلا
ئىتتىماد ئەتمە، يارانلار، سەن ئاڭا مەغرۇر بولۇپ. بىلىمىمۇ رەتلا
ھېچكىشى يەتكەن ئەمەسدۇر دۇنيانىڭ سەر ھەددىغە، بىلىمىمۇ رەتلا
ياش ئاياللاردەك يۈگۈرمە، سۇ تېگىن ئاھۇ كۆرۈپ. بىلىمىمۇ رەتلا
بارچەنىڭ ئەھۋالىغا بولدى سەبەب، بېگىم ئۆزى، بىلىمىمۇ رەتلا
ھەق تەئالا رەھم ئېتىپ، بەردى لەبا لەب تاشۇرۇپ. بىلىمىمۇ رەتلا
تولا ئادەم بىلىمگەيلەر بۇ بېگىمنىڭ قەدرىنى، بىلىمىمۇ رەتلا
بۇ جاھان ئەھلىغە مۇنداق ياخشى ئىشلارنى قىلىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
كېچە - كۈندۈز توختاماي ئاقتى، كۆرۈڭ، ئەلدىن ئاشىپ، بىلىمىمۇ رەتلا
بەئزىدە ئۆستەڭگە فاتماي، تولا يەرلەردىن تاشىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
بۇ بېگىمنىڭ قەدرىنى بىلىمەس كىشىلەر ھېچ قاچان، بىلىمىمۇ رەتلا
توختاماسلىقىنىڭ ئىلاجىنى بېگىم ئۆزى قىلىپ. بىلىمىمۇ رەتلا
ھەم ئۇلۇغ دەريا ئىچىنى نەچچە قاتلا بەركىتىپ، بىلىمىمۇ رەتلا
كۆرسەڭىزلەر، ئەي خەلايىق، ئۇشبۇ ئىشىغە باش قاتىپ.
ھەرقاچانكىم تاپغانىنى ئۇشبۇ يەردە سەرق ئېتىپ،
خالسەن لىللاھ ئۈچۈن دەرگاھى ھەقغە كۆز تىكىپ.
نەزم قىلدى موللا ئەلىي كېچە كۈندۈز فېكر ئېتىپ،
ھەر سەھەر ئەرتە قوپۇپ، قىلغان گۇناھىن ياد ئېتىپ.

سۇلتانئاباد گەپى چىقتى، بارچە ئالەم داللا كېتىپ،
 كەم ئەقىل، نادان كىشى، شاڭلۇچەنى تەئرىق ئېتىپ.
 شۇنچە ئوبدان يەرمىكىن دەپ، ئىچىگە ئوتلار كېتىپ،
 خام خىياللارنى قىلىپ، ئۆي بارقىنى ئەرزان ساتىپ.
 ھىرفەگەرلەر، كاللاڧەز، ئاشفەز بىلە نانۋاي چىقىپ،
 بالا بارقا ئورلاشىپ، ھەر كۈنلۈكى ناننى ياقىپ.
 ھېچ كىشى ئالماي بۇ نانلارنى، تەمام تاشدەك قاتىپ،
 ئوغرى قوپماستا قوپۇپ، باشلارنى تامغا چاقىپ.
 مۇنى ئاڭلاپ، لولىيە تۇڭگانى تەيتەينى ئالىپ،
 شادلىقتىن تەنگە پاتماي، بارغۇچە مىزمار چالىپ.
 ئەجر قىلدىلار تولا يەرنى تۇتۇپ قىرغا ئالىپ،
 ئوسا قىلغان يەرلەرى، بىر يىلغىچە كىرسە فاتىپ.
 ھەر تەرەڧگە قارلادىلار، بىر ئېگىز دۆڭگە چىقىپ،
 ئاخىرى ھەيران بولۇپ، تاشلاپ بۇ يەرلەرنى كېتىپ.
 تەيتەيى نازۇك بەدەن ئەئزاسىنى پەششە چاقىپ،
 تاقتى تاق بولدىلار، ئاخىر بۇ يەرلەردىن قاچىپ.
 ئارقاسىدىن لويە ماڭدى، خالتا - خالتۇسىن ئالىپ،
 قالمادى تۇڭگانە ھەم تاشلاپ بۇ يەرلەردىن كېتىپ.
 ئۇشبۇلار كەتكەننى ئاڭلاپ، تولا ئادەملەر قاچىپ،
 ھەرنە قىلغان ئەمگەكى زايىمى بولۇپ، لايغا فاتىپ.
 تولا ئادەم ئەجر قىلدى، ھېچنېمە بولماي قالىپ،
 دانەئى تۇخمىن ئالالماي، ئاز تولا پۇلغا ساتىپ.
 بەئزى نادان، كەمبەغەللەر ئەسكى يەرلەرنى ئالىپ،
 تارىغان ھەرنە زىرائەتنى تەمام ساچقان كېسىپ.
 بەئزىلەر ھويلى ئىمارەت سالدىلار باغلار ئېتىپ،
 رەخنى ئەيلەر ھەر تەرەڧتىن، ئاخشامى ساچقان تېشىپ.
 مۇنى بىلگەن ئادەمىيلەر، تولاسى پۇلغا ساتىپ،
 ھەم بىكار بولدى بۇ يەردىن، قولغا كەلگەننى ئالىپ.
 موللا ئەلىي، سەن ھەمىشە ئۆتكەن ئىشنى ياد ئېتىپ،
 ھەددىن ئارتۇق سۆزلەنى، نەزم بىلەن كىتاب قىلىپ.

بر کوه زنده خندان او شکر بر زردن ملاحظه
میتواند که با شکر این باغچه خوش
اوزم نیکو خلق است او شکر بر زردن ملاحظه
کلیه کور عیب آساز بود غرق مدح من جان

پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
انامی در این خوش خلقی خوشی که خارده
توفیق عالی حاله از نگر دی خوشی که انگلیک
بر لاله اباد اجداد مشتاق خلیف خدمت
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
اولو عباد در این خوش خلقی خوشی که خارده
خداوندیم خوش خلقی انامی که عمت آنگاه
بکلیه نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
مشایخ و شایسته ایوب را با کف دستم خدایم فدایم
جهاندار کور بر این خوش خلقی خوشی که خارده
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم

پسیم در این خوش خلقی خوشی که خارده
مشقت لاری کف دستم خدایم فدایم
خلایق جانها همس لاری خوش خلقی خوشی که خارده
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم

فخر و خیر و شکر و حمد و ثناء
خداوندی را در این خوش خلقی خوشی که خارده
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم

کوه خندان را در این خوش خلقی خوشی که خارده
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
پسیم نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم
خلایق نیکو خلق است با کف دستم خدایم فدایم

الم تدریب یوراک کویا نرا کوزدین تو کولماش
 بر ایشاق رعیت لارنم کما و صفت دور لار
 اولوم تبا دیغما یورمان مکل اوزم یونک
 جهان اطرافیه با تمام صالت لایک بر قوتور
 بودورنه باشا با غدا اعتماد لایک بر اوزم
 بودورنه باشا ایله بار ایدین اوزم لار
 درینا دور لور یبار اوزم لار اوتوب کست
 آدین بر اوزم لور یبار اوزم لار اوتوب کست

روزه کون هر یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 عزیز جا اچین سلا لار کورده خان

ای خلیفه توبه لایک اوزم لور یبار اوزم لار
 هر چه تبا کیم بودا ایدین خلق نوزم لور یبار اوزم لار
 بر بریدین قیر فانی کما لار لایک
 مرغ بر این قوزم لور یبار اوزم لار
 آهوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

سوی یوق ایشول توار حور اوزم لور یبار اوزم لار
 ایرته باز نیکه بر اید اوزم لور یبار اوزم لار
 سر طلق بر لایک حقیق کورده اوزم لور یبار اوزم لار
 مینی زلمی تو لایک لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 دیجا دیلا هر کیم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 کورده ایلا دیبر حور کورده اوزم لور یبار اوزم لار
 آهیش کورده کما کما طهارت اوزم لور یبار اوزم لار
 ای عزیز لار کورده سایلار اوزم لور یبار اوزم لار
 کورده کورده ای خلیفه بر لایک اوزم لور یبار اوزم لار

در خندان بار خورشید اوزم لور یبار اوزم لار
 اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

شبنم کورده حور کورده اوزم لور یبار اوزم لار
 سلطان اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بنکی شریک حور کورده اوزم لور یبار اوزم لار
 آدی بر این کیم اوزم لور یبار اوزم لار

سوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 مردوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بود اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 پر لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 پیل لایک لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 اصل سلا اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 شبنم کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

ای بر اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 روز خورشید اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

کورده کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 دیانت لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 عقیده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 کورده کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

ملازم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بر عالم خلیفه کما حقیق حور اوزم لور یبار اوزم لار
 خلیفه لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 کورده کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 عقیده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 کورده کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بودورنه اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 ترسان اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

قیر سلا حور کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 موشک لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

زیر بر خلیفه اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 سفید اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بودورنه اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 بر اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار
 شبنم کورده اوزم لور یبار اوزم لور یبار اوزم لار

ئابدۇرەھىم ھافىز خارەزمى شېئىرلىرىدا ئارۇز ۋەزنى

ھېچقانداق مەنبەدە تىلغا ئېلىنمىغان ۋە كېيىنكى دەۋر ئەدەبىياتىغا ئاساسەن مەلۇم بولمىغان، 15 - ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ گىگانى ۋەكىلى ئابدۇرەھىم ھافىز خارەزمىنىڭ ھاياتىغا ئائىت ھېچقانچە مەلۇماتقا ئىگە ئەمەسمىز. بىز پەقەت شاھرۇخنىڭ ئوغلى سۇلتان ئىبراھىم (1394 - 1435) ۋاپاتىغا يازغان تەركىببەندىگە ئاساسەن، شائىرنىڭ 1435 - يىلى تېخى ھايات ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا دىۋاندا ئىپادىلەنگەن تىلنىڭ بىر قەدەر قەدىمىيلىكى، خاقانىيە تىلى يادىكارلىقلىرىدا كۆپ كۆرۈلىدىغان، 14 - ئەسىردىكى بىر قىسىم يازمىلاردا قىسمەن ئۇچرايدىغان «ئ» تاۋۇشىنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ئوغۇز - قىپچاق ئېلېمېنتلىرىنىڭ كۆپلۈكى قاتارلىقلارغا تايىنىپ، ئۇنىڭ 14 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن 15 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىغىچە ياشىغانلىقىنى ۋە خېلى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلىكىنى تەخمىن قىلىمىز. شائىرنىڭ شېئىرلىرىدىن ئۇنىڭ خارەزملىك ئىكەنلىكى ۋە كېيىن شىرازغا كەتكەنلىكى مەلۇم.

شائىرنىڭ 1112 پارچە شېئىرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دىۋانىنىڭ ھىندىستان ھەيدەرئاباد سالارچەك مۇزېيىدا «4298» دېگەن رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان يېگانە نۇسخىسى بىزگىچە يېتىپ كەلگەن بولۇپ، يازمىنى ئۆزبېك ئالىمى پىروفېسسور، دوكتور ھەمىد سۇلايمان 1975 - يىلى 5 - ئاينىڭ 18 - كۈنى يەكشەنبە كۈنى بايقىغان^①. دىۋاندا 1046 تۈركىي غەزەل، 31 قىتئە، 12 رۇبائىي، توققۇز قەسىدە، ئۈچ تەرجىمىبەند، ئىككى تەركىببەند، ئىككى مۇستەزاد، بىر مۇخەممەس ۋە ئالتە پارسچە غەزەل ئورۇن ئالغان. ئەسەر ھەجىم جەھەتتە نەۋائىينىڭ «خەزايىنۇل مەئانىي» سىدىن قالسىلا، ئەدەبىياتىمىزدىكى ئىككىنچى چوڭ دىۋان ھېسابلىنىدۇ. پىروفېسسور ھەمىد سۇلايمان بۇ بۈيۈك ئەسەرنى بايقىغاندىكى ھېسسىياتىنى مۇنداق يازىدۇ: «قول يازمىنى خەزىنىدىن چىقىرىپ، قولۇمغا تۇتقۇزغىنىدا مېنى ھاياجانغا سالغان نەرسە دىۋاننىڭ ئۆزبېك (ئەسلىي چاغاتاي بولۇشى كېرەك - نەقىلچىدىن) تىلىدا ئىكەنلىكى بىلەن كاتتا ھەجىم ئىدى... ئۇ قوليازىمىلار ئالىمىدە ئىنتايىن كەم تېپىلىدىغان ۋە مېنىڭ شەرق قول يازمىلىرىنى ئۆگىنىشتىكى 40 يىللىق تەجرىبەمدە تۇنجى ئۇچرىغان بىباھا گۆھەردەك تۇيۇلدى»^②. ھەقىقەتەن ئالىمنىڭ بۇ پىكىرلىرى ئىنتايىن ئورۇنلۇق ئىدى. بىز بۇ قېتىم دىۋاندىكى شېئىرلارنىڭ ۋەزنىنى بىرمۇبىر ئايرىپ، باشقا مەنبەلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش جەريانىدا، پىروفېسسور ھەمىد سۇلايماننىڭ شۇ چاغدىكى ھېسسىياتىغا يانداشقانداك بولدۇق، يەنى دىۋان ۋەزنى جەھەتتىمۇ بىر خەزىنە ئىدى.

دىۋاننىڭ تۇنجى نەشرى تېكىستولوگ ھەمىد سۇلايمان تەرىپىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان^③، ئەمما بۇنىڭدا بەزىبىر قىسقارتىشلار بولغانلىقى ئۈچۈن، دىۋان تولۇق چىقماي قالغان. كېيىن پىروفېسسور، دوكتور رەجەپ توپارلى دىۋاننى تولۇق تەييارلاپ، فاكسىمىلى بىلەن قوشۇپ ئەنقەرەدە نەشر قىلدۇردى^④.

①② Хофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, Тошкент, 1981, 1-китоб, 5-бет.

③ Хофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, 2-китоб, Тошкент, 1981.

④ Recep TOPARLI, Harezmlî Hafîz'ın divanı (İnceleme-Metin-Tipkibasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998.

دېۋاندا قوللىنىلغان ۋەزىنلەر توغرىسىدا دەسلەپ پىروفېسسور رەجەپ توپارلى مەلۇمات بەرگەن بولۇپ، 10 بەھرىنىڭ 22 ۋەزنى قوللىنىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ^①. ئالىم بۇ ئەمگىكىدە مىسرا ئاخىرىدىكى ئۈزۈن سوزۇق تاۋۇشلۇق يېپىق بوغۇملار بىلەن قىسقا سوزۇق تاۋۇشتىن كېيىن قاتار كەلگەن ئىككى ئۈزۈك تاۋۇشلۇق بوغۇملارنىڭ ئاھاڭدارلىقىنى ھېسابقا ئالمىغان. ھافىز دېۋانىدىكى شېئىرلارنىڭ ۋەزىنى يەنە ئۆزبېك ئارۇز شۇناسى ئەنۋەر ھاجىئەھمېدوف مەخسۇس تەتقىق قىلغان بولۇپ، قىسقارتىلغان تاشكەنت نەشرىگە ئاساسەن، دېۋاندىن توققۇز قەسىدە، سەككىز قىتئە، ئۈچ رۇبائىي، ئۈچ تۈركىي غەزەل، ئالتە پارسچە غەزەل ۋە بىر تەركىببەندە ھەققىدە پىكىر بايان قىلىپ، ئۇنىڭدا توققۇز بەھرىنىڭ 53 ۋەزنى ئىشلىتىلگەنلىكىنى ئېيتىدۇ.

بىز بۇ قېتىم دېۋاننىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن يازمىسى بىلەن يۇقىرىقى ئىككى نەشرىگە تايىنىپ، ئەسەردە رەمەل، ھەزەج، مۇزارىئ، مۇجتەس، رەجەز، خەفىق، مۇنەرىھ، سەرىئ ۋە مۇتەقاربىتىن ئىبارەت توققۇز بەھرىنىڭ 56 ۋەزىنىڭ قوللىنىلغانلىقىنى ئېنىقلىدۇق ۋە شائىرنىڭ ماھارىتىنى تەتقىق قىلدۇق. شائىر ئىجادىدا رەمەل بەھرى^② ئەڭ كۆپ قوللىنىلغان ھەم «رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف»^③ ۋەزنى ئەڭ ئاكتىپ ۋەزىن بولغان. رەمەلدىن كېيىن ھەزەج^④، مۇزارىئ^⑤ ۋە مۇجتەس^⑥ بەھرىلىرى تۇرغان بولۇپ، بۇ تۆت بەھرىدە جەمئىي 958 پارچە شېئىر يېزىلغان. قالغان بەش بەھرى^⑦ دە 154 پارچە شېئىر ئىجاد قىلىنغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە شائىر ئۆزىگىچە بولغان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە كۆرۈلمەيدىغان بەزى ۋەزىنلەرنى ئەدەبىياتىمىزغا ئېلىپ كىرگەنلىكى بىلەن پەۋقۇلئاددە ئەھمىيەتكە ئىگە. تۆۋەندە شۇ ۋەزىنلەر بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ چىقىمىز.

1. رەمەلى مۇسەددەسى مەخبۇنى مەقسۇر (2 پارچە)

فائىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلان

~ V V / — — V V / — — V —

2. رەمەلى مۇسەددەسى مەخبۇنى مەھزۇف (1 پارچە)

فائىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلۇن

— V V / — — V V / — — V —

3. ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەمى ئەخرەبى سالىمى ئەبتەر (رۇبائىينىڭ بىر مىسراسى)

مەفئۇلۇن مەفئۇلۇ مەفائىلۇن فەئ

— / — — — V / V — — / — — —

4. خەفىقى مۇسەممەنى مەخبۇن (1 پارچە)

① Recep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.13.

پىروفېسسور رەجەپ توپارلى دېۋاندىكى 26 پارچە شېئىرنىڭ ۋەزىنىدە يېڭىلىگەن، شۇنداقلا ئالتە پارچە پارسچە غەزەلنىڭ ۋەزىنىنى كۆرسەتمىگەن.

② Анвар ХОЖИАХМЕДОВ. Навоий арузи нафосати. Тошкент, 2006, 30-бет.

ئەنۋەر ھاجىئەھمېدوف دېۋاندىكى شېئىرلارنىڭ بەھرىلەرگە كونكرېت ئايرىلىشىنىمۇ بەرگەن بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە: ھەزەج بەھرىدە 296 پارچە، رەجەز بەھرىدە 55 پارچە، رەمەل بەھرىدە 355 پارچە، مۇنەرىھ بەھرىدە 11 پارچە، مۇزارىئ بەھرىدە 165 پارچە، مۇجتەس بەھرىدە 130 پارچە، سەرىھ بەھرىدە 12 پارچە، خەفىق بەھرىدە 45 پارچە ۋە مۇتەقارب بەھرىدە 14 پارچە.

③ دېۋاندا رەمەل بەھرىدە يېزىلغان 363 پارچە شېئىر بار.

④ بۇ ۋەزىندە 131 پارچە شېئىر يېزىلغان.

⑤ دېۋاندا ھەزەج بەھرىدە يېزىلغان 304 پارچە شېئىر بار.

⑥ دېۋاندا مۇزارىئ بەھرىدە يېزىلغان 153 پارچە شېئىر بار.

⑦ دېۋاندا مۇجتەس بەھرىدە يېزىلغان 138 پارچە شېئىر بار.

⑧ دېۋاندا رەجەز بەھرىدە 58 پارچە، خەفىق بەھرىدە 49 پارچە، مۇنەرىھ بەھرىدە 20 پارچە، سەرىھ بەھرىدە 14 پارچە ۋە مۇتەقارب بەھرىدە 13 پارچە شېئىر بار.

فەئىلاتۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن

— V — V / — — V V / — V — V / — — V V

5. مۇنەربىي مۇسەممەنى مەتۋىيى مەۋقۇف (4 پارچە)

مۇفتەئىلۇن فائىلۇن مۇفتەئىلۇن فائىلان

~ V — / — V V — / — V — / — V V —

6. مۇنەربىي مۇسەممەنى مەتۋىيى مەنھۇر (2 پارچە)

مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فەئ

— / — V V — / V — V — / — V V —

7. مۇنەربىي مۇسەممەنى مەتۋىيى مەجدۇئ (2 پارچە)

مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فائ

~ / — V V — / V — V — / — V V —

8. مۇتەقاربىي مۇسەممەنى مەقسۇر (1 پارچە)

فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن

~ V / — — V / — — V / — — V / — — V

9. مۇتەقاربىي مۇسەممەنى سالم (5 پارچە)

فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن

— — V / — — V / — — V / — — V / — — V

10. مۇتەقاربىي مۇسەممەنى مۇسەببەغ (1 پارچە)

فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلۇن فەئۇۋلان

~ — V / — — V / — — V / — — V / — — V

ھافىز خارەزمىي بۇ ۋەزىنلەردىن مۇتەقاربىي بەھرى ۋەزىنلىرىنى لىرىك شېئىرىيەتتىمىزگە، قالغانلىرىنى بىر پۈتۈن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا ئېلىپ كىردى. ئېيتىش كېرەككى، بۇ ۋەزىنلەردىن «خەفىي مۇسەممەنى مەخبۇن»، «مۇنەربىي مۇسەممەنى مەتۋىيى مەجدۇئ» لارنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى يېگانە نەمۇنىسى پەقەت ھافىز خارەزمىي دىۋانىدىدۇر.

خەفىي بەھرى ۋەزىنلىرى پارس - تاجىك ئەدەبىياتىدا ئىجادىيەتتە ئالتىلىك (مۇسەددەس) شەكىلدە قوللىنىلىدىغان بولۇپ، ئۇيغۇر شېئىرىيەتتىمىز شۇ بويىچە ئىشلىتىپ كېلىنمەكتە. بۇ بەھرنىڭ دەسلەپكى نەمۇنىلىرى 15 - ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدىكى تۈركىي تىللىق شائىرلار ئىجادى بىلەن ئەدەبىياتىمىزغا كىرگەن بولۇپ، ئالتىلىك شەكىلدىكى سەككىز ۋەزىندىن كەڭ پايدىلىنىلغانىدى. ئەمدى بۇ بەھرنىڭ سەككىزلىك (مۇسەممەن) شەكىلگە كەلسەك، ئۇنىڭ «مۇسەممەنى مەخبۇن» ۋەزىنىنىڭ پەقەت ئارۇز نەزەرىيەسى كىتابلىرىدىلا تىلغا ئېلىنىدىغانلىقى مەلۇم ئىدى. پارس - تاجىك نەزەرىيەچىلىرىدىن شەمسى قەيسى رازىي ئۆزىنىڭ «ئەل مۇئجەم فى مەئايىرى ئەشئارىل - ئەجەم»^① ئەسىرىدە، نەسرۇددىن تۇسىي «مىئيارۇل ئەشئار»^② دا، مەۋلانا ئابدۇرەھمان جامىي «رسالەئى ئەرۇز»^③ دا بۇ ۋەزىندىن مەلۇمات بەرگەن، شۇنداقلا شەمسى قەيسى رازىي بىلەن جامىي بۇ ۋەزىندە پەقەت رۇدەكىينىڭ بىر قىتىمى^④

① Шамси Қайси Розӣ, Ал-Мӯъчам, ҳозирқунандан чоп Урватулло ТОИРОВ, Душанбе, 1991, 140.
② Насируддини Тӯсӣ, Меъёр-ул-Ашъор, таҳияи Урватулло ТОИРОВ, Мирзо АБДУЛЛОЕВ, Раҳмуддини ЧАЛОЛ, Душанбе, 1992, 89.
③ Абдурахмони Чомӣ, Рисолаи Арӯз, таҳияи Абӯбакр ЗУҲУРИДДИНОВ, «Абдурахмони Чомӣ, Осор» дар ҳашт чилд, чилди ҳаштум, Душанбе, 1992, 89.

④ «رسالەئى ئەرۇز» دا غەزەل دېيىلگەن.

يازغانلىقىنى ھەم ئۇنىڭ ئانچە يېقىملىق ئەمەسلىكىنى، مەتلەننىڭ بولسا:

گەر كۈنەد يارىيى مەرا بەغمى ئىشقى ئان سەنەم
 فائىلاتۇن مەفائىلۇن فەئىلاتۇن مەفائىلۇن
 — V — V / — — V V / — V — V / — — V —
 بىتەۋانەد زۇدۇد زىن دىلى غەمخارە زەنگى غەم
 فەئىلاتۇن مەفائىلۇن فەئىلاتۇن مەفائىلۇن
 — V — V / — — V V / — V — V / — — V V

ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ^①. تۈركىي تىللىق ئەدەبىياتتا بۇ ۋەزىن توغرىسىدا دەسلەپ شەيخ ئەھمەد تەرازى مەلۇمات بەرگەن بولۇپ، «فونۇنۇل - بەلاغە» ئەسىرىدە بۇ ۋەزىنگە بىر ئىجادىي مىسرا كۆرسەتكەن^②. كېيىن زەھىرۇددىن مۇھەممەد بابۇرمۇ ئۈچۈر بەرگەن بولۇپ، رۇدەكىينىڭ بۇ ۋەزىندە بىر غەزەل يازغانلىقىنى ئېيتىدۇ^③. بابۇرنىڭ بۇ بايانلىرى جامىينىڭكى بىلەن ئوپمۇئوخشاش بولۇپ، پەرىزىمىزچە بابۇر بۇنى جامىي «رسالە»سىدىن ئالغان بولۇشى كېرەك. ئەپسۇس، جامىي «رسالە»سىگە نەزىرە يېزىش ئارقىلىق يارىتىلغان «مىزانۇل - ئەۋزان»دا ئەلىشىر نەۋائىي بۇ ۋەزىن توغرىسىدا ھېچنېمە دېمەيدۇ^④. يەنى نەۋائىي خەفىق بەھرى ۋەزىنلىرىدە بۇ ۋەزىننى قىسقارتىۋەتكەن. بەلكىم بۇمۇ بۈيۈك شائىرنىڭ ئابدۇرەھىم ھافىز خارەزمىي ئىجادىدىن بىخەۋەر ئىكەنلىكىنىڭ بىر ئىسپاتى بولۇشى مۇمكىن. بىز ئەمدى بۈگۈنكى دەۋر ئارۇز شۇناسلىقىغا قارىساق، پارس - تاجىك ئالىملىرىدىن بەھرام سىيرۇس^⑤، پەرۋىز ناتىل خانلەرىي^⑥، ئۇرۇۋەتۇللا تايىروف^⑦، مىسباھىددىن نەرزىقۇل^⑧، ئىران ئازەرىي تەتقىقاتچىسى سەمەد رەھمانىي خىياۋىي^⑨، ئۇستازىمىز دوكتور زەمىر سەئىدۇللازادە^⑩ ۋە ئېلىمىز خەنزۇ تەتقىقاتچىسى مۇ خۇڭخىيەن^⑪ قاتارلىقلار بۇ ۋەزىننىڭ پارس - تاجىك شېئىرىيىتىدە قوللىنىلغانلىقىنى ۋە رۇدەكىي، جەلالۇددىن رۇمىي، مىرزا بېدىل ئىجادىيىتىدە ئۇچرايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بەھرام سىيرۇس، زەمىر سەئىدۇللازادە، مىسباھىددىن نەرزىقۇل يەنە خەفىق بەھرىنىڭ پارس - تاجىك ئەدەبىياتىدا ئاساسەن مۇسەددەس شەكلىدە قوللىنىلدىغانلىقىنى ۋە رۇدەكىينىڭ مۇسەممەن شەكلىدە پەقەت بىرلا شېئىر يېزىپ باققانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ^⑫. بۇلاردىن بىز خەفىق بەھرىنىڭ مۇسەممەن شەكلىنىڭ پارس - تاجىك

① Шамси Қайси Розӣ, Ал-Мӯъҷам, ҳозиркунандан чоп Урватулло ТОИРОВ, Душанбе, 1991, 140; Абдурахмони Ҷомӣ, Рисолаи Арӯз, таҳияи Абубақр ЗУХУРИДДИНОВ, “Абдурахмони Ҷомӣ, Осор” дар ҳашт чилд, чилди ҳаштум, Душанбе, 1992, 89.

② Шەيخ ئەھمەد خۇدايداد تەرازىي: «فونۇنۇل بەلاغە» (1581 - يىلى مىرھەسەن ئەلھۈسەينىي كۆچۈرگەن)، ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتى بولىيان كۈتۈپخانىسىدا 127. Elliott رەقەم ئاستىدا ساقلىنىۋاتقان نۇسخا، 130b - بەت.

③ Захириддин Мухаммад Бобир, Мухтасар. Нашрга тайёрловчи Саидбек ҲАСАН, Тошкент, 1971, 107-бет.

④ Kemal ERASLAN, Ali-şir Nevâyî, Mizânu' l-evzân, TDK Yayınları, Ankara, 1993.

⑤ Баҳром СИРУС, Арӯзи Тоҷикӣ, Душанбе, 1963, 164.

⑥ پرويز ناتل خانلری، وزن شعر فارسی، تهران، ۱۳۴۱، ۱۹.

⑦ Урватулло ТОИРОВ, Фарҳанги истилоҳоти Арӯзи Аҷам, Душанбе, 1991, 440; Урватулло ТОИРОВ, Мирзо СОЛЕҲОВ, Барот ЛАТИФОВ, Мавлавии Рум хуб бидонад арӯз, Душанбе, 2007, 42.

⑧ Мисбоҳиддини НАРЗИҚУЛ, Муқаддимаи шەършиносӣ, Душанбе, 2004, 53.

⑨ صمد رحمانی خیایوی، مقایسه عروض فارسی و آذربایجانی، تبریز، ۱۳۷۹، ۱۳۷.

⑩ زەمىر سەئىدۇللازادە: «ئارۇز ئىلمى»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى، 448 - بەت.

⑪ 穆宏燕：“波斯古典诗学研究”，昆仑出版社，2011年版，第354页。

⑫ Баҳром СИРУС, Арӯзи Тоҷикӣ, Душанбе, 1963, 164; Мисбоҳиддини НАРЗИҚУЛ, Муқаддимаи шەършиносӣ, Душанбе, 2004, 53;

زەمىر سەئىدۇللازادە: «ئارۇز ئىلمى»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى، 443 - بەت.

شېئىرىيەتتىمۇ ئاساسەن ئىشلىتىلمەيدىغانلىقىنى، پەقەت رۇدەكى بىلەن رۇمىينىڭ بىر پارچىدىن شېئىر يېزىپ باققانلىقىنى، شۇنداقلا كېيىنكى دەۋردە ئىجادىيەتتىن قېلىپ قالغانلىقىنى بىلىمىز. شۇ سەۋەب پارس - تاجىك ئارۇزى نەزەرىيەلىرىنى ئاممىباب چۈشەندۈرۈپ، ئىجادىيەتتە كۆپرەك قوللىنىلغان ۋەزىنلەرنى كۆرسەتكەن ئۆزبېكىستان تاجىك ئالىمى شائىسلام شامۇھەممىدوف بۇ ۋەزىننى تىلغا ئالمايدۇ^①. بىز تۈركىي تىللىق ئارۇزى شۇناسلاردىن ئۈمەت تويچىيېقى^②، سەمەد زۇھۇرىي^③، خالۇك ئىپەكتەن^④، سەئىدىيەك ھەسەنوف^⑤ ۋە ئەنۋەر ھاجىئەھمىدوف^⑥ تەتقىقاتلىرىغا نەزەر سالساق، خەلقى بەھرىنىڭ مۇسەممەن شەكلى توغرىسىدا ھېچقانداق بايان تاپالمايمىز. دەرۋەقە، خەلقى بەھرىنىڭ مۇسەممەن ۋەزىنلىرىدىن «خەلقى مۇسەممەننى مەخبۇن» نىڭ تۈركىي تىللىق ئەدەبىياتتا پەقەت ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا يېگانە ئۈلگىسى بار بولۇپ، بۇنى ھەتتا ئەلشىر نەۋائىي بىلەن زەھىرىدە مۇھەممەد بابۇر ئىجادىيەتتىمۇ ئۇچراتمىغاندۇق. ئەپسۇس، شائىر دىۋانىنى تەتقىق قىلغان ئالىملاردىن رەجەپ توپارلى^⑦ بىلەن ئەنۋەر ھاجىئەھمىدوف دىۋاندىكى بۇ ۋەزىننى بايقىمىغان. ھافىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزدا ئاجايىپ ئورۇن تۇتىدىغان بۇ شېئىرى دىۋاندىكى 245 - غەزەل بولۇپ، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

نې جەفاكىم ماڭا ئوشول بويى سەرۋى بەلەند ئېتەر
بارى جەۋرىنى جان بىلە كۆڭۈلۈم بەس پىسەند ئېتەر
كىشىكىم دەردمەند ئېرۇر ماڭا خۇش كۆرۈنۈر تېيۇ
غەمىنىڭ ئوتىنا ياقىپ مېنى بەس دەردمەند ئېتەر
ئېلىكىنە شانەنى ئالىپ بۇ زەمان زۇلفىنى تارار
مەگەر ئول زۇلفى سەركەشىنى ئۇزاتىپ كەمەند ئېتەر
سەرى زۇلفىن كۇشادە چۈن قىلىبان دەرهەم ئەيلەدى
ئۇش ئانىڭ بىرلە نەچچەلەرنى بۇ دەم پايىبەند ئېتەر
كۈلگەن ئارا شەكەر ساچار لەبى شىرىنى دەمبەدەم
لەبى لەئلى بىگىن سۇچى ھەرەكەت قەند قەند ئېتەر
نىشى كىرىپۈكى بىرلەكىم جىگەرەم رىش ئەيلەدى
جىگەرەم رىشەنە يارار لەبى ھەم نۇشخەند ئېتەر
تەگمەسۈن بىر يامان كۆزى يۈزىنە تېيۇ ھافىزا
ھەسرەت ئوتغا جان بىلە كۆڭۈل ئۆزىن سىپەند ئېتەر^⑧
فائىلاتۇن مەفائىلۇن فەئىلاتۇن مەفائىلۇن

① Ш.М.Шомухамедов, Форс-Тожиқ арузи, Тошкент, 1970.

② Умнат ТҮЙЧИЕВ, Ўзбек поэзиясида аруз системаси, Тошкент, 1985.

③ صمد ظهوري، آذربايجان ادبياتىدا عروض اۆلچوسى، تبريز، ۱۳۴۱.

④ Haluk İPEKTEN, Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz, İstanbul, 14. baskı, 2011.

⑤ С. ҲАСАНОВ, Бобирнинг Аруз Рисоласи асари, Тошкент, 1981.

⑥ Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ, Ўзбек арузи луғати, Тошкент, 1998; Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ, Мумтоз бадийат малохати, Тошкент, 1999; Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ. Навоий арузи нафосати. Тошкент, 2006.

⑦ پىروفېسسور رەجەپ توپارلى تېكىستتە بۇ ۋەزىننى توغرا ئايرىغان، لېكىن دىۋاندىكى شېئىرلارنىڭ ئومۇمىي ۋەزىن كۆرسەتكۈچىدە بۇنى تىلغا ئالمايدۇ.

⑧ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەرئاباد سالارجەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىنىڭ فاكسىمىلى، 90a، 90b بەتلەر.

— V — V / — — V V / — V — V / — — V —

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، غەزەل ۋەزنى پەقەت ئىككىنچى مىسرادىكى «كونكلوم» سۆزىنى «كۆڭۈلۈم» تەلەپپۇز قىلىشنى ھېسابقا ئالمىغاندا راۋان بولۇپ، ئۇشبۇ ۋەزىننىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى بىردىنبىر نەمۇنىسى بولۇشقا ھەقىقەتەن مۇناسىپتۇر. ئەلۋەتتە «كونكلوم» سۆزىنى ۋەزىن ئېھتىياجى بىلەن مۇنداق تەلەپپۇز قىلىشنى بىز ھافىز خارەزمىي دىۋانىدىن باشقا يەنە 18 - ئەسىردە زەلىلى ئىجادىدا كۆرگەندۇق. بۇنىڭدىن باشقا، غەزەلدە قوللىنىلغان ئالاھىدە ئۇزۇن ئوقۇلىدىغان «دەردمەند»، «پاي»، «قەند»، «رىش»، «نوش» سۆزلىرى ئەسلىي ۋەزىنگە ماس تەلەپپۇز قىلىنغان. شۇنداقلا، غەزەلدە رەمەل، مۇجتەس ۋە خەفىق بەھرىلىرىنىڭ «مەخبۇن» ۋەزىنلىرىدە بولىدىغان «سالىم» بىلەن «مەخبۇن»، «مەخبۇنى مەھزۇق» بىلەن «مەخبۇنى مەقسۇر»، «ئەسلەم» ۋە «ئەسلەمى مۇسەببەغ» لەرنىڭ ئالمىشىشىدىن سەدر ۋە ئىبتىدادا «سالىم» بىلەن «مەخبۇن» نىڭ نۆۋەتلىشىشى كۆرۈلگەن بولۇپ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، بەشىنچى، ئالتىنچى بېيىتلارنىڭ ئىككىنچى مىسراسىنىڭ ئىبتىداسى بىلەن تۆتىنچى بېيىتنىڭ بىرىنچى مىسراسىنىڭ سەدرى «فەئىلاتۇن» (مەخبۇن) غا، قالغانلىرىنىڭ سەدرى ئىبتىداسى «فائىلاتۇن» (سالىم) غا ماس بولغان. ئارزۇدىكى بۇ خىل ئەھۋال توغرىسىدا بابۇر «مۇختەسەر» دە: «ئەلا ھەزەل قىياس بىلمەك كېرەككىم، مەھزۇق بىلە مەقسۇرنى ۋە سالىم بىلە مۇسەببەغنى ۋە مەخبۇن بىلە مەخبۇنى مۇسەببەغنى ۋە مەخبۇن بىلە مۇزال ۋە مەخبۇن بىلە مەخبۇنى مۇزالنى ۋە مەجبۇب بىلە ئەھتەمۇ ئەزەلنى ۋە ئەبتەر بىلە ئەبتەرى مۇسەببەغنى ۋە مەخبۇنى مەھزۇق بىلە مەخبۇنى مەقسۇرۇ ئەبتەرى مۇسەببەغنى ۋە مەتبۇيى مەۋقۇق بىلە مەتبۇيى مەكشۇفنى ۋە مەھزۇق بىلە مەنھۇرنى ۋە ئارزۇ زەربتە جەمى قىلسا بولۇر. بۇ شەرت بىلەككىم بەيت مۇقەففا بولماي. ئەبتەر بىلە مەخبۇنى مەھزۇقنى ۋە مەخبۇنى مەقسۇر بىلە ئەبتەرى مۇسەببەغنى ۋە مەجبۇب بىلە ئەخرەمى مەجبۇبنى ۋە ئەھتەم بىلە ئەزەلنى بەيت مۇقەففا بولسا ھەم ئارزۇ زەربتە جەمى قىلسا بولۇر. بەئزى ۋەزىنلەردە سەدر ۋە ئىبتىدادا ئەخرەم ۋە ئەخرەبنى جەم قىلسا بولۇر. رەمەل بەھرىنىڭ ئەۋزانىدا بەئزى مەھەلدەككىم، سەدر مەخبۇن كېلىپتۇر، ئىبتىدادا سالىم كېلىپتۇر، يا ئەكس جەمئۇدۇر. يىگىرمە تۆرت ۋەزنى رۇبائىينى بىر - بىرى بىرلە جەم قىلسا بولۇر»^① دەپ، رەمەل بەھرىنىڭ (ھەم خەفىق) بەزى ۋەزىنلىرىدە (مەخبۇن ۋەزنى) سەدرنىڭ «مەخبۇن»، ئىبتىدانىڭ «سالىم» ياكى ئەكسىچە سەدرنىڭ «سالىم»، ئىبتىدانىڭ «مەخبۇن» كەلسە بولىدىغانلىقىنى ئېنىق تەكىتلەيدۇ. يۇقىرىقى غەزەل ۋەزنى مۇرەككەپ ھەم ئەدەبىياتىمىزدا باشقا ئۈلگىسى بولمىغاچقا، پىروفېسسور ھەمىد سۇلايمان ئۈچىنچى بېيىت بىرىنچى مىسرادىكى «بۇ زەمان» سۆزىنى خاتا ھالدا «يۈز مار»^② دەپ ئوقۇغان. ئەگەر شۇنداق بولسا، بۇ ئىككى سۆز ئۇزۇن بوغۇم بولغانلىقتىن، ۋەزىندىكى سەبەبى سەقىل (V V) گە ماس كەلمەي، ۋەزىننىڭ راۋانلىقىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئەنۋەر ھاجىئەھمىدوف دىۋاننىڭ تولۇقسىز تاشكەنت نەشرىنى تەكشۈرۈپ، شائىرنىڭ شېئىرىيىتىمىزگە «رەمەلى مۇسەمەنى سالىم» (فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن) ۋەزىنىنى ئېلىپ كىرگەنلىكىنى تىلغا ئالغان^③، لېكىن بىز تولۇق دىۋاننى ئىزدەپمۇ بۇ ۋەزىننى تاپالمىدۇق. بىزنىڭچە ئالىم پىروفېسسور ھەمىد سۇلايمان بەلكىم دىققەتسىزلىك قىلغان يۇقىرىقى غەزەل ۋەزىنى «رەمەلى مۇسەمەنى سالىم» دېگەن بولۇشى مۇمكىن.

① Захириддин Мухаммад Бобир, Мухтасар. Нашрга тайёрловчи Саидбек ҲАСАН, Тошкент, 1971, 110, 111-бетлар.
 ② Ҳофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, Тошкент, 1981, 1-китоб, 145-бет.
 ③ Анвар ҲОЖИАХМЕДОВ. Навоий арузи нафосати. Тошкент, 2006, 30-бет.

مۇنەرىبە بەھرى ۋەزىنلىرىنىڭ مەۋلانا لۇتفىي ئىجادى بىلەن شېئىرىيىتىمىزگە كىرگەنلىكى مەلۇم ئىدى. ئەلۋەتتە، بۇ يەردە ھافىز خارەزمىنىڭ لۇتفىي بىلەن زامانداش ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالغاندا، مۇنەرىبە بەھرىنى كىمىنىڭ ئاۋۋال قوللانغانلىقىنى بىلمەك قىيىن. ھەر ھالدا مەۋلانا لۇتفىي ئىجادىدا پەقەت فەردتە ئىشلىتىلگەن بەھرىنىڭ شائىر دىۋانىدا غەزەللەردە كۆرۈلگەنلىكى كاتتا ئەھمىيەتكە ئىگىدۇر. ھافىز خارەزمىي ئىجادىدا مۇنەرىبە بەھرىنىڭ تۆت ۋەزىندە^① يېزىلغان 20 پارچە شېئىر بار بولۇپ، ئەدەبىياتىمىزدا ھېچكىم مۇنچە ئىجاد قىلغان ئەمەس. ئەلىشىر نەۋائىي لىرىكىلىرىدىمۇ مۇنەرىبە بەھرىدە 12 پارچە شېئىر بولۇپ، بۇلاردا مۇنەرىبەنىڭ ئۈچ ۋەزىنى قوللىنىلغانىدى. مۇنەرىبە بەھرىنىڭ ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا كۆرۈلگەن تۆت ۋەزىندىن ئۈچى ئەلىشىر نەۋائىيدا، ئىككىسى بابۇردا، قالغان بىرى پەقەت شائىر ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا ئۇچرايدۇ. ئۇشبۇ بەھرىنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ھافىز دىۋانىدىلا ئەمۇنسى بولغان ۋەزىنى «مۇنەرىبە مۇسەممەنى مەتۋىيى مەجدۇئ» (مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فائى) بولۇپ، «مۇنەرىبە مۇسەممەنى مەتۋىيى مەنھۇر» (مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فەئى)دىن ئاخىرقى بوغۇمىنىڭ ئالاھىدە ئۈزۈن ياكى ئەمەسلىكىدە پەرقلىنىدۇ. بۇ ۋەزىندە شائىر ئۆزىنىڭ ئىككى غەزىلىنى يارىتىپ، ئۇنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى ئورنىغا ئاساس سالغانىدى. بۇ ئىككى غەزەلنىڭ مەتلەئلىرى:

تاكى سېنى ھەق ياراتدى بارچەغە مەخدۇم

يوق مېنىڭتەك ئېشىكىدە سايلى مەھرۇم^②

مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فائى

~ / - V V - / V - V - / - V V -

بولغالى لەئلىك بۇ خەستە جانسىزا چۈن جان

تاپمادى بىر لەھزە دەردى جانىنا دەرمان^③

مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فائى

~ / - V V - / V - V - / - V V -

بولۇپ، ھەر ئىككىسى شۇ ۋەزىندە ئىنتايىن راۋان يېزىلغان. ئېيتىش كېرەككى، پىروفېسسور رەجەپ توپارلى بۇ غەزەللەرنىڭ ۋەزىندە يېڭىلىگەن، يەنى بىرىنچىسىنى «مۇنەرىبە مۇسەممەنى مەخبۇنى مەتۋىيى مەكشۇف» (مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فەئىلۇن)^④، ئىككىنچىسىنى «مۇنەرىبە مۇسەممەنى مەتۋىيى مەكشۇفى ئەسلىم» (مۇفتەئىلۇن فائىلاتۇ مۇفتەئىلۇن فەئىلۇن)^⑤ ۋەزىنلىرىگە تەۋە قىلىپ قويغان. ئۆزبېك ئالىمى ئەنۋەر ھاجىئەھمېدوف بولسا بۇ ۋەزىنلەرنى تىلغا ئالماي، شائىر دىۋانىدا مۇنەرىبە بەھرىنىڭ پەقەت ئىككىلا ۋەزىنى قوللىنىلغانلىقىنى ئېيتىدۇ^⑥. ئەپسۇس، مۇنەرىبە بەھرىنىڭ ھافىز خارەزمىي

① ئۆزبېك ئارۇزشۇناسى ئەنۋەر ھاجىئەھمېدوف ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا مۇنەرىبە بەھرىنىڭ ئىككى ۋەزىندە يېزىلغان 11 پارچە شېئىر بارلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ ھەقتە قاراڭ:

Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ. Навоий арузи нафосати. Тошкент, 2006, 30-бет.

② ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 185b بەت.

③ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 221b بەت.

④ Resep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.509.

⑤ Resep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.597.

⑥ Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ, Ўзбек арузи луғати, Тошкент, 1998; Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ, Мумтоз бадият малохати, Тошкент, 1999; Анвар ҲОЖИАҲМЕДОВ. Навоий арузи нафосати. Тошкент, 2006.

ئاساس سالغان يۇقىرىقى ۋەزنى كېيىنكى دەۋرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا قوللىنىلمىدى.

ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا 12 پارچە رۇبائىي بار بولۇپ، بۇلاردا ھەزەج بەھرىنىڭ رۇبائىي ۋەزىنلىرىدىن سەككىزى قوللىنىلغان. يەنە كېلىپ بۇلاردا شائىر پارس - تاجىك ۋە تۈركىي تىللىق شېئىرىيەتتە كەم قوللىنىلغان ھەزەج شەجەرىسى ۋەزىنلىرىنىمۇ ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى ئورنىغا ئاساس سالغان. ئەلۋەتتە، بۇ ۋەزىن ھافىز خارەزمىيىنى مۇستەسنا قىلغاندا، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەلشىر نەۋائىيغىچە قوللىنىلمىغانىدى. تۆۋەندە شۇ رۇبائىيغا قارىساق، ئۇنىڭ:

ئىشقى ئىچرە قاچانكى بىنىشان بولغايمەن^①
 مەفئۇۋلۇ مەفائىلۇن مەفائىلۇن فەئۇ
 — / — — — V / — V — V / V — —
 قۇل ھەم بولسام شاھى زەمان بولغايمەن
 مەفئۇۋلۇن مەفئۇۋلۇ مەفائىلۇن فەئۇ
 — / — — — V / V — — / — — —
 خاكى قەدەمىنغە باش قويۇپ يەر ئۆپسەم
 ئالەمنىڭ ئىچىدە كامران بولغايمەن^②
 مەفئۇۋلۇ مەفائىلۇن مەفائىلۇن فەئۇ
 — / — — — V / — V — V / V — —

شەكلىدە، يەنى بىرىنچى، ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى مىسراىنىڭ «ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەبى مەقبۇزى سالىمى ئەبتەر»، ئىككىنچى مىسراىنىڭ شېئىرىيەتتىمىزدە ناھايىتى ئاز ئىشلىتىلگەن «ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەبى سالىمى ئەبتەر» ۋەزىنىدە يېزىلغانلىقىنى كۆرىمىز.

ھافىز خارەزمىي ئۇيغۇر ئارۇزىدا ئەلشىر نەۋائىيغىچە ئەڭ كۆپ ۋەزىن ئىشلەتكەن بولۇپلا قالماي، يەنە ئەڭ ياخشى يازغان شائىردۇر. شائىرنىڭ ئارۇز ماھارىتى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، دىۋاندىكى قىسمەن تېكىستولوگىيەلىك مەسىلىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، دىۋاندا ۋەزىن خاتالىقى ئاساسەن ئۇچرىمايدۇ. ئەلۋەتتە 17485 مىسرادا^③ بەزى مەسىلىلەرنىڭ كۆرۈلۈشى ھېچقانچە ئەھۋال ئەمەس. ھافىز خارەزمىيىنىڭ ئارۇز ماھارىتىنى تەتقىق قىلىشتىن ئايانكى، شائىر ئىنتايىن يۇقىرى مەدرىسە تەربىيەسى كۆرگەن، ئارۇز نەزەرىيەلىرىنى ناھايىتى پىششىق ئىگىلىگەن، ھەتتا بۇ ۋەزىننى مەخسۇس تەتقىق قىلغان بولۇشى ئېنىق. چۈنكى، مۇنداق بولمىغاندا، ئۇنىڭ پەقەت ئارۇز كىتابلىرىدىلا تىلغا ئېلىنىدىغان ۋەزىنلەردە ئۆز قەلىمىنى سىنىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دەرۋەقە، بۇ خىل ھالەت ئەلشىر نەۋائىي ۋە بابۇردەك ئارۇز بىلەن مەخسۇس شۇغۇللانغان شائىرلار ئىجادىدا كۆرۈلگەنىدى. شۇڭا، ئېيتىمىز بولمايدۇكى، ھافىز خارەزمىي چاغاتاي ئەدەبىياتىنىڭ نەۋائىيغىچە بولغان ئەڭ كۈچلۈك شائىرىدۇر. شائىرمۇ ئۆزى تۇيغاندەك، بۇ نەتىجىلىرىدىن پەخىرلىنىپ:

كەزىپ [ۋ] گۈل يۈزى ئىشقىندا بۇلبۇلتەك رەۋان سايرار
 كۆرەرمەن ئۇشبۇ دەۋران ئىچرە ھافىزتەك غەزەلخان يوق^④
 مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن

① ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 292b بەت.

② Recep TOPARLI, Harezmlî Hafîz'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.19.

③ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 159b بەت.

— — — V / — — — V / — — — V / — — — V

بېيىتىنى يازغانىدى.

مەلۇمكى، ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا بەزىبىر مەسىلىلەر بولۇپ، بۇلارنىڭ شائىر سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىنى ئەقىل قوبۇل كۆرمەيدۇ. مەسىلەن، يۇقىرىقى بېيىتنىڭ بىرىنچى مىسراسى ئەسلىي: «كەزىپ گۈل يۈزى ئىشقىندا بۇلبۇلتەك رەۋان سايرار»^① شەكلىدە بولۇپ، ۋەزىنە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. يەنى، «كەزىپ» سۆزىدىن كېيىن بىر ئۇزۇن بوغۇملۇق سۆز چۈشۈپ قالغان^②، شۇڭا بېيىت مەزمۇنىغا ئاساسەن تەخمىنەن «ۋ» باغلىغۇچىسى بولۇشى كېرەك دەپ قاراپ ۋەزىننى تولدۇردۇق. بىزنىڭچە، ئۆزىنى «ئۇشۇبۇ دەۋران ئىچرە ھافىزتەك غەزەلخان يوق» دەۋاتقان ھافىز خارەزمىي «ھەزەجى مۇسەممەنى سالم» دەك ئاددىي ۋەزىندە مۇنداق سەۋەنلىككە يول قويمايدۇ.

شائىر دىۋانىدا كۆرۈلگەن يەنە بىر ئەھۋال ۋەزىن ئېھتىياجىدىن تۈركىي سۆزلەرنىڭ ئۆزگەرتىپ قوللىنىلىشىدۇر. مەسىلەن، خۇددى ئاتايى دىۋانىدا كۆرگىنىمىزدەك، ھافىز ئىجادىدا «كۆرۈنۈر» سۆزىنىڭ ۋەزىن تەلپىدىن «كورنور» يېزىلىپ، شۇ بويىچە تەلەپپۇز قىلىنغانلىقىنى كۆرىمىز^③. شائىر دىۋانىدا تۈركىي سۆزلەرنىڭ ئۆزگەرتىپ ئىشلىتىلگەنلىرىدىن ئەڭ تىپىكى ۋە ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغىنى «كوڭول» سۆزى بولۇپ، دىۋاندا تۈرلەنگەن شەكىلدە ئېگىز سوزۇق تاۋۇش چۈشۈپ قالمىغان ۋە ئەسلىي ھالەتتە ئېگىز سوزۇق تاۋۇش قىسقارتىلغان شەكىللەردە كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن:

خۇرشىد ئاي يۈزۈڭ بىگى ساھىب جەمال ئەمەس

كوڭل ئالماق ئىچرە تاقى قاشىقتەك ھىلال ئەمەس^④

مەفئۇۋلۇ فائىلاتۇ مەفائىلۇ فائىلۇن

— V — / V — — V / V — V — / V — —

بېيىتىغا نەزەر سالساق، ئىككىنچى مىسرادىكى «كونكل» سۆزىنىڭ ۋەزىن ئېھتىبارىدىن «كوڭل» ئوقۇلۇپ، كېيىنكى سۆز بىلەن «كوڭ لالماق» شەكلىدە تەلەپپۇز قىلىنغانلىقىنى بىلىمىز. ئەلۋەتتە، بىز ھافىز خارەزمىيىدىن ئىلگىرى ۋە كېيىنكى كىلاسسىكلار ئىجادىدا بۇ خىل ھادىسىگە يولۇقمىغانىدۇق. «كوڭول» سۆزى دىۋاندا يەنە تۈرلەنگەن ھالەتتە ئېگىز سوزۇق تاۋۇش چۈشۈپ قالمىغان شەكىلدە خېلى كۆپ جايدا قوللىنىلغان بولۇپ، تۆۋەندە ئەڭ تىپىكىدىن ئىككى ئۆرنەك كۆرۈپ ئۆتىمىز.

كۆزۈم يۈزىنگە قىلماقلىق تىلەر بىر دەم تەماشايى

بۇ سۆزدىن ئۆزگە يوقتۇرۇر كوڭولۇمدە تەمەننايى^⑤

مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن

— — — V / — — — V / — — — V / — — — V

① ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارجەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 159b بەت.

② ھەمد سۇلايمان بىلەن رەجەپ توپارلى بۇنىڭغا دىققەت قىلمىغان. قاراڭ:

Хофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, Тошкент, 1981, 1-китоб, 293-бет; Reser TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tırkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.445.

③ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارجەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 93b بەت.

④ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارجەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 146a بەت.

⑤ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارجەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 266a بەت.

يۈزىنىڭ ئەكسىدىن ھافىز كۆڭۈلى بولغالى رەۋشەن

مۇنەۋۋەر قىلدى ئالەمنى ئوش - ئانىڭ نۇرى دىيدارى^①

مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن مەفائىلۇن

— V / — — — V / — — — V / — — — V

بېيىتىلەردا ئەسلىي تەۋەلىك قوشۇمچىلىرى قوشۇلسا، سوزۇق تاۋۇش (ئېگىز سوزۇق تاۋۇش) چۈشۈپ قېلىش ھادىسىسى كۆرۈلىدىغان «كۆڭۈل» سۆزىدە بۇ خىل فونېتىكىلىق ھادىسىنىڭ بولمىغانلىقىنى ۋە بۇنىڭ ئىملادا ئىپادىلەنگەنلىكىنى ئۇچرىتىمىز. دىققەت قىلساق، بىرىنچى بېيىتتىكى «كۆڭۈلۈمدە» بىلەن ئىككىنچى بېيىتتىكى «كۆڭۈلى» سۆزىنىڭ ۋەزىن ئېھتىياجىدىن شۇنداق ئوقۇلۇپ يېزىلغانلىقىنى، ئەگەر ئادەتتىكىدەك «كۆڭۈلۈمدە»، «كۆڭۈلى» شەكلىدە ئوقۇلسا مىسرادا ۋەزىن بۇزۇلىدىغانلىقىنى چۈشىنىمىز^②. ئەلۋەتتە، دىۋاندا يەنە بۇ سۆزنىڭ ۋەزىن تەلپىدىن يۇقىرىقىدەك ئوقۇلۇپ، لېكىن ئىملادا ئىپادىلەنمىگەن مىساللىرى خېلى كۆپ. مەسىلەن:

تۈتدى كۆڭۈلۈم مۈلكىنى سۇلتان بولۇر ئەمدى

ئالدىدىن ئانىڭ كۆز ياشى ئال قان بولۇر ئەمدى^③

مەفئۇلۇ مەفائىلۇ مەفائىلۇ فەئۇلۇن

— — V / V — — V / V — — V / V — —

بېيىتتىكى بىرىنچى مىسراسىدىكى «كونكولوم» سۆزى بۇ يەردە ۋەزىن ئېھتىياجىدىن «كۆڭۈلۈم» شەكلىدە ئوقۇلغان، ئەمما يۇقىرىقى ئۆرنەكلەردىكىدەك ئىملادا ئىپادىلەنمىگەن. شۇڭا، بىز پەقەت ۋەزىننى توغرا بايقاپ، شۇ بويىچە ئوقۇش ئارقىلىقلا شائىرنىڭ تىل ئىشلىتىشتىكى بۇ ئالاھىدىلىكىنى بىلەلەيمىز. دىۋاندا يەنە تەۋەلىك قوشۇمچىسى قوشۇلغاندا ئېگىز سوزۇق تاۋۇشى چۈشۈپ قالىدىغان «ئاغىز» سۆزىنىڭمۇ ۋەزىن ئېھتىياجىدىن فونېتىكىلىق ئۆزگىرىش بولمىغان شەكىللىرى مەۋجۇت. مەسىلەن:

ئەدەم جەھانداكىم يوق ئېدى جەھان تىلەكى

شەكەر سىفەت ئاغىزى ئەردى خەستە جان تىلەكى^④

مەفائىلۇن فەئىلاتۇن مەفائىلۇن فەئىلۇن

— V V / — V — V / — — V V / — V — V

بېيىتتىكى «ئاغىزى» سۆزىدە ۋەزىن تەلپىدىن شۇنداق ئەھۋال كۆرۈلگەن. بۇلاردىن باشقا، ھافىز خارەزمىي ئىجادىدا قىسمەن جايلاردا تۈركىي سۆزلەرنىڭ ئىككى ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان بوغۇملىرىنىڭ ئاھاڭدارلىقىغا ئېتىبار بېرىلمەي قالغان. مەسىلەن:

ئول تۈركى شۇخكىم كۆزىدۇر جانلار ئافەتى

كۆركلۈ يۈزىنگە ئوخشامادى گۈل لەتافەتى^⑤

مەفئۇلۇ فائىلاتۇ مەفائىلۇ فائىلۇن

① ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 272b بەت.

② ئەپسۇس، پىروفېسسور ھەمىد سۇلايمان «كونكول» سۆزىنىڭ دىۋاندا كۆرۈلگەن بۇ شەكىللىرىگە دىققەت قىلمىغان.

③ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 245a بەت.

④ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 283b بەت.

⑤ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەراباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 268b بەت.

—V— / V— —V / V—V— / V— —

بېيىتىنىڭ ئىككىنچى مىسراسىدىكى «كۆرك» سۆزى بىر ئاددىي ئۇزۇن بوغۇملا ئوقۇلغان بولۇپ، ۋەزىندە جىددىيلىك پەيدا قىلىپ قويغان. شائىر ئەرەب - پارس تىللىرىدىن كىرگەن ئۇزۇن سوزۇق تاۋۇشلۇق بوغۇم ياكى باشقىلىرىنىڭ ئەسلى تەلەپپۇزىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن ھەم بۇنى ئاساسەن ئەمەلگە ئاشۇرالىغان. شۇڭا، بىز دىۋاندا پەقەت «ھۇسۇن» (94b)، «رەھىم» (103b) قاتارلىق بىرقانچە سۆزنىڭ ۋەزىن ئېھتىياجىدىن بۇزۇپ «ھۇسۇن ياكى ھۇسۇن»، «رەھىم» شەكىللىرىدە ئوقۇلغانلىقىنى كۆرىمىز.

نۆۋىتىدە يەنە شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، ھافىز خارەزمىي دىۋاندا قوللىنىلغان ۋەزىنلەرنى تەكشۈرۈش، شائىرنىڭ ئارۇز ماھارىتىنى تەتقىق قىلىش جەريانىدا، بىز دىۋاننىڭ تاشكەنت نەشرىنى تەتقىق قىلغان پىروفېسسور رەجەپ توپارلىنىڭ دىۋاننى ھەتتا پىروفېسسور ھەمىد سۇلايماندىك تەييارلىيالمىغانلىقىغا گۇۋاھ بولدۇق. يەنى، دىۋاندا كەتكۈزۈلگەن خاتالىقلار تەتقىقاتىمىزغا نۇرغۇن قولايلىقلىقلارنى ئېلىپ كەلدى. بۇ مەسىلىلەر سۆزلەرنى خاتا ئوقۇشتىن باشقا، يەنە سۆزلەرنى خالىغانچە ئۆزگەرتىش، تاشلىۋېتىش، قوشۇش قاتارلىق جەھەتلەردە كۆرۈلگەن. مەسىلەن:

مىھرىسىزىن جەۋر ئېتەر جانغا مەھپارەسى

ئاشىقنىڭ ئۇشبۇدۇر تالىنى ستارەسى^①

مۇفتەئىلۇن فائىلۇن مۇفتەئىلۇن فائىلۇن

—V— / —V— / —V— / —V—

بېيىتىغا قارىساق، ھەر ئىككى مىسرا ۋەزىننىڭ راۋان ئەمەسلىكىنى، ھەتتا ئىككىنچى مىسرادىكى «ستارە» سۆزىنىڭ بىرىنچى مىسرادىكى قاپىيە بىلەن ۋەزىندا بولمىغانلىقىنى بايقايمىز. ئەمدى دىۋاننىڭ قول يازمىسىغا نەزىرىمىزنى ئاغدۇرساق، بېيىتنىڭ ئەسلىي:

مىھرىسىزىن جەۋر ئېتەر جانغا بۇ مەھپارەسى

ئاشىقنىڭ ئۇشبۇدۇر تالىنى ئىستارەسى^②

مۇفتەئىلۇن فائىلۇن مۇفتەئىلۇن فائىلۇن

—V— / —V— / —V— / —V—

ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. يەنى، پىروفېسسور رەجەپ توپارلى بىرىنچى مىسرادىكى «بۇ» ئالمىشىنى تاشلىۋەتكەن، ئىككىنچى مىسرادىكى «ئاشىقى»، «ئىستارە» سۆزلىرىنى خاتا ھالدا «ئاشىق»، «ستارە» دەپ ئوقۇغان. مەلۇمكى، «ستارە» سۆزىنىڭ ۋەزىن ئېھتىياجىدىن تەغىير ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ مەيدانغا كەلگەن «ئىستارە» شەكلىمۇ بار بولۇپ، سۆزنىڭ بىرىنچى بوغۇمى ۋەزىندە ئۇزۇن بوغۇمغا توغرا كەلگەندە قوللىنىلغان. ھافىز خارەزمىي پارس - تاجىك شېئىرىيىتىدىكى بۇ ئالاھىدىلىكتىن ناھايىتى ياخشى خەۋەردار بولغان، ئەلۋەتتە. يەنە:

قايدا سېنىڭ ئىشىڭنى بۇ جانۇ جەھان قىلا بىلۇر

قايدا سېنىڭ كەمالىڭنى ۋەسفى زەبان قىلا بىلۇر^③

مۇفتەئىلۇن مەفائىلۇن مۇفتەئىلۇن مەفائىلۇن

① Recep TOPARLI, Harezmlî Hafîz'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.700.

② ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەرئاباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 264a بەت.

③ Recep TOPARLI, Harezmlî Hafîz'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.340; Хофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, Тошкент, 1981, 1-китоб, 201-бет.

— V — V / — V V — / — V — V / — V V —

بېيىتىغا قارايدىغان بولساق، «رەجەزى مۇسەممەنى مەتبۇئى مەخبۇن» ۋەزنىدە يېزىلغان غەزەلنىڭ مەتلەئىنىڭ ئىككىنچى مىسرادىكى «كەمالىگىنى» دېگەن سۆزنىڭ ۋەزىن بۇزغانلىقىنى بىلىمىز. ھافىز خارەزمىي دىۋانىنىڭ بىزگىچە ھەيدەر ئابات سالارچەڭ يازمىسىدىن ئىبارەت يېگانە نۇسخىسى يېتىپ كەلگەن بولۇپ، شۇ يازمىنىڭ تولۇق فاكسىمىلى دىۋانىنىڭ ئەنقەرە نەشرىگە ئىلاۋە قىلىنغان. بىز شۇ نۇسخىغا قارايدىغان بولساق، «كەمالىگىنى» دېگەن سۆزنىڭ ئەسلىي «كەمالىگى» ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز^①. شائىرنىڭ تىلىدا مەۋجۇت بولغان چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ ئوغۇزچە ۋارىيانتى «-ى» نى ھەر ئىككى نەشرگە تەييارلىغۇچى «-نى» قىلىپ ئالغان. ھافىز خارەزمىي بۇ يەردە چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى «-نى» نى ئىشلەتسە «كەمالىگى» سۆزىنىڭ ئۈچىنچى بوغۇمى يېپىق بوغۇم ھالىتىدە تۇرىۋېرىدۇ - دە، بوغۇم ئۇزۇن ئوقۇلۇپ، ۋەزىننىڭ قىسقا بوغۇمغا ماس كەلمەي قالىدۇ. شۇ سەۋەب شائىر ۋەزىن تەلىپى بويىچە سۆزنىڭ ئۈچىنچى بوغۇمىنى ئوچۇق ھالەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئوغۇزچە چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى «-ى» نى قوللانغان. بىز يەنە:

ھافىزا سۆز ئىيەسى مەن تېيۇ ئۆگمە ئۆزۈڭنى
 فائىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلاتۇن
 — V V / — — V V / — — V V / — — V —
 بولمادى ئاقىبەتى كار سۆز ئىلە مەئلۇم^②
 فائىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلاتۇن فەئىلاتۇن
 ~ — / — — V V / — — V V / — — V —

بېيىتىنىڭ بىرىنچى مىسراسىدىكى «ئۆزۈڭنى» سۆزىنىڭ رەجەپ توپارلى نەشرىدە «ئۆزۈڭنى» شەكلىدە ئوقۇلغانلىقىنى كۆرىمىز. بېيىت رەمەل بەھرىنىڭ مەخبۇن ۋەزنىدە، يەنى بىرىنچى مىسراسى «رەمەلى مۇسەممەنى مەخبۇنى مەھزۇف»، ئىككىنچى مىسراسى «رەمەلى مۇسەممەنى مەخبۇنى ئەسلىمى مۇسەببەغ» ۋەزنىدە يېزىلغان بولۇپ، «ئۆزۈڭ» سۆزىنىڭ ئاخىرقى بوغۇمى يېپىق بوغۇم بولغاچقا، ئەسلىي ئۇزۇن بوغۇم تەلەپپۇز قىلىنىشى كېرەك ئىدى. شۇ سەۋەبتىن شائىر بۇ يەردە ۋەزىن ئېھتىياجىدىن بۇ سۆزنىڭ ھەر ئىككى بوغۇمىنى قىسقا ئوقۇش ئۈچۈن، چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ سوزۇق تاۋۇش بىلەن باشلانغان ئوغۇزچە شەكلى «-ى» نى ئىشلىتىپ، سۆزنىڭ ئىككىنچى بوغۇمىنىمۇ ئوچۇق ھالەتكە كەلتۈرگەن. ئەپسۇس، پىروفېسسور رەجەپ توپارلى^③ بىلەن پىروفېسسور ھەمىد سۇلايمان^④ ھافىز خارەزمىيىنىڭ تىلىدىكى بۇ ئالاھىدىلىككە دىققەت قىلمىغان. ئەلۋەتتە، بۇ خىل ئەھۋال ھافىز خارەزمىيىنىڭ زامانداشلىرىدىن مەۋلانا لۇتفىي بىلەن مەۋلانا ئاتايى دىۋانىدىمۇ ئۇچرايدۇ. يەنە:

شەككەرىن لەئلى لەبىن دائىم قىلۇر جان ئارزۇ
 نە تەرىقە تۇتى قىلسا شەككەرىستان ئارزۇ^⑤
 فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن

① ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەر ئابات سالارچەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 116b بەت.

② ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەر ئابات سالارچەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 288b بەت.

③ Recep TOPARLI, Harezmlî Hafîz'ın divanı (İnceleme-Metin-Türkîbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.760.

④ Ҳофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, Тошкент, 1981, 2-китоб, 289-бет.

⑤ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەر ئابات سالارچەڭ مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسىنىڭ فاكسىمىلى، 223b بەت.

— V — / — — V — / — — V — / — — V —

بېيىتىنىڭ ئىككىنچى مىسراسى ئەنقەرە نەشرىدە «تۈتىمى جان ئەيلەر ئول لەئلى شەككەرىستان ئارزۇ»^① شەكلىدە ناتوغرا بېرىلگەن. بىز بۇ يەردە ئالىمنىڭ مىسراسى نېمە ئۈچۈن مۇنداق خاتا ئۆزگەرتكەنلىكىنى زادى بىلەلمىدۇق. يەنە:

ئاغزىيۇ كۆزى بولغالى پىستە تاقي بادام

ئول دانەئى خالى كۆرۈنۈر زۇلق ئىلە بادام^②

مەفئۇۋلۇ مەفائىلۇ مەفائىلۇ مەفائىل

— V — / V — — V — / V — — V — / V — —

بېيىتىنىڭ ئىككىنچى مىسراسىدىكى «ئىلە» باغلىغۇچىسى رەجەپ توپارلى نەشرىدە «ۋ» شەكلىدە بېرىلگەن^③. ئەلۋەتتە، تەييارلانغان تېكىستتە قول يازمىدىكى نامۇۋاپىق جايلار تۈزىتىلىپ، ئەسلى مەتىندىكى خاتالىق ئىزاھ بېرىش ئارقىلىق كۆرسىتىلسە بولىدۇ. لېكىن، ئۇشبۇ مىسرادا ھېچقانداق مەسىلە يوق بولۇپ، 15 - ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدىكى ئۇيغۇر كىلاسسىكىلىرى ئىجادىدا كۆپ قوللىنىلغان «ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەبى مەكفۇفى مەقسۇر» ۋەزنى ناھايىتى راۋان ئىشلىتىلگەن. ئەپسۇس، پىروفېسسور رەجەپ توپارلى گەرچە بېيىت ۋەزنىنى توغرا كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بەزى مىسرالارنىڭ ۋەزنىگە ئۇيغۇن كەلگەن - كەلمىگەنلىكىگە دىققەت قىلمىغان. بۇلاردىن باشقا، ئالىم يەنە بەزى شېئىرلارغا سۆزلەرنى ئورۇنسىز قوشۇپ، ۋەزنىگە تەسىر يەتكۈزگەن. بۇلاردىن ئەڭ تىپىكى:

جاندىن سۇچى لەبىڭدەكى شەككەر سۆزۈڭمۇدۇر

يا شەھدى سافۇ قەندى مۇكەررەر سۆزۈڭمۇدۇر^④

مەفئۇۋلۇ فائىلاتۇ مەفائىلۇ فائىلۇن

— V — / V — — V — / V — V — / V — —

مەتلەئلىك غەزەل بولۇپ، ئالىم غەزەلنىڭ بارچە بېيىتلىرىدىكى «سۆزۈڭ» سۆزىنىڭ كەينىگە «دېگۈل» سۆزىنى قوشۇپ قويغان^⑤. شۇنىڭ بىلەن غەزەل ۋەزنىدىن ئىككى بوغۇم ئارتىپ كېتىپ، ۋەزىن بۇزۇلغان. ئەسلى قول يازمىدا توغرا كۆچۈرۈلگەن غەزەلنى ئالىمنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇنداق قىلغانلىقىغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدۇق. يەنە شۇنى ئېيتماي بولمايدۇكى، بۇ قېتىم ھافىز خارەزمىي شېئىرلىرىنىڭ ۋەزنىنى تەكشۈرۈش جەريانىدا پىروفېسسور، دوكتور رەجەپ توپارلى نەشرىدىن بىز بايقىغان ھەر خىل خاتالىقلار 1000دىن ئېشىپ كېتىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ بىر كىتاب ئۈچۈن كىچىك سان ئەمەس.

خۇلاسە قىلغاندا، ھافىز خارەزمىي دىۋانىدا توققۇز بەھرنىڭ 56 ۋەزنىنى قوللىنىپ، مەيلى ۋەزىن خىللىقى ياكى ئارۇز ماھارىتى جەھەتتە بولسۇن، 15 - ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىغىچە بولغان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەڭ يۇقىرى پەللە بولدى. شۇنداق دەپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، شائىر دىۋانى 11 ~ 15 - ئەسىرلەر ئۇيغۇر ئارۇزى تەرەققىياتىنىڭ خۇلاسسىسى بولۇپ، ئۆزىدىن بۇرۇن قوللىنىپ كېلىنكەن

① Recep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.601.

② ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەرئاباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلانغان نۇسخىنىڭ فاكسىمىلى، 191a بەت.

③ Recep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.522.

④ ھافىز خارەزمىي: «دىۋانى ھافىز» (15 - ئەسىردە نامەلۇم كاتىب كۆچۈرگەن)، ھەيدەرئاباد سالارچەك مۇزېيىدا 4298 رەقەم بىلەن ساقلانغان نۇسخىنىڭ فاكسىمىلى، 77a بەت.

⑤ Recep TOPARLI, Harezmlı Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.244.

ۋەزىنلەردىن سىرت، يېڭى - يېڭى ۋەزىنلەرنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئىشلىتىپ، شېئىرىيەتتىمىزنى ۋەزىن ۋە تەقلىد ماھارەتلىرى جەھەتتە يېڭى بىر بالداققا كۆتۈردى.

پايدىلانغانلار:

1. پرويز نائل خاللىرى، وزن شعر فارسى، تهران، ۱۳۴۱.
2. حسين محمدزاده صديق، عروض در شعر تركى، تهران، ۱۳۸۸.
3. صمد رحمانى خياوى، مقابله عروض فارسى و آذربايجانى، تبريز، ۱۳۷۹.
4. صمد ظهورى، آذربايجان ادبياتىدا عروض اولچوسى، تبريز، ۱۳۴۱.
5. زەمىر سەئىدۇللازادە: «ئارۋىز ئىلمى»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى.
6. شەيخ ئەھمەد خۇدايداد تەرازىي: «فۇنۇنۇل - بەلاغە» (1581 - يىلى مەرھەسەن ئەلھۈسەينىي كۆچۈرگەن)، ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتى بۇدلىيان كۈتۈپخانىسىدا 127. Elliott رەقەم ئاستىدا ساقلىنىۋاتقان نۇسخا.
7. مۇخۇتئىن: «كىلاسسىك پارس شېئىرىيەت ئىلمى تەتقىقاتى»، كۈنلۈك نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى.
8. AKALIN, Mehmet. Tarihi türk şiveleri, Üçüncü baskı, Ankara, 1998.
9. DİLÇİN, Cem. Türk şiir bilgisi, Ankara, 2000.
10. ERASLAN, Kemal. Ali-şir Nevâyî, Mizânu'l-evzân, TDK Yayınları, Ankara, 1993.
11. HAZAR, Mehmet. Çağatay türkçesinde oğuzca özellikler ve benzerlikler, International Journal of Social Science, Volume 4 Issue 1, p. 31-63, Summer 2011.
12. İPEKTEN, Haluk. Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz, İstanbul, 14. baskı, 2011.
13. SARAÇ, M.A.Yekta. Klasik edebiyat bilgisi-Biçim, ölçü, kafiye, İstanbul, 2007.
14. TİMURTAŞ, Faruk. Batı Türkçesi, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992.
15. TOPARLI, Recep. Harezmlî Hafız'ın divanı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara, 1998.
16. Абдурахмони Ҷомӣ, Рисолаи Арӯз, таҳияи Абӯбакр ЗУҲУРИДДИНОВ, "Абдурахмони Ҷомӣ, Осор" дар ҳашт ҷилд, ҷилди ҳаштум, Душанбе, 1992.
17. Атоуллоҳ Хусайний, Бадойиғу-с-санойиғ, Форсчадан Алибек Рустамов таржимаси, Тошкент, 1981.
18. Захириддин Муҳаммад Бобир, Мухтасар. Нашрга тайёрловчи Саидбек ҲАСАН, Тошкент, 1971.
19. МУСУЛЬМАНКУЛОВ, Р. Персидско-Таджикская классическая поэтика, Москва, 1989.
20. НАРЗИҚУЛ, Мисбоҳиддини. Авзони ашъори Рӯдакӣ, Душанбе, 2011.
21. НАРЗИҚУЛ, Мисбоҳиддини. Муқаддимаи шеършиносӣ, Душанбе, 2004.
22. Насируддини Тўсӣ, Меъёр-ул-Ашъор, таҳияи Урватулло ТОИРОВ, Мирзо АБДУЛЛОЕВ, Раҳмуддини ЧАЛОЛ, Душанбе, 1992.
23. НАСРИДДИНОВ, А. ТОҶИБОЕВ, Ш. Назмшиносӣ (Раҳнамои таълим), Хучанд, 2002.
24. РУСТАМИЙ, Алибек. Адиблар одобидан адаблар, Тошкент, 2003.
25. РУСТАМОВ, Алибек. Аруз ҳақида сухбатлар, Тошкент, 1972.
26. СИРУС, Баҳром. Арӯзи Тоҷикӣ, Душанбе, 1963.
27. СОЛЕҲОВ, Мирзо. Арӯз ва омӯзиши он, Душанбе, 2005.
28. ТОИРОВ, Урватулло. СОЛЕҲОВ, Мирзо. ЛАТИФОВ, Барот. Мавлавии Рум хуб бидонад арӯз, Душанбе, 2007.
29. ТОИРОВ, Урватулло. Фарҳанги истилоҳоти Арӯзи Аҷам, Душанбе, 1991.
30. ТОИР, Урватулло. САИДАЛҲИ, Саидмуроди. Қомуси қофия ва арӯзи шеърӣ Аҷам, дар ду ҷилд, Душанбе, 1994.
31. Фарҳанги забони тоҷикӣ(ибора аз ду ҷилд), Москва, 1969.
32. Шамси Қайси Розӣ, Ал-Мӯъҷам, ҳозирқунандаи чоп Урватулло ТОИРОВ, Душанбе, 1991.
33. Шомухамедов, Ш. М. Форс-Тоҷик арузи, Тошкент, 1970.
34. ҲАСАНОВ, С. Бобирнинг Аруз Рисоласи асари, Тошкент, 1981.
35. ҲОЖИАҲМЕДОВ, Анвар. Мумтоз бадийат малоҳати, Тошкент, 1999.
36. ҲОЖИАҲМЕДОВ, Анвар. Навоӣ арузи нафосати. Тошкент, 2006.
37. ҲОЖИАҲМЕДОВ, Анвар. Ўзбек арузи луғати. Тошкент, 1998.
38. Ҳофиз Хоразмий, Девон, нашрга тайёрловчи Ҳамид СУЛАЙМОН, 2 китоб, Тошкент, 1981.

(ئاپتور شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى)

نەۋائىينىڭ «سىرى»

كۆپلىگەن كىلاسسىكلار ئىشقا - مۇھەببەت توغرىسىدا نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يېزىشقان، ئۇلاردىن بەزىلىرى ۋاسىتىلىك كەچۈرمىشلەرنى، جەمئىيەتتىكى ئىشقا ۋەقەلىرىنى ياكى رىۋايەت - چۆچەكلەرنى ئۆزلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرى بويىچە بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ھەر خىل شەكىللىرى ئارقىلىق تەسۋىرلىگەن. نەۋائىي بولسا ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشقا سەزگۈزەشتىكى بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ غەزەل ۋە داستان ژانىرلىرىدىن كەڭ پايدىلىنىپ، جەمئىيەتنىڭ تۈرلۈك تەبىقىلىرىگە ئالاقىدار قىلىپ، ئىجتىمائىي مەسىلە سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ بەرگەن. شۇڭا، نەۋائىينى ئاشىق شائىر دەپ ئاتايمىز.

نەۋائىينىڭ ھايات پائالىيەتلىرى ۋە ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرى توغرىسىدا نەۋائىيشۇناسلار كۆپ ئىزدىنىپ، نۇرغۇن تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بۇ جەھەتلەردىكى نۇرغۇن مەسىلىلەرنى يېشىپ بەردى. ھۈسەين بايقاراننىڭ نەۋائىينىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلىغان ئەسىرى - «رسالە»، زاھىرىدىن مۇھەممەد بابۇرنىڭ ئەسىرى - «بابۇرنامە»، مىرزا ھەيدەر بىننى مۇھەممەد ھۈسەيننىڭ كۆپ قىرلىق تارىخىي ئەسىرى - «تارىخى رەشىدى»، مىرخاندنىڭ ئومۇم تارىخ كىتابى - «رەۋزەتۇس - سەفا» (پاكىلىق بېغى) ۋە ئۇنىڭ ئوغلى خاندامىر يازغان «ھەببۇس - سىيەر» (ئۆلپەتلەر تەرجىمىھالىلىرى)، «مەكارىمۇل - ئەخلاق» (ئېسىل ئەخلاق) قاتارلىق ئەسەرلەر، دۆلەتشاھ سەمەرقەندى يازغان ئەدەبىيات تەزكىرىسى - «تەزكىرەتۇش - شۇئەرا» (شائىرلار تەزكىرىسى)، زەينىددىن ۋاسىفى يازغان «بەدايىئۇل - ۋەقايىئۇ» (گۈزەل ۋەقەلەر) ناملىق ئەسەرلەردە نەۋائىي توغرىسىدا ھەر خىل ساھە ۋە نۇقتىلار بويىچە مەلۇمات بېرىدۇ. لېكىن، شائىرنىڭ كۈلپەتلىك شەخسىي تۇرمۇشىغا دائىر مەسىلىلەر تېخى تولۇق يېشىلگىنى يوق. بۇ مەسىلىلەردىن بىرى ئۇنىڭ ئۆمرىنى تەنھا ئۆتكۈزگەنلىك مەسىلىسىدۇر.

شائىر نېمە ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئائىلە بەختىدىن بەھرىمەن بولالمىدى؟ نەۋائىينىڭ نېمە ئۈچۈن ئائىلە قۇرمىغانلىقى ھەققىدە مەنبەلەردە ھېچقانداق مەلۇمات قالدۇرۇلمىغان.

خاندەمىر «مەكارىمۇل - ئەخلاق» (ئېسىل ئەخلاق) تا: «ئەلىشىر ئاز ۋاقت ئىچىدە قۇرداش ۋە شېرىكلىرىدىن ئىلگىرىلەپ كېتىدۇ، نازۇك تەبىئىتىنىڭ ساپلىقى ۋە ساغلاملىقى ئالەمگە يېيىلىدۇ، مۇبارەك پىكرىنىڭ دادىللىقى ھەققىدە سۆزلەر خەلق ئارىسىدا ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرىدۇ» دەپ مەلۇمات بېرىدۇ¹. بابۇر «بابۇرنامە» دە: «ئەلىشىر ئوغۇل ۋە قىز ۋە ئەھلۇ ئايال يوق، ئالەمنى يالغۇز ۋە تەنھا ئۆتكۈزدى، ئەلىشىر نازۇك مېجەزلىكى بىلەن مەشھۇردۇر، كىشىلەر ئۇنىڭ نازۇكلۇقىنى دۆلىتىنىڭ غۇرۇرىدىن بولغان، دەپ بىلىشەتتى. لېكىن، ئۇنداق ئەمەس ئىكەن، بۇ ئۇنىڭ تۇغما سۈپىتى ئىكەن»² دەپ مەلۇمات بېرىدۇ. نەۋائىي زامانداشلىرىنىڭ خاتىرىلىرىگە قارىغاندا، شائىرنىڭ ئاخىرقى يىللاردا مېجەزىنىڭ تولمۇ نازۇكلۇشىپ، بىر ئىشلاردىن ئاسان رەنجىدىغان، ھەتتا ئەسەبىيلىشىدىغان بولۇپ قالغانلىقى مەلۇم. نەۋائىينىڭ نازۇك تەبىئىتى توغرىسىدا بەزى ئەدىبلەر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ باقمىيالا، ئەپچاچتى گەپلەرنى تارقىتىپ، خاتا پەرەزلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. ھەتتا مەشھۇر ئالىم

ۋ. ۋ. بارتولدمۇ نەۋائىينىڭ نازۇك مەجەزلىكى، ئائىلە قۇرمىغانلىقى ھەققىدە ئۇنىڭ شەننىگە داغ تەڭگۈزىدىغان پىكىرلەرنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان.

نەۋائىي مۇتەپەككۈر شائىر؛ ئىنسان خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى ئىشقى - مۇھەببەت بولغاچقا، نەۋائىيىدىمۇ ئىشقى - مۇھەببەت قىسمىتى بولغان. بۇ قىسمەت سەۋەبىدىن، ئىشقى - مۇھەببەتنىڭ ئاچچىقى - چۈچۈكىنى شەخسەن تېتىغان ۋە دەردۇ جاپاسىنى يېتىپ ئاشقۇچە تارتقان. لېكىن، نەۋائىينىڭ شەخسىي ھايات پائالىيەتلىرىنىڭ بۇ مەزمۇنى تولۇق تەتقىق قىلىنمىغان.

نەۋائىينى مۇنداق كۈلپەتلەرگە سالغان مەشۇقنىڭ نامۇ نىشانى كىم ئىكەنلىكى ھەققىدە كۆپ تەتقىقاتچىلار ئىزدەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئېنىق نەتىجە ھاسىل قىلالىمىغان. چۈنكى، نەۋائىي يارىنىڭ ئىشقىدىن مەنلا سۆزلەپ ئاۋارە بولاي، ئۇنىڭ ئىسمىنى باشقا بىر كىم ئاغزىغا ئېلىپ يۈرمىسۇن دېگەن مەزمۇندا غەزەللەرنى يازغان.

مەن بولاي ئاۋارە تا ئىشقىمدىن ئەيلەپ گۈفتۈگۈ،

ئاتى ئانىڭ ھەر كىشى ئاغزىغا مەزكۇر ئولماسۇن.

(يار ئىشقىدىن مەنلا سۆزلەپ ئاۋارە بولاي، ئۇنىڭ نامىنى باشقا ھېچكىم ئاغزىغا ئېلىپ يۈرمىسۇن).

جانىما بىدادۇ زۇلمىن، يا رەب، ئول مىقدار قىل،

كىم ئانىڭ ئاشىقلىغى ھەر كىمگە مەقدۇر ئولماسۇن.^④

(ئاللا، ئۇنىڭ جەبرى - زۇلمىنى ماڭا قانچە كۆرسەتسەڭ مەيلى، لېكىن ئۇنىڭ ئاشىقلىقى ھېچكىمگە مۇمكىن بولمىسۇن).

تەتقىقاتچىلار نەۋائىي ئۆز مەشۇقىنى «گۈل» بىلەن تەۋسىق قىلغانلىقىغا قاراپ، ئۇنىڭ مەشۇقى «گۈل» بىلەن ئاتالغان بولسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلىشىدۇ.

گۈلنى ئوخشاتقان ئۈچۈن يارىمغا گۈيا باغ ئارا،

مۈز تەرىپ كۆڭلۈم قۇشىدۇر، بۇلبۇلى شەيدا ئەمەس.

(گۈلنى يارىمغا ئوخشاتقان ئىكەنمەن، بۇ باغدىكى قۇش شەيدا بۇلبۇل ئەمەس، بەلكى مېنىڭ بىئارام كۆڭلۈم).

گۈلنى سەرۋ ئۈزرە خەيال ئەتتىم كۆڭۈل بۇستاندا،

راست ئايتاي، سەرۋى گۈلرۈيۈم كەبى زىبىا ئەمەس.^⑤

(كۆڭۈل بوستاندا گۈلنى سەرۋى دەرىخى ئۈستىدە تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتىم، ئەمما راستىمنى ئېيتايكى، ئۇ مېنىڭ سۈمباتلىق گۈل يۈزلۈكۈمدەك گۈزەل ئەمەس).

نەۋائىي «فەۋائىدۇل - كىبەر» (قېرىلىق پايدىلىرى) ئەسىرىدە: «ماھى» يارىدىن ئايرىلىپ پىغان چەككەن ھالىتىنى ئەسلەپ غەزەللەر يازغان. «ماھى» - پارس تىلىدا «ئاي» مەنىسىدە بولۇپ، نەۋائىي ئۆز مەشۇقىنى «ئاي» بىلەن تەۋسىق قىلغان.

نى ئۈچۈن تەركى مۇھەببەت قىلدى ماھىم، بىلمەدىم،

بۇ غەزەبكىم ئەيلەدى ماھىم، گۇناھىم بىلمەدىم.

(بىلمەدىم، ئاي يۈزلۈكۈم نېمە ئۈچۈن مۇھەببەتتىن كەچكەندۇ، ئايىم مۇنچە ئاچچىقلانغۇدەك نېمە گۇناھ قىلغاندىمەن).

ئەي خۇش ئولكىم، ئەيلەي ئالغاي ئۆلتۈزۈردە دەردى ئىشقى،

بىر تەكەللۈم شاھىغە، يا بىر ۋەسىيەت ماھىغە.^⑥

بىر تەكەللۈم شاھىغە، يا بىر ۋەسىيەت ماھىغە.

(ئىشقىنىڭ دەردى ئۆلتۈرىدىغاندا، شاھقا بىر ئېغىز سۆز قىلىۋالالسا، ئاي يۈزلۈككە ۋەسىيىتىنى ئېيتىۋالالسا، نېمىدېگەن ياخشى).

مەلۇمكى، سىر - مۇئەمما - شېئىرىي تېپىشماقلار سىياقىدىكى غەيرىي روشەن تېمىدىن ئىبارەت. نەۋائىينىڭ ئۆزى ئائىلىسىز ۋە بالىچاقىسىز ئۆتكەنلىكى توغرىسىدا ھېچبىر ئەسەردە ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلىمەيدۇ. نەۋائىينىڭ بەزى ئەسەرلىرىنىڭ ئايرىم مەسىلىسىدا ئاز - تولا يوشۇرۇن ئىشارەتلەر بېرىدۇ، خالاس. شۇڭا، نەۋائىيشۇناسلىق تەتقىقاتى بىلەن ئۇزۇن مەزگىل شۇغۇللانغان بەزى ئالىملار نەۋائىينىڭ مۇھەببەت تارىخى ئېھتىمال بىرەر پاجىئە بىلەن باغلانسا كېرەك، دەپ قارايدۇ. ئەلىشىر نەۋائىينىڭ ئەھلى ئايالىسىز، بالىچاقىسىز يېگانە ئۆتۈش مەسىلىسى ھېلىمۇ سىر پېتى تۇرماقتا. بۇنىڭغا سەۋەب بولغان ھادىسىلەر مۇنداق:

بىرىنچى، تەسەۋۋۇپ ئىدىيەسىنىڭ ئەدەبىياتقا سىڭىپ كىرىشى نەۋائىي دەۋرىنىڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى.

ئەلىشىر نەۋائىي ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدىلا تەسەۋۋۇپ ئىدىيەسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولۇپ، بۇ تەسىر ئۇنىڭ ئىدىيەسىدە ئاساسىي ئورۇندا تۇرغان. شائىرنىڭ «خەزائىنۇل - مەنانى» (مەنىلەر خەزىنىسى) ناملىق تۆت دىۋانىنىڭ بىرىنچى دىۋانى بولغان «غەرائىبۇس - سىغەر» (ياشلىق غارايىبلىرى) مۇنداق غەزەل بىلەن باشلىنىدۇ:

ۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكم،

جامۇ مەي لەفزىن دېگەن بىر ئىسىم ئىلە قىلغاي ئەدا.

(ۋەھدەتكە مەي ھەم جام بىلەن ئېرىشىش مۇمكىن، كىم مەي بىلەن جام سۆزىنى تىلغا ئالسا، ئۇنى ئىپادە قىلالايدۇ).

سەن گۇمان قىلغاندىن ئۆزىگە جامۇ مەي مەۋجۇد ئېرۇر،

بىلمەيىن نەفىي ئەتمە بۇ مەيخانە ئەھلىن، زاھىدا⁶.

(سەن ئويلىغاندىن باشقا، جام ۋە شاراب مەۋجۇت، ئەي زاھىد، بىلمەسلىكتىن ئىچەرمەنلەرنى قوغلاپ يۈرمە).

شائىر ئېيتقان بۇ «جامۇ مەي» دەل ھەقىقە بولغان ئىشقىنىڭ رەزمى ئىدى. جام بولسا كۆڭۈل، يەنى قەلب، مەي بولسا ئىشقى.

تەگمەسە بەزمىڭدە مەي، بەسدۇرۇر ئول سۇ ماڭا،

كىم سەن ئىچەر جامنى سۇچى ئالىپ يايقامىش.

(ماڭا بەزمىڭدە شاراب تەگمەسە، سۇ بولسىمۇ بولمۇپىرىدۇ، چۈنكى سەن شاراب ئىچكەن قاچىنى سۇ بىلەن چايقايدۇ).

مەسكەنىڭ مەي ئوتىدىن، ئەي مۇغ، ئېرۇر ئاتەشكەدە،

ئاندا بىر ئوتلۇغ سەمەندەر مەي تولا ھەرسارى بەت⁷.

(ئەي مەيپۇرۇش، مەي تەپتىدىن ماكانىڭ ئوتدانغا ئوخشايتۇ، بۇ يەردىكى ئۆردەك شەكىللىك جام خۇددى سەمەندەرنىڭ ئۆزىكەن).

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، شائىر تەسەۋۋۇپ نەزەرىيەسى بىلەن پىششىق تونۇشقان، ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولۇپلا قالماستىن، تەسەۋۋۇپ تەلىماتلىرىنى ئەمەلىي ھاياتقا تەتبىق ئەتكەن تەرىقەت ئەھلىدۇر.

مەنىۋى قىياپىتىگە باغلىق. ئىشقى - مۇھەببەت مەدەنىيەت كاتېگورىيەسىگە كىرىدۇ. ئۇ ئائىلە نۇقتىسىدىنلا ئەمەس، يەنە ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ مەدەنىيەت تۈزۈلمىسى، مەدەنىيەت سۈپىتى ۋە مەدەنىيەت - سەنئەت ۋاسىتىلىرى نۇقتىسىدىنمۇ مەدەنىيەت ھادىسىسىدۇر. ئىشقى - مۇھەببەت ئېڭى ئاددىيلا ئاڭ بولماي، ئېتىقاد دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن ئاڭدۇر. ئۆمۈر تارىخى بىلەن ئائىلە تارىخىنىڭ نەچچە ئون يىللاپ داۋاملىشىشى دەل مۇھەببەتنىڭ ئېتىقاد تىپىدىكى ئاڭ ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدۇ.

ئەلىشىر نەۋائىي غەزەللىرىدە:

ئۆرتەسە ئىشقى مېنى، سورما سەبەب،
 كۆيسە خاشاك يالىنىدىن نې ئەجەب.^①

(ئىشقى مېنى كۆيدۈرگەنكەن، سەۋەبىنى سورىما، چۈنكى خەشەكنىڭ يالقۇندا كۆيۈشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس).

ئەھۋالىما فەرھاد ئىلە مەجنۇنغە تەئەججۇپ،
 ئىشقى ئەتتى خىرەد ئەھلى قاشىدا مېنى رەسۋا.

(مېنىڭ ئەھۋالىمغا پەرھات، مەجنۇنلارمۇ ھىران قالدۇ؛ مۇھەببەت مېنى ئەقىل - ھوشى بارلار ئالدىدا رەسۋا قىلىۋەتتى).

زىندەدىل مەجنۇننىڭ ئولمىش كۆڭلى چۈن لەيلىغە ھەي،
 بەس، نى ئاسغ ئانى ھەيدىن قاۋلاماغلىق، ئەي ئەرەب.

(كۆڭلى ئويغاق مەجنۇننىڭ كۆڭلى لەيلى ئۈچۈن ھاياتلىق ئىدى، ئەي ئەرەب، ئۇنى ھەي قوۋمىدىن قوغلاشنىڭ پايدىسى نېمە؟)

نېچە ياغدۇرسا غەم تاشىن فىراق ئەتفالى، ئەي مەجنۇن،
 نې غەم باش ئۈزرە لەيلى بارگاھى بولسا قالقانىڭ.^②

(ئەي مەجنۇن، لەيلى بارگاھى باش ئۈستىدە قالقان بولغاندا، فىراق بالىلىرى غەم تاشلىرىنى قانچە ياغدۇرسىمۇ نېمە غەم).

نەۋائىينىڭ «لسانۇت - تەيىر» (قۇشلار تىلى) ئەسىرىدە مەجنۇننىڭ مۇنداق بىر ھېكايىتى بايان قىلىنغان:

كىم بىراۋ بىر كۈن دەپدى «ئاتىڭ نېدۇر؟»
 دەپدى: «لەيلى» دەپدى «ئىسباتىڭ نېدۇر»
 دەپدى: «ئولكىم لەيلى ئولدى زات ئاڭا:
 كىم ساڭا شەككۈر، ماڭا بۇدۇر يەقىن»
 بۈيلە ئاشىقلىقىغە يۈز مىڭ ئافىرىن.^③

نەۋائىي ئۆز مۇناجاتى ئىچىدە مانا شۇ ئۆزلۈكنى پۈتۈنلەي يوق قىلغان ئىلاھىي ئىشقا «يۈز مىڭ ئافىرىن» ئوقۇيدۇ.

نەۋائىينىڭ ئىدىيەسىدىكى مەجازىي ئىشقى ئارقىلىق ھەقىقىي ئىشقا يېتىش، مەجازىي ئىشقىنىڭ ھەقىقىي ئىشقى يولىدىكى كۆۋرۈك ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ قاراش، شائىرنىڭ «لەيلى - مەجنۇن» داستانىغىمۇ سىڭگەن بولۇپ، ئۇنىڭدىمۇ مۇشۇ قاراش گەۋدىلەنگەن.

فانسیا، لافی فہنا ئورماقنى قوي،
 ۋەسىل ئېسەكامىڭ، فہنا ئوتىغا كۆي.
 ئەۋرۈلۈپ شەمە ئوتىغە پەرۋانەۋار،
 ئۆزنى تاشلا شۇئىلغە دىۋانەۋار^{۹۵}.

مەنىسى: ئەي فانسى، فانىيلىق (يوق بولۇش) ھەققىدە لاپ ئۇرۇشنى قوي، ۋىسالغا ئېرىشمەكچى بولساڭ فانىيلىق ئوتىدا كۆي، شام ئوتىنى ئايلانغان پەرۋانىگە ئوخشاش ئۆزۈڭنى شولىغا سەۋدايىلاردەك ئۇر.

نەۋائىينىڭ قارشىدىكى تەسەۋۋۇپ ئىنساننى ھەقكە ئېلىپ بارىدىغان پاكلىق، خالىسلىق، سەمىمىيلىك يولىغا ئۈندەيدىغان ئىلىم. نەۋائىينىڭ نەزىرىدىكى ئىش «ھەق ۋۇجۇدىدا ئۆز ۋۇجۇدىنى مەھۋ (يوق) ئېتىش». قەلبىنى ھەق سۆيگۈسى بىلەن تولدۇرۇش، ئۆزلۈكنى يوق قىلىش دېگەنلىكتۇر. ئىش - مۇھەببەت ئېڭىنىڭ پەيدا بولۇشى يەنە ئىنساننىڭ پۈتكۈل روھىي دۇنياسىغا، ئۇنىڭ ئېتىقادى، سەنئىتى، فولكلورى، پەرزەنت تەربىيەلىنىشى، قانداشلىق قەبىلە، مىللىي ئۇيۇشۇشچانلىقى، مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە ۋاسىتىلىك، ئىجادىي تەسىر كۆرسەتتى.

ئۈچىنچى، نەۋائىينىڭ مۇھەببەت پاجىئەسى:

نەۋائىي بىلەن گۈل ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت پاجىئەسى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلىقلىرى، جۈملىدىن ئۇيغۇرلار، تۈركمەنلەر، تاجىكلار ۋە ئۆزبېكلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالغان. بۇ رىۋايەتلەر بىر قىسىم پارىچە قول يازمىلاردىمۇ ئۇچرايدۇ.

بۇ رىۋايەتلەرنىڭ بايانلىرى تۆۋەندىكىلەردۇر: نەۋائىي ھىراتتا تۇرغان مەزگىللەردە دۆلەتمەن ئائىلىلەردىن بىر كىشىنىڭ قىزىغا ئاشىق بولغان. قىز - يىگىت ئوتتۇرىسىدا ئىش - مۇھەببەت رىشتىسى باغلانغان.

ئون سەككىز مىڭ ئالەم ئاشۇبى ئەگەر باشىندادۇر،
 نە ئەجەپ، چۈن سەرۋىنازىم ئون سەككىز ياشىندادۇر.
 (ئەگەر ئۇنىڭ بېشىدا ئون سەككىز مىڭ ئالەم غۇۋغا كۆتۈرسە، ئەجەبلەنمەڭ، چۈنكى بۇ گۈزىلىم ئون سەككىز ياشتا).

دېسە بولغايكىم، يەنە ھەم ئون سەككىز يىل ھۈسنى بار،
 ئون سەككىز ياشىندا مۇنچە فىتنەكىم باشىندادۇر.
 (ئون سەككىز يېشىدا بېشىدا مۇنچىلىك غۇۋغا كۆتۈرۈلگەن تۇرسا، يەنە ئون سەككىز يىللىق ھۈسنى بار، دېسە بولىدۇ).

ئون سەككىز يىل دېمە، يۈز سەككىز يىل ئولسا، ئولدۇرۇر
 ھۈسنى شاھى، ئول بەلالاركىم كۆزۈ قاشىندەدۇر^{۹۶}.
 (ئون سەككىز يىل دېمە، يۈز سەككىز يىل بولسىمۇ، ئاشۇ بالا - قازا كۆز - قېشى بار بولىدىكەن، ئۇ يەنىلا گۈزەللىك شاھى بولىدۇ).

بىراق، نەۋائىي ۋىسال بېغىدىن بەھرىمەن بولالمايدۇ. ئۇ ئىش كويىغا كىرگەن شۇ مەزگىللەردە ھىراتتا ئىگە - چاقىسىز، باش - پاناھسىز بولۇپ قالغان. بۇ غۇربەت ئۇنىڭ ئىش ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا چوڭ توسقۇنلۇق قىلغانىدى.
 باي باينىڭ قاياشى بولغان ئۇ زاماندا، ئاتىسىنىڭ ئىززىتىدىن ۋە مال - مۈلكىدىن مەھرۇم بولغان

يىگىتىنى باي - دۆلەتمەن ئائىلە ئۆزىگە كۈيۈتۈغۈل قىلىشنى مۇناسىپ كۆرمىگەن، نەسەب - مەرتىۋە سۈرۈشتۈرىدىغان ئائىلىدە ئۆسكەن ۋە فېئوداللىق - مۇتەئەسسەپلىك روھىدا تەربىيەلەنگەن قىز، يەنى نەۋائىينىڭ مەشۇقى ۋاپاسزلىق قىلىپ، ئۆزلىرىگە ئوخشاش دۆلەتمەن ئائىلىگە ياتلىق بولۇشنى راۋا كۆرگەن. بۇ ئەھۋال نەۋائىينىڭ مۇنۇ غەزەللىرىدە ئىپادىلەنگەن:

ۋاي، يۈزىڭ ۋايكىم تەركى مۇھەببەت قىلدى يار،
بىلمەيىن قالدۇم مەن ھەم قىلماي خەبەر ئايرىلدى يار.

(ۋاي داد، يۈزىڭ داد، يار مۇھەببەتتىن ۋاز كەچتى، مەنمۇ بىلمەي قالدۇم، ئۇ خەۋەر قىلمايلا ئايرىلدى.)

باردى ئوقتەك تېزۇ يادەك قامەتم ياد ئەتمەدى،
ئىشق ئارا گۇيا مېنىڭ ئەگرىلىكىمنى بىلدى يار.

(يادەك قامەتمنى ئويلاپمۇ قويماي، ئوقتەك تېز كېتىپ قالدى، گۇيا ئۇ مېنى مۇھەببەت بابىدا ئەگرى دەپ بىلسە كېرەك.)

چۈن گەدالار بىرلە شاھلار قىلماس ئەرمىش يارلىغ،
مەن گەدانى كۆزگە بەس نەپچۈن بۇرۇندىن ئىلدى يار.

(پادشاھلار گادايلىرىدىن يار تۇتماس ئىدى، بىراق ئۇ بۇرۇن مېنى نېمىشقا كۆزىگە ئىلغان بولغىدى.)
پەند ئىشتىپ، دوستلار، ھېچكىم بىلە يار ئولماڭىز،
كىم مېنىڭ باغرىمنى تىغى ھەجر بىرلە تىلدى يار.*

(ئەي دوستلار، نەسەبەت ئاڭلاپ، ھېچكىم بىلەن دوست - يار بولماڭلار، چۈنكى مېنىڭ باغرىمنى ھىجران تىغى بىلەن ئاشۇ يارىلدى.)

نەۋائىي مۇھەببەت ۋە قەسدىن كۆرگەن دەرد - ئەلەم تەجرىبىسىنى يەكۈنلەپ، كۆڭۈلىنىڭ كەينىگە كىرمەسلىك، ھاۋايۇ ھەۋەسكە بېرىلمەسلىك توغرىسىدا نۇرغۇن ئەسەرلىرىدە ئەھمىيەتلىك پىكىرلەرنى بايان قىلغان. نەۋائىي تۇنجى ۋەدىلەشكەن مەشۇقى ۋاپاسزلىق قىلغاندىن كېيىن، ئۆزىگە «فەقىرلەر» دىن «مېھرىبان غەمگۈزار» ئىزدىگەن. ئاخىر ھەمدەرد بولارلىق بىر لايىق تاپقان. ئەپسۇسكى، نىكاھلىنىشقا مۇۋەپپەق بولالمىغان، تۈيۈقسىز تەگكەن كېسەل بىلەن بۇ لايىقى ۋاپات بولغان.

بايان: «سۇلتان ھۈسەين بايقاراننىڭ ۋەزىرلىكىگە تەيىنلەنگەن نەۋائىي بىر كۈنى باغقا كېتىۋېتىپ تاسادىپىيلا بىر ئۆيىنىڭ ھويلىسىدا تۇرغان گۈزەل قىز گۈلنى كۆرۈپ قالىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاشىق بىقارار بولىدۇ. گۈلمۇ بۇ ياش ۋەزىرىنى ياقتۇرۇپ قالىدۇ. نەۋائىي قىزنىڭ ئاتىسىدىن نىكاھقا رازىلىق ئالىدۇ. ئەتىسى سۇلتان ۋەزىرى نەۋائىينى ئېلىپ شىكارغا ئاتلىنىدۇ. گۈل بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ بولغۇسى ئېرى نەۋائىينى كۆرۈش ئۈچۈن باغنىڭ تېمىدىن يولغا قارايدۇ. دەل شۇ چاغدا بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سۇلتان ھۈسەين بايقارا قىزنى كۆرۈپ ئاشىق بولىدۇ ۋە ئۇنى ئەمرىگە ئالماقچى بولىدۇ. ئەلىشىر قاتتىق ئازاب ئىچىدە ئۆز سۆيگۈسىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولىدۇ ۋە قىزنىڭ ئۆيىگە سۇلتاننىڭ ئەلچىسى بولۇپ بارىدۇ. قىز زار - زار يىغلاپ بىر شەرت بىلەن رازى بولىدۇ. يەنى، ئىككى خىل دورا كەلتۈرۈپ، بىرىنى ئۆزى ئىچىدۇ، يەنە بىرىنى نەۋائىيغا ئىچۈرىدۇ. بۇ دورا قىرىق كۈندىن كېيىن ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىپ گۈلنىڭ جېنىنى، نەۋائىينىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئىقتىدارىنى يوق قىلىدىكەن، گۈل ئۆلۈمىگە بەش كۈن قالغاندا نەۋائىينى ساراينغا چاقىرتىدۇ. دەل بۇ چاغدا سۇلتان شىكاردىن قايتىپ گۈلنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ قالىدۇ. نەۋائىي بۇنىڭدىن قاتتىق ئوڭايىسىزلىق ئىچىدە قالىدۇ. قىرىق كۈن بولغاندا

گۈل ئۆلىدۇ. ئوردا ئەھلى بۇ مۇسەبەتنى سۇلتان ھۈسەيىنگە يەتكۈزۈشنى نەۋائىدىن ئىلتىماس قىلىدۇ. نەۋائىي سۇلتان ھۈسەيىنگە: «سەرۋىنىڭ سايىسىدا سولدى گۈل نە قىلماق كېرەك؟» دەيدۇ. سۇلتان بۇنىڭغا جاۋابەن: «سەرۋىدىن تاۋۇت ياساپ، گۈلدىن كېپەن ئەتمەك كېرەك» دەيدۇ. ئۇلار كۆز يېشى تۆكۈپ گۈلنى دەپنە قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن نەۋائىي ئۆمۈر بويى توي قىلمايدۇ...»¹

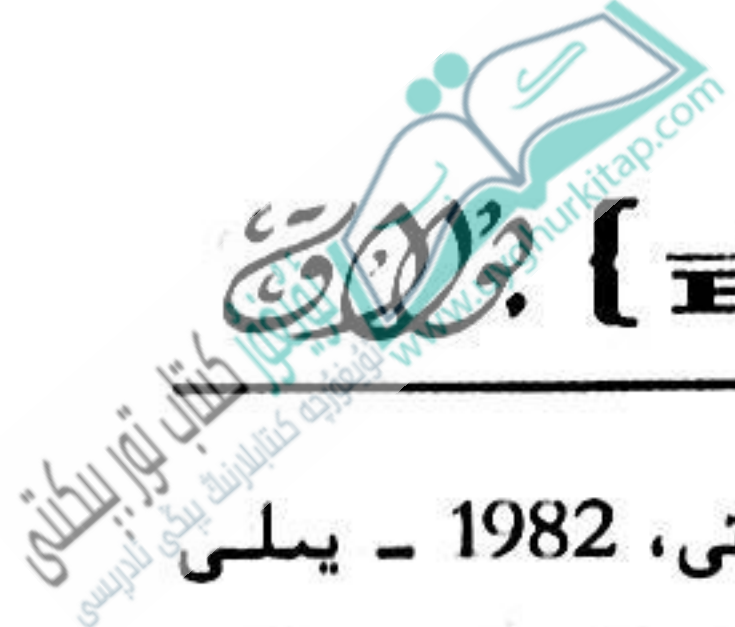
تۇرسۇن قۇربان تۈركەش تۈزگەن «شەرق رىۋايەتلىرىدە ئەلىشىر نەۋائىي» دا، ئۇشبۇ رىۋايەتنىڭ تۈركمەن خەلق ئارىسىدىكى ۋارىيانتى «سولدى گۈل نېتمەك كېرەك؟» ۋە «گۈل ۋە سۇلتان سۆيۈن» رىۋايىتىدە گۈل سۇلتان ھۈسەيىننىڭ ئامراق خوتۇنىنىڭ نەۋائىي بىلەن ھېچقانداق مۇھەببەت پاجىئەسى يوق ئىكەنلىكى ھەققىدە مەلۇمات بېرىلىپ، مەزمۇن جەھەتتە بىر - بىرىنى ئىنكار قىلسا، «گۈل بىلەن ئەلىشىرنىڭ ھېكايىسى»² دە سۇلتان ھۈسەيىن بايقارا بىلەن نەۋائىينىڭ ناتونۇشلاردىن ئىكەنلىكىدىن مەلۇمات بېرىلىپ، يېقىن مۇناسىۋىتىنى ئىنكار قىلغان. شۇبھىسىزكى، بۇلارنىڭ ھېچقانداق ئاساسىي يوق توقۇلما رىۋايەتلەر ئىكەنلىكى مەلۇم بولماقتا. بۇ رىۋايەتلەرنىڭ نەۋائىي ھاياتىدىكى رېئال كەچۈرمىشلەر بىلەن قانچىلىك دەرىجىدە ئۇيغۇنلۇقى ھەققىدە نەۋائىيشۇناسلىق ئىلمىدە ھازىرغىچە ئېنىق يەكۈن چىقىرىلمىدى.

كۆپلىگەن كىلاسسىكىلىرىمىز نەۋائىي ئۇسلۇبىدا ئەسەر ياراتقان بولۇپ، مۇنداق بەزى ئەسەرلەرنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ باقمايلا نەۋائىي ئەسەرلىرى دەپ قاراپ كەلدۇق. شۇ سەۋەبتىن، غەزەل ۋە رىۋايەتلەردە قارىمۇقارشى مەزمۇنلار ئوتتۇرىغا چىقتى. نەۋائىي ھەققىدىكى رىۋايەتلەر خەلقنىڭ نەۋائىيغا بولغان سېغىنىشى، ياد ئېتىشىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئۇ بىزگە پەقەت مەنبە شۇناسلىق جەھەتتە پاكىتلىق رولىغا ئەمەس، بەلكى ئىككىلەمچى رولغا ئىگە بولۇپ، نەۋائىيشۇناسلىق تەتقىقاتىدا بىز مۇنداق رىۋايەتلەرنى ئاساس قىلىۋالماستىمىز كېرەك. شۇنى ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىش كېرەككى، نەۋائىيشۇناسلىق ساھەسىدە قىلىنغان زور خىزمەتلەر يالغۇز يىرىك مەنبەلەر ئۈستىدىكى مەتبۇئاتلىق بىلەن چەكلەنمەسلىكى، يىرىك مەنبە تەتقىقاتى روشەن نۇقتىئىنەزەر ئاستىدىكى مۇلاھىزىلەر بىلەن يورۇتۇلۇشى لازىم.

مېنىڭچە، ئۇلۇغ مۇتەپەككۈر شائىرنىڭ ئۆمرىنى تەنھا بويتاق ئۆتكۈزگەنلىكىنىڭ سىرى تەسەۋۋۇپ ئىدىيەسىدۇر. نەۋائىي ئىدىيەسىنى ئۆگىنىشنىڭ ئاچقۇچى تەسەۋۋۇپ پەلسەپىسىنى تەتقىق قىلىشتا. بۇنىڭدىن نەۋائىي دۇنياسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئۇنىڭدىكى مەنە ئۈنچىلىرىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. نەۋائىي ئۆمرىنىڭ تولىسىنى ئىجادىيەتكە، ئەلنىڭ پاراۋانلىقىغا بېغىشلىغان. نەۋائىينىڭ مۇھەببەت كەچۈرمىشى ۋە خۇسۇسىي تۇرمۇشىدىكى ئىنچىكە تەرەپلەر، جۈملىدىن شائىرنىڭ پۈتكۈل ئەسەرلىرىدىكى بەزىدە يوشۇرۇن، بەزىدە ئاشكارا ئىپادىلىنىدىغان مۇڭ - زارى بىزگە ئۇنىڭ مۇرەككەپ ئىچكى دۇنياسىدىن دالالەت بېرىپ تۇرۇپتۇ. نەۋائىينىڭ مەجەز - خاراكتېرىدىكى ئىنچىكە ئالاھىدىلىكلەر ۋە خۇسۇسىي تۇرمۇشىدىكى سىرلار نەۋائىيشۇناسلىق تەتقىقاتىدىكى مۇھىم تېما سۈپىتىدە داۋاملىق تەتقىق قىلىنغۇسى.

پايدىلانغان ماتېرىياللار:

- ① خانەمەر: «مەكارىمۇل ئەخلاق»، چولپان نەشرىياتى، تاشكەنت، 1992 - يىلى نەشرى، 38 - بەت.
- ② زەھىرىدىن مۇھەممەت بابۇر: «بابۇرنامە»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1991 - يىلى نەشرى، 318 - ، 319 - بەت.

- ③ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر»، («غەرائىبۇس - سىغەر») شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 144 - بەت.
- ④ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 75، -، 76 - بەت.
- ⑤ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («فەۋائىدۇل كىبەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 511 - 531 - بەت.
- ⑥ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر»، («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 12 - بەت.
- ⑦ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 88، -، 94 - بەت.
- ⑧ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 40، -، 120، -، 124 - بەت.
- ⑨ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 48، -، 110، -، 159 - بەت.
- ⑩ ج . س . تىرىمىنگام: «ئىسلامدىكى سوپىلىق تەرىقەتلىرى»، موسكۋا، 1989 - يىلى رۇسچە نەشرى، 118 - بەت.
- ⑪ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («فەۋائىدۇل كىبەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 439 - بەت.
- ⑫ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 20، -، 25، -، 118 - بەت.
- ⑬ ⑭ ئەلىشىر نەۋائىي: «لىسانۇت - تەير»، «بۇلاق» ژۇرنىلى، 1993 - يىللىق، 4 - سان، 61، -، 62، -، 81 - بەت.
- ⑮ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («بەدائىيۇل - ۋەسەت»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 354 - بەت.
- ⑯ ئەلىشىر نەۋائىي: «غەزەللەر» («غەرائىبۇس - سىغەر»), شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 - يىلى نەشرى، 59 - بەت.
- ⑰ ⑱ تۇرسۇن قۇربان تۈركەش: «شەرق رىۋايەتلىرىدە ئەلىشىر نەۋائىي»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2010 - يىلى نەشرى، 23، -، 253، -، 381 - بەت.

(ئاپتورى: جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى مىللەتشۇناسلىق ۋە ئىنسانشۇناسلىق تەتقىقات ئورنى پوستدوكتورانتى)

ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇنەۋۋەرە ھەبىبۇللاھ نۇر

زامانىسىنىڭ ئەڭ باتۇر باھادىرلىرىدىن بولۇپ يېتىشىپ چىققاندى. ئەمىر شاھزادىسىگە قانداق كۆيۈنسە ۋە كۆڭۈل بۆلسە، ئۇنىڭ يېنىدىكى يىگىتلەرگىمۇ شۇنداق ئېتىبار بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بىر كۈنى ئەمىر ئۇلاردىن ھەربىي ئىشلار دەستۇرىدىكى ھالقىلىق مەسىلىلەرنى سوراپ ئىمتىھان ئالدى، ئاخىردا سورالغان بىر مۇرەككەپ سوئال جاۋابسىز قالدى، بارلىق يىگىتلەرنىڭ ئالدى ۋە ئەڭ پاراسەتلىكى سانىلىپ كەلگەن شاھزادىمۇ بۇ ئاخىرقى سوئالغا جاۋاب بېرەلمىدى. ئەمىرنى ئۈمۈتسىزلەندۈرمەسلىك ئۈچۈن يىگىتلەر ئارىسىدىكى بەختىياربېك ئىسىملىك يىگىت ئەمىرنىڭ سوئالىغا ئەدەپ ۋە تەۋازۇ بىلەن تولۇق ھەم قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەردى، ئەمىر ئۇنىڭ پاساھەتلىك ۋە مەزمۇندار سۆزلىرىدىن، ئەدەپ ۋە ئەخلاق بابىدىكى تەۋازۇلىرىدىن، دادىل ۋە جاسارىتىدىن مەمنۇن بولۇپ ئۇنى شاھانە تون بىلەن تارتۇقلىدى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، ئەمىر قوشنا ئەلگە قوشۇن تارتىپ جازا يۈرۈشى قىلدى، جەڭ مەيدانىدا شاھزادە ۋە ئۇنىڭ قىرىق نەپەر بۇرادىرى مىسلىسىز باتۇرلۇق كۆرسىتىپ، جەڭ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە غايەت زور تۆھپە ياراتتى. بولۇپمۇ بەختىياربېكنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى جەسۇرلۇقى، مەردانىلىكى، جەڭ تاكتىكىسى ۋە جەڭ ماھارىتى پۈتۈن قوشۇننىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ، نۆكەرلەرنىڭ جاسارىتى ۋە ئىشەنچىنى ئاشۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى، بۇ ھال ئەمىرنى خۇشال قىلغان بولسىمۇ يەنە بىر تەرەپتىن تەشۋىشكە سېلىپ قويدى. ئەمىر

خەسسىنىڭ ئىلتىماسى

خەسسىلىكى بىلەن ئەرەب ۋە ئەجەم خەلقى ئارىسىدا مەشھۇر بولغان شەممامەنىڭ ئۆيىگە شۇ مەھەللىدىكى نامرات بىر كىشى بىر ئاز پۇل قەرز ئېلىش ئۈچۈن ئىلتىماس قىلىپ كەلدى. شەممامە قاپقىنى تۈرۈپ نامرات قوشنىسىغا دېدى:

— خوپ، بولىدۇ، ئۇنداقتا سەن ئاۋۋال مېنىڭ سەندىن تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىل، ئۇندىن كېيىن، سەن نېمە تەلەپ قىلساڭ، مەن تەلپىڭنى بەجاندىل قوبۇل قىلىمەن.

نامرات كىشى تەۋازۇ بىلەن سورىدى:

— جېنىم بىلەن، قېنى مەرھەمەت قىلىپ ئىلتىماسىڭىزنى ئېيتىڭ.

شەممامە دېدى:

— سەندىن ئىلتىماسىم ۋە ئۆتۈنۈشۈم شۇكى، مانا مۇشۇ دەقىقىدىن ئېتىبارەن مەندىن بىرەر نەرسە سورىما ۋە تىلىمە.

ئەرنى يەر قىلغان خوتۇن

بۇخارا ئەمىرى ئوغۇل پەرزەنتلىك بولدى، ئۇ شاھزادە بىلەن بىر كۈندە تۇغۇلغان قىرىق نەپەر ئوغۇل بالىنى ئوردىغا ئەكەلدۈرۈپ شاھزادە بىلەن بىللە تەربىيەلىدى. ئايىلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ شاھزادە ۋە ئۇنىڭ خاس بۇرادەرلىرىدىن بولغان قىرىق نەپەر يىگىت ئون سەككىز ياشقا كىردى، ئۇلار ئەلەمدە ۋە قەلەمدە تەڭ يېتىلىپ،

ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن كۆڭۈل سىرىنى سادىق ۋەزىرلىرىدىن بىرىگە دەيدى:

— مەن ياشىنىپ قالدىم، تاجۇ تەختىمنى شاھزادىگە ئۆتۈنۈپ بېرىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. لېكىن، بىر نەرسە مېنى تەشۋىشلەندۈرىدۇكى، ئىككى قوچقارنىڭ كاللىسى بىر قازاندا قايىنمايدۇ. شاھزادە ئەلەمدە ۋە قەلەمدە تەڭ يېتىلگەن باتۇرلاردىن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يېنىدىكى باتۇرلاردىن بەختىياربېك ئىسىملىك يىگىت ھەرقايسى جەھەتتىن ئۇنى بېسىپ چۈشىدۇ. مانا شۇ يىگىت كۈنلەرنىڭ بىرىدە خانلىقىمىزنىڭ دۈشمىنى، شاھزادىنىڭ رەقىبى بولۇپ قالارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا كۆزدىن يوقىتىشنى قارار قىلدىم. جانابى ۋەزىر بۇ ئىشنى ئۆزىڭىز بېجىرگەيسىز.

ئەمىرنىڭ قارارىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىغان ۋەزىر ئەمىردىن ئۆتۈندى:

— ئەي ئالەمپاناھ ئەمىرىم، بەختىياربېك شاھزادە بىلەن تەڭ ئۆسۈپ يېتىلدى، سىزنىڭ مۇددىئايىڭىزمۇ بۇ يىگىتلەرنى شاھزادىگە ئوخشاش ئەلەمدار ۋە قەلەمدار قىلىپ يېتىلدۈرۈپ چىقىپ خاندانلىقىمىزنىڭ روناق تېپىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش ئىدى. ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ جاسارىتى ۋە ماھارىتى شاھزادىنى بېسىپ چۈشتى. ئەگەر بەختىياربېكنىڭ ساداقىتىدىن گۇمانلانسىڭىز، ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى شاھزادە ئۈچۈن تەھدىت دەپ بىلىسىڭىز، ئۇنداقتا ئۇنى ئۆلتۈرۈش ھاجەتسىز، ئۇنى ماڭا تاپشۇرۇڭ، مەن باشقىچە بىر تەدبىر بىلەن ئۇنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىمەن، ھاياتىم بىلەن سىزگە كاپالەت بېرىمەنكى، كەلگۈسىدە ئۇ ھېچكىمگە ھالاكەت بېرەلمەيدۇ.

دېمەك، ئەمىر بۇ ئىشنى ۋەزىرگە تاپشۇرۇش بىلەن كۈپايىلەندى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بەختىياربېك دېگەن بۇ ئىسىم بارا - بارا كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇنتۇلدى. ئارىدىن ئون يىل ئۆتكەندە

ئەمىر بىلەن ئۇنىڭ سادىق ۋەزىرى پۇقراچە كىيىنىپ شەھەر ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى كۆزىتىپ مەھەللە - كويلارنى ئارىلاپ يۈرگەندە، بىر كونا تامنىڭ تۈۋىدە پۈت - قوللىرىنى قاسماق باسقان، پۈتۈن بەدىنىدىن بەتبۇي پۇراق تارقىلىپ تۇرغان، ئۆسۈپ چاڭگىلىشىپ كەتكەن ساقال بۇرۇتلىرىدىكى غىزا قالدۇقلىرىغا قونغان چىۋىنىلارنىڭ گىزىلداشلىرىغا پىسەنتىمۇ قىلماستىن گەدىنىنى قاشلاپ، دۈمبىسىنى ئاپتاپقا قاقلاپ، تۇپراققا مىلىنىپ ئولتۇرغان بىر دىۋانىنى ئۇچراتتى. ئەمىر ۋەزىردىن سورىدى:

— ھۇرۇنلۇقىدىن يۈز - كۆزىگە قونغان چىۋىنىنىمۇ قورۇۋېتىشكە رىغبىتى يوق، مۇنچە خۇنۇك ۋە بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان بۇ دىۋانە بوۋاي كىم بولىدۇ؟ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدىغان ھېچكىمى يوقمىدۇ؟

ۋەزىر جاۋاب بەردى:

— ئەي ئالەمپاناھ ئەمىر، بۇ ئەينى يىلى سىز ئەقىل - ئىدراكى، پەم - پاراستى، باتۇرلۇقى ۋە جەسۇرلۇقىغا قايىل بولغان بەختىياربېك بولىدۇ. سىزنىڭ كەڭچىلىكىڭىز بىلەن مەن ئۇنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالدىم، لېكىن كېيىنكى ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى بەتخوي، شۇم ئېغىز، قانائەتسىز، ھاززۇل، ھۇرۇن، نادان بىر ئايالغا ئۆيلەندۈردۈم. ئەنە شۇ ئايال بىلەن بىللە ياشاپ، ئۇ بۈگۈنكى ھالغا چۈشۈپ قالدى.

يېرىم يارماق

بىر كۈنى شەممامە ئېھتىياتسىزلىقتىن يېرىم يارماق پۇلىنى چۈشۈرۈپ قويدى. ئۇ ئۇيان ئىزدەپ، بۇيان ئىزدەپ ئاخىر بوسۇغا تۇۋىدىن يېرىم يارماقنى تېپىۋالدى - دە، خۇشاللىقىدىن پۇلنى دەرھال قولغا ئېلىپ سۆيدى ۋە چۈنتىكىگە سالدى - دە، دەيدى: شەممامە، شەممامە، كەڭ!

ئۆرلەپ، تاقتى تاق بولۇپ ئۇنىڭغا دەيدى:
— ھەي بۇرادەر، يېرىم دىنارلىق نان يەيمەن
دېگەندىكى، بۇ ئەپتىڭدە ناۋايخانامدىكى ناننىڭ
ھەممىسىنى يەپ تۈگىتىدىغان ئوخشاشمىسەن،
تېخىچە توپمايۋاتامسەن؟
سەھرالىق كىشى جاۋاب بەردى:
— ئەزىز غوجايىن، مۇنچە سەۋرىسىزلىك نە
ھاجەت؟ مەن نانلىرىڭدىن مانا شۇ ئېرىقتىكى سۇ
تامام بولغۇچىلا يەيمەن، خالاس.

ئوغرى كىم

گۈگۈم پەيتىدە نامرات بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە
ئوغرى كىردى، ئۇ ئۆي ئىچىدىن دەماللىققا ئېلىپ
چىقىپ كەتكۈدەك بىرەر نەرسە تاپالماي جەھلى
چىقىپ، ھەممە ئەتراپقا سىنچىلاپ قاراپ چىقتى -
دە، بۇلۇڭغا تۆكۈپ قويغان ھاكىنى ئۇن بولسا
كېرەك دەپ ئويلاپ، شۇ «ئۇن» نى ئۈسۈپ ئاچىقىپ
كەتمەكچى بولۇپ، بېشىدىكى سەللىسى بىلەن
ئۈستىدىكى توننى يېشىپ يەرگە يايىدى - دە،
ئۆرۈلۈپ «ئۇن» نى ئۇۋۇملاپ ئالدى. شۇ چاغدا
بىلىدىكى، بۇلۇڭغا دۆۋىلەپ تۆكۈپ قويۇلغىنى ئۇن
بولماستىن ھاك ئىكەن. ئوغرى ئاچچىقلىنىپ
ئورنىدىن تۈردى - دە، يەرگە يايغان سەللىسى
بىلەن توننى ئاچىقىپ كەتمەكچى بولۇپ، ئۆرۈلۈپ
قارىدى - يۇ، ھەيران بولدى، سەللە بىلەن تون
يوقالغانىدى. ئەسلىدە ئۆي ئىگىسى ئۆينىڭ
قاراڭغۇ بۇلۇڭىدا تۇرۇپ، ئوغرىنىڭ بارلىق
ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ تۇرغان ۋە ئۇنىڭ سەللىسى
بىلەن توننى ئېلىۋالغانىدى. ئىشىنىڭ
چاتاقلىقىنى پەملىگەن ئوغرى ئۆيدىن چىقىپ
كېتىش ئۈچۈن ئىشىك تەرەپكە قاراپ مېڭىشى
بىلەن ئۆي ئىگىسى بارچە ئاۋازى بىلەن: «ئوغرىنى
تۇتۇڭلار!» دەپ ۋارقىرىدى. قورقۇپ كەتكەن ئوغرى
غەزەپلىنىپ:

— ئەي پۇل، ئاتاممۇ، ئاناممۇ، دوستۇممۇ،
يارىممۇ سەن! سەن نۇرغۇنلىغان شەھەرلەرنى
كەزدىڭ، قانچىلىغان بايلارنى خانىۋەيران قىلدىڭ،
نۇرغۇنلىغان كەمبەغەللەرنى باي قىلدىڭ.
قانچىلىغان نادانلارنى دانا، قانچىلىغان دانالارنى
نادان قىلدىڭ. قانچىلىغان دۇرۇس نىيەتلىك
كىشىلەرنى ئاداشتۇردۇڭ. مانا ئەمدى جايىڭنى
تاپتىڭ، ئەمدى ھېچكىمنىڭ راھىتىنى
بۇزالمايسەن، بۇ يەردىن ھېچكىم سېنى
تارتىۋالمايدۇ.

ئاچ ئەرۋاھ

بىر سەھرالىق كىشى سەمەرقەنت شەھىرىگە
كەلدى، رەستىلەردىكى ناۋايخانلاردا كىشىنىڭ
ئىشتىھاسىنى تارتىپ، زوقىنى قوزغايدىغان
مەزىزلىك نانلارنىڭ ھىدى ئۇنىڭ دىماقلىرىنى
غىدىقلىدى. ئۇ ناۋايخانغا كىردى ۋە غوجايىندىن
سورىدى:
— غوجايىن، قانچە پۇل بەرسەم قارىنىم
تويغۇدەك نان بېرىسەن؟
غوجايىن كۆڭلىدە: «بۇ نانلارنىڭ بىرى ئىككى -
ئۈچ ئادەمنى تويغۇزالايدىغان تۇرسا، ھەرقانچە كۆپ
يېسىمۇ بىر ياكى ئىككىنى يەيدىغاندۇ» دەپ
ئويلىدى ۋە جاۋاب بەردى:
— يېرىم دىنار بېرىپ تويغۇچە يەۋالغىن.
سەھرالىق كىشى ناۋايخانغا غوجايىنغا يېرىم
دىنار بەردى ۋە ناۋايخان ئاستىدىن شىرىلداپ سۇ
ئېقىپ تۇرغان ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ خونچىدىكى
دەستىلەپ قويۇلغان ناندىن ئېلىپ ئېقىن سۇغا
تۈگۈرۈپ يېيشكە باشلىدى. تونۇردىن يېڭىدىن
سويۇپ ئېلىنغان نانلار خونچىغا دەستىلىنىپ
قويۇلمۇۋەردى، سەھرالىق كىشى ئۇنىڭدىن ئېلىپ
سۇغا تۈگۈرۈپ يەۋەردى. غوجايىننىڭ پىغانى

كېلىشىمنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇرسەندىباي كاشغەر شەھرىگە كەتمەكچى بولۇپ قالدى، ئۇ دوستى سالمىباي بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلىشىۋېتىپ، ئۇنىڭ بارمىقىدىكى ئۈزۈكنى سىلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭدىن ئىلتىماس قىلدى:

— ئەي ئەزىز بۇرادىرىم، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سەن بىلەن سىرداش دوستلاردىن بولۇپ ياشاپ كەلگەندىم، مانا ئەمدى سەندىن ئايرىلىپ يىراقلارغا سەپەر قىلىش جۇدالىقى دىلىمنى ئېزىپ، باغرىمنى كۆيدۈرۈۋاتىدۇ، سەندىن ئايرىلىشقا قىيالىمايۋاتىمەن. سەندىن ئۆتۈنمەنكى، مۇشۇ بارمىقىڭدىكى زۇمرەت كۆزلۈك ئۈزۈكۈڭنى ماڭا ھەدىيە قىلساڭ، مۇساپىرچىلىقتا ئۇنى ھەر بىر قېتىم بارمىقىمدا كۆرگىنىمدە «بۇ ئۈزۈكنى دوستۇم ھەدىيە قىلغانىدى» دەپ خۇرسەنلىك بىلەن سېنى ئەسلەپ، سۇنۇق كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ يۈرسەم.

بۇنى ئاڭلىغان سالمىباي خۇرسەندىباينىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ يەتتى ۋە دوستىنىڭ باشقا يۇرتلاردىمۇ كىشىلەردىن نەرسە سوراپ ئىززەت - ئابرويىنى تۆكۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، دوستىنى ئىبىرەتلەندۈرۈش مەقسىتىدە مۇنداق جاۋاب بەردى:

— ئەي بۇرادەر، ئۆزىگە يۇرتلاردا مۇساپىر بولۇپ يۈرگەنلىرىڭدە، ھەر كۈنى نەچچە رەت قوللىرىڭنى يۇغاندا، بارمىقىڭنىڭ بوش تۇرغانلىقىغا كۆزۈڭ چۈشكەندە: «ئەينى ۋاقىتتا دوستۇم سالمىباينىڭ ئۈزۈكىنى سورىغانىدىم، لېكىن ئۇ بەرمىگەنىدى» دەپ ئويلاپ، مېنى ئەسلەپ تۇرۇشۇڭنى ئارزۇ قىلىمەن.

تۆگىگە مىنىپ تۆگە ئىزدەش

ئەخمەق ۋە ھاماقەتلىكى بىلەن ئەرەب ۋە ئەجەم ئەھلىگە مەشھۇر بولغان ئەزھەرى جەمماز ئىسىملىك بىر كىشى بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ

— ھەي ئائىنىساب، ئوغرى مەنمۇ ياكى سەنمۇ؟! — دېدى.

ئەمانىڭ ئايالى

قوۋەنتتە بىر ئەما كىشى بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئايالىنىڭ چىرايى تولمۇ سەت ئىدى. ئايال بىر كۈنى ئېرىگە دېدى:

— ھەتتىگىنەي، ئەگەردە كۆزۈڭ كور بولمىغىنىدا مېنىڭ ھۆسنۇ جامالىمنى بىر كۆرسەڭ ئىدىڭ، گۈزەللىكىمدىن تاڭ قالغان بولاتتىڭ.

بۇنى ئاڭلىغان ئەما ئايالىغا دېدى:

— تىلىڭنى تارتساڭچۇ، خوتۇن، ئەگەر ھۆسنۇ جامالىڭ ئېيتقىنىڭدەك چىرايلىق بولغىنىدا، ماڭا ئوخشاش كورغا تېگەرمىدىڭ؟

بارۇ يوق ئۈزۈك

ياركەنت رەستىسىدە بىر - بىرى بىلەن ئىنتايىن دوستانە ئۆتۈپ كېلىۋاتقان، دۇكانلىرىمۇ بىر - بىرىگە يېقىن بولغان سالمىباي ۋە خۇرسەندىباي ئىسىملىك زەردارلار بار ئىدى. سالمىباي قولى ئوچۇق، سېخى كىشى ئىدى، خۇرسەندىباي خەسىسراق كىشى بولۇپ، باشقىلارغا بىرەر نەرسە بېرىشنى ياخشى كۆرمىگەننى ئاز دەپ، باشقىلارنىڭ ئېسىلرەك بىرەر بۇيۇمىنى كۆرسىلا ئۇنىڭغا كۆز قىزارتىپ، شۇ نەرسىنى ھەدىيە قىلىشنى ئىلتىماس قىلىپ، دوستلىرىنى تەڭلىكتە قالدۇراتتى، ھەممەيلەن ئۇنىڭ بۇ بەتقىلىقلىقىدىن بىزار ئىدى. بۇرادىرى سالمىباينىڭ بارمىقىدىكى قىممەت باھا زۇمرەت كۆزلۈك ئۈزۈككە خۇرسەندىباينىڭ كۆزى چۈشۈپ يۈرگىنىگە ئۇزۇن يىللار بولغان بولۇپ، سالمىبايدىن ئۈزۈكنى سورايدىغان پۇرسەتنىڭ

بۇخارا دا باي بىر زەرگەر بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىنتايىن لاتاپەتلىك ۋە پەزىلەتلىك، گۈزەل خوتۇنى بار ئىدى. ئۇلار بىر - بىرلىرىگە مېھىر - مۇھەببەتلىك، ساداقەتمەن ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇپ ياشاپ كېلىۋاتاتتى. قوشنا مەھەللىدە مۇلايىم ۋە ھايالىق بىر سوغىچى بار بولۇپ، يىگىرمە يىلدىن بېرى زەرگەرنىڭ ئۆيىگە سۇ توشۇپ ئەكېلىپ بېرىۋاتاتتى. بىر كۈنى سوغىچى زەرگەرنىڭ ئۆيىگە ئادەتتىكىدەك سۇ ئەكېلىپ كاتتا ھويلىدىكى كۈپنى سۇ بىلەن تولدۇردى، زەرگەرنىڭ گۈزەل خوتۇنى سوغىچىنىڭ ئىش ھەققىنى ئاچقىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى. كۈتۈلمىگەندە سوغىچى ئايالنىڭ ئاپپاق بىلەكلىرىدىن تۇتۇپ، ئۇنىڭ نازۇك قولىغا سۆيۈۋالدى ۋە چاقماق تېزلىكىدە ئۆزىنى دەرىۋازا سىرتىغا ئاتتى. بۇ تاسادىپىي ۋەقەدىن دىلى غەش بولغان ئايالنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك بولدى - دە، كەچقۇرۇن ئېرى ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭدىن سورىدى:

— بېگىم، سىز بۈگۈن گۈزەل ئەخلاققا يات بولغان بىرەر ناشايان ئىش قىلغانىدىڭىز؟
تۇيۇقسىز سورالغان بۇ سوئالدىن ئوڭايىسىز لانغان ۋە ئەجەپلەنگەن زەرگەر خوتۇنىدىن سورىدى:
— شۇنچە يىلدىن بېرى تۇنجى رەت مۇنداق سوئالنى سورىشىڭ، بۇنىڭ سەۋەبى نېمىدىن؟
ئايال قانچە يىللاردىن بېرى سەمىمىيلىك ۋە پاكلىق بىلەن بۇ ئۆينىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، سۇ توشۇپ ئەكېلىپ بېرىۋاتقان سوغىچىنىڭ بۈگۈنكى ئەدەپسىزلىكىنى ئېرىگە ئېيتىپ بەردى ۋە دەپدى:
— توي قىلغاندىن تارتىپ بۈگۈنگىچە مەندىن سىزگە خىيانەت قىلمىدىغان بىرەر ئىش يۈز بەرمىگەندى، بۇنىڭدىن سىزگە بولغان ئىشەنچىم كۈچلۈك ئىدى. لېكىن، بۈگۈن يۈز بەرگەن ئەھۋالدىن كۆڭلۈم تۈيدىكى، سىزدىن ماڭا خىيانەت يۈز بەرگەن، بولمىسا بۈگۈن ئۆيىمىزدە بۇ گۇناھكارلىق سادىر بولمىغان بولاتتى. چۈنكى،

غوجىسىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن ئون تۇيۇق تۆگىنى ھەيدەپ، باشقا بىر ئاۋۇلغا ئاپىرىپ بەرمەكچى بولۇپ يولغا چىقتى. ئۇ يېرىم يولغا يەتكەندە چارچىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، تۆگىلەر ئىچىدىكى ئەڭ يارام ناز تۆگىگە مىنىۋېلىپ، يولنى داۋاملاشتۇرماقچى بولدى. ئەزھەرى جەمماز ناز تۆگە ئۈستىدە تۇرۇپ تۆگىلىرىنى سانىغانىدى، بىرى كەم چىقتى، ئۇ ئەنسىرەپ تۆگىدىن چۈشۈپ سانىغانىدى، تۆگىلەر ئون بولۇپ چىقتى. ئۇ خاتىرجەم بولۇپ تۆگىگە مىنىدى ۋە سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇش ئالدىدا يەنە بىر قېتىم تۆگىلەرنى سانىغانىدى، تۆگىلەردىن بىرى كەم چىقتى. بۇ ئەھۋالدىن ئەجەپلەنگەن ئەزھەرى جەمماز: «تۆگىگە مىنىپ ماڭسام تۆگىلەردىن بىرىنى يوقىتىپ قويدىكەنمەن، پىيادە ماڭسام تۆگىنى يوقىتىپ قويمىدىكەنمەن» دەپ ئويلاپ، يىراق مەنزىلگە ھالىدىن كەتكىنىچە پىيادە يېتىپ باردى.

قارا كۈن

كارۋان خىۋە شەھىرىگە يېقىنلاشقاندا، مەھكەمباينىڭ لىق تىللا تولدۇرۇلغان ھەممىنى سەپەرداشلىرىدىن بىرى ئوغرىلىۋالدى. ئۇ مۇنچە كۆپ بۇرادەرلىرىنىڭ ئىچىدىن كىمىنىڭ ئوغرى ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلالىدى ۋە ھەسرەت بىلەن دەپدى:

— دۇنيادا بۈگۈنكى كۈندىنمۇ ئۆتە قارا كۈن بولمىسا كېرەك.
ئوغرى مۇغەببەرلىك بىلەن جاۋاب قايتۇردى:
— ھەممە ئادەم ئۈچۈن ئەمەس.

نېمە تېرىساڭ، شۇنىڭ

ھوسۇلنى ئالسەن

كۈن چۈشكەن كۈنلەردە ئەسقىتىپ قالار» دېگەن ئوي بىلەن مىڭ سەر ئالتۇننى كوزىغا سېلىپ، قەدىمىي ئورمانلىقتىكى ئاق قېيىن دەرىخىنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويدى، ئۇ پات - پات بېرىپ كوزىنىڭ ئاق قېيىننىڭ تۈۋىدە بار - يوقلۇقىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئورمانلىققا بېرىپ كۆردىكى، كۆمۈپ قويغان كوزا يوق، ئالتۇنلىرى يوقالغان، ھەتتا ئاق قېيىننىڭ يىلتىزلىرىمۇ كېسىۋېلىنغان. ئۇ پەرياد كۆتۈرۈپ شەھەر قازىخانىسىغا بېرىپ، بولغان ۋەقەنى بايان قىلىپ، قازىغا ئالتۇنلىرىنى تېپىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. دەۋاگەرنىڭ سۆزلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلىغان قازى ئۇنىڭغا دېدى:

— چۈشەندىم، سەن ھازىرچە ئۆيۈڭگە قايتىپ تۇر، ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن كەل، لېكىن بولغان ۋەقەنى ھېچكىمگە ئېيتقۇچى بولما.

دەۋاگەر ئۈمىد بىلەن ئۆيىگە قايتتى، قازى مۇلازىمىنى شۇ شەھەردىكى داڭلىق تېۋىپنى چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇدى، تېۋىپ قازىغا يېتىپ كەلدى، قازى ئىززەت - ئېكرام بىلەن ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى ۋە سورىدى:

— جانابى تېۋىپ، قەدىمىي ئورمانلىقتىكى ئاق قېيىن دەرىخىنىڭ يىلتىزى بىرەر كېسەلگە شىپا بولامدۇ؟

تېۋىپ تەۋازۇ بىلەن جاۋاب بەردى:

— شۇنداق، تەقىسىر، دېگەنلىرى بەرھەق، ئاق قېيىننىڭ يىلتىزى زىققا كېسىلىنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

قازى يەنە سورىدى:

— يېقىنقى بىرقانچە كۈن ئىچىدە شۇنداق ئۇسۇل بىلەن بىرەر كېسەلنى داۋالاپ باقتىڭىزمۇ؟

تېۋىپ جاۋاب بەردى:

— شۇنداق، تەخسىر، رەستىدىكى بەرمەسباينىڭ كېسىلىنى داۋالاشتا يېڭىدىن قىرغىپ كېلىنگەن ئاق قېيىننىڭ يىلتىزىنى

ئاتا - بوۋىلىرىمىز: «نېمە تېرىساڭ، شۇنىڭ ھوسۇلىنى ئالسەن» دەپ ئېيتقان.

بۇلارنى ئاڭلىغان زەرگەرنىڭ غەزىپى تاشتى، لېكىن دەرھال ئۆزىنى بېسىپ: «يا رەببىم، گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىل» دەپ نىدا قىلىپ ياقىسىنى تۇتتى ۋە دېدى:

— بۈگۈن بىر گۈزەل ئايال دۇكانغا كەلدى ۋە دۇكاندىكى ئەڭ چىرايلىق بىلەزۈكنى تاللىدى، مەن بىلەزۈكنى ئېلىپ ئايالنىڭ بىلىكىگە تاقاپ قويدۇم. شۇ چاغدا ھېس قىلدىمكى، ئايالنىڭ ئاۋازى ئىنتايىن يېقىملىق، بىلەكلىرى ۋە قوللىرى شۇ قەدەر نازۇك ۋە چىرايلىق ئىدى. مەن ئۆزۈممۇ سەزمىگەن ھالدا ئايالنىڭ ئاپپاق بىلەكلىرىنى تۇتۇپ، قوللىرىغا سۆيۈمدۈم.

ئەر - خوتۇن بىر ھازاغچە گەپ سۆز قىلىشماستىن سۈكۈتكە چۆمدى ۋە بۇ ئىشلارنى قايتا تىلغا ئېلىشماستىن دەرۋەستە تۇرۇپ ئىككى رەكئەت ئىستىغپار نامىزى ئوقۇپ، گۇناھلىرىغا توۋا ئىستىغپار قىلىشىپ ئۇخلاشتى. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن سوغىچى يەنە زەرگەرنىڭ ئۆيىگە سۇ ئېلىپ كەلدى ۋە ئايالنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سورىدى:

— ئەي كەرەملىك ساھىبە، مەن گۇناھكارنىڭ بىئەدەپلىكى ھەم ناشايان قىلمىشلىرىنى كەچۈرگىن! تۈنۈگۈن مېنى شەيتان ئازدۇرۇپتۇ، بولمىسا مۇنداق گۇناھ مەندىن سادىر بولمىغان بولاتتى.

ئايال سوغىچىغا دېدى:

— قىلمىشلىرىڭدىن كۆپ ئۆكۈنمە، مەلۇمكى، شەيتان ئەسلىدە سېنى ئەمەس، بەلكى مېنىڭ ئېرىمنى يولدىن ئازدۇرغانىكەن.

پاراسەتلىك قازى

بىر كىشى: «ھازىر جاھان تىنچسىز، بېشىمغا

ئىشلىتىشكە بۇيرۇغاندۇق.

قازى بەرمەسباينى چاقىرتىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۆيىدىكى چاكارنى چاقىرتىپ كېلىپ سوراق قىلدى. ئاقىۋەت، بەرمەسباينىڭ چاكارى ئاق قېيىننىڭ يىلتىزىنى قىرقىش جەريانىدا كوزىدىكى ئالتۇنلارنى ئۇچراتقانلىقى ۋە ئۇنى ئۆيگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىنى ئىقرار قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئالتۇنلار ئاخىر ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى.

تەدبىرلىك قازى

موللا ئابد بىلەن موللا سابىت زەھرا ئاتىنىڭ ئوتۇنلىرىنى كەسلەپ بېرىش ئىشىنى ھۆددە ئالدى. موللا ئابد يوغان پالتا بىلەن بىر كۈن ئارام ئالماي ئوتۇن كەسلەپ ئىشىنى تاماملىدى، موللا سابىت بولسا قوللىدىكى ھەرىنى بىرەر قېتىم مۇندىرلىتىپ قويماستىن، ئوتۇن كەسلەۋاتقان موللا ئابدنىڭ يېنىدا تۇرۇپ: «يارايسەن، بارىكالا» دېيىش بىلەنلا كۇپايىلەندى. ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ تۇرغان زەھرا ئاتىن كەچقۇرۇن ئىش ھەققىنى موللا ئابدقا بەردى، بۇنىڭدىن نارازى بولغان موللا سابىت قازىغا ئەرز قىلدى. قازى بولغان ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن سورىدى:

— ئۇنداقتا سەن قايسى قىلغان ئىشنىڭ ئۈچۈن ھەق تەلەپ قىلىسەن؟
موللا سابىت جاۋاب بەردى: — مەن بىر كۈن ئىچىدە موللا ئابد دەرىخىنى

كېسىپ تاكى ئوتۇن قىلىپ كەسلەپ ئوتۇنخانغا ئاپىرىپ تىزىپ دۆۋىلىگۈچە بولغان ئارىلىقتا ئىككى ئۈچ يۈز قېتىم: «يارايسەن، بارىكالا» دەپ موللا ئابدنى رىغبەتلەندۈرۈپ ھەر تارتقاندىمۇ بەكرەك چارچىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىش ھەققىنىڭ يېرىمى مېنىڭ بولۇشى كېرەك.

بۇنى ئاڭلىغان قازى موللا ئابدنىڭ قوللىدىكى ھەمىيانى ئېلىپ موللا سابىتقا بەردى ۋە ئۇنى ھەمىيانى ئۈچ يۈز قېتىم ئاسمانغا ئېتىپ، ھەر بىر قېتىمدا «يارايسەن، بارىكالا» دەپ توۋلاشقا بۇيرۇدى. موللا سابىت قازىنىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈردى ۋە ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. قازى ئۇنىڭ قوللىدىكى ھەمىيانى ئېلىپ موللا ئابدقا قايتۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن، موللا سابىتتىن سورىدى:

— ھەمىيانى ئاسمانغا ئېتىپ قايتا تۇتۇۋالغان چاغدا ھەمىيانىڭ تەڭگىلەرنىڭ جىرىڭشىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟

موللا سابىت جاۋاب بەردى: — ئاڭلىدىم.

قازى ھۆكۈم چىقىرىپ مۇنداق دېدى: — ئۇنداقتا ياخشى، ھەمىيانىڭ تەڭگىلەر موللا ئابدنىڭ، ئۇنىڭدىن چىققان ئاۋاز سېنىڭ بولسۇن.

[20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تاشكەندە تاش باسمىسىدا بېسىلغان «جامئۇل - ھىكايات» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى. نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر - دىن ئىشلىرى كومىتېتى (ئىدارىسى) قەدىمكى ئەسەرلەر ئىشخانىسىدا]

بىر زەننەت تىرىشىشى توغرىسىدىكى ماقال - تەمسىللەر

توپلاپ رەتلىگۈچى: ھەلىمگۈل ئابلىز

1. ئاتا - ئانا بالىسىنىڭ تېشىنى بىلەر، ئىچىنى بىلمەس.
2. ئاتا - ئانا - بالىنىڭ ئەينىكى.
3. ئاتا - ئانا قانداق بولسا، بالا شۇنداق بولۇر.
4. ئاتا - ئانىنىڭ ھاياتى بالىسىدا.
5. ئاتا - ئانىسى ئاچچىق ئالما يېسە، ئوغۇل - قىزىنىڭ چىشى قامار.
6. ئاتا كۆرگەن ئوقيا ياسار، ئانا كۆرگەن كىيىم پىچار.
7. ئاتا ھۈنرى ئوغۇلغا مىراس، ئانا ھۈنرى قىزغا (مىراس).
8. ئات قېشىدا تۇرسا، ئاتنىڭ خۇيىنى ئالار، ئېشەك قېشىدا تۇرسا، ئېشەكنىڭ (خۇيىنى ئالار).
9. ئاتىسى بار لەۋەن بالا، ئانىسى بار بەلەن بالا.
10. ئاتىسى بولۇشقا قىزنىڭ ئوغلى ئۇرۇشقا، ئانىسى بولۇشقا قىزنى يىغلاشقا.
11. ئاتىسى غورا يېسە، بالىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ.
12. ئاتىسى قىلغاننى بالىسى دوراپتۇ.
13. ئاتىسى كورت ئەتسە، بالىسى پوق ئېتىدۇ.
14. ئاتىسىنى بالىسى دوراپتۇ، گەپ ئاڭلىتالماي ئانىسى جوراپتۇ.
15. ئاتىسى ئوغرىلىق قىلسا، بالىسى قاتىللىق قىپتۇ.
16. ئاتىسى يوق بالا قۇلۇپسىز ئىشك بىلەن تەڭ.
17. ئاتىغا بېقىپ ئوغلى بولۇر،
18. ئاتىنىڭ پەزىلىتى ئوغۇلغا مىراس.
19. ئاتىنىڭ تەدبىرى - بالىنىڭ تەقدىرى.
20. ئاتىنىڭ قىلىقى بالىغا ئەينەك.
21. ئاتىنىڭ ھورى بالىنىڭ دولىسىنى ئىستىمالاس.
22. ئاچچىق دورا كېسەلگە داۋا، قاتتىق گەپ ئىللەتكە داۋا.
23. ئادەم ئادەم يېنىدا تۇرسا ئادەمنىڭ خۇيىنى ئالۇر، ھايات يېنىدا تۇرسا ھاياتنىڭ خۇيىنى ئالۇر.
24. ئادەم بالىسى دۇكان كۆرمىگۈچە ئادەم بولماس.
25. ئادەم بولماق تەس، ئەخمەق بولماق ئاسان.
26. ئادەم بولىدىغان بالا يېشىدىن مەلۇم، گالدى - گۈلدۈڭ بېشىدىن مەلۇم.
27. ئادەمنىڭ ئادەم بولمىقى تەس.
28. ئادەم ئېغىلدا ياشىسا، ئېشەكنىڭ خۇيىنى ئالار.
29. ئارزۇلىغان ئەي بولماس.
30. ئازما قوزۇقتا توختار، بالا ئەمچەكتە (توختار).
31. ئارغامچىسى ئۇزۇن ئات ئېتىزغا سىغماس.
32. ئاكىسىغا بېقىپ ئۈكىسى چوڭ بولىدۇ.
33. ئاكىنى كۆرۈپ ئىنىسى ئۆسەر.
34. ئاناڭ ئۆگەي بولسا تويۇڭ بۇزۇلار، ئاتاڭ ئۆگەي بولسا خۇيۇڭ بۇزۇلار.
35. ئانىسى بۇزۇقنىڭ بالىسى بۇزۇق.
36. ئانىسى چوڭ بولمىغۇچە، قىزى چوڭ بولماس.
37. ئانىسى ساغلام بولسا، بالىسى پاقلان بولۇر.
38. ئانىسى غەيۋەتخور بولسا، قىزى غۇدۇرغاق كېلەر.

39. ئانىسى غورا يېسە، قىزىنىڭ چىشى قاماپتۇ.
 40. ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چا قۇيرۇق.
 41. ئالا كالىنىڭ بالىسى شىنا قۇيرۇق.
 42. ئالدى چاق نەدە ماڭسا،
 كەينى چاق شۇ ئىزدا ماڭىدۇ.
 43. ئالدىدا تۇرسا بار بالام،
 كەينىمگە ئۆتسە يوق بالام.
 44. ئالدىن ئۆزۈڭنى تۈزە،
 ئاندىن بالاڭنى (تۈزە).
 45. ئالىم بولاي دېسەڭ مەكتەپكە بار،
 ئادەم بولاي دېسەڭ مەشرەپكە بار.
 46. ئانا سۈتى بىلەن كىرگەن ئەقىل كالا سۈتى
 بىلەن كىرمەس.
 47. ئانا مېھرى — بالا بەختى.
 48. ئانا ئېيتىپ زېرىكمەس،
 بالا يېتىپ (زېرىكمەس).
 49. ئانىسى بالىسىنى داڭلاپ كەلسە، بالىسى
 ھاڭراپ كەپتۇ.
 50. ئانىسى لالا بولسا، بالىسى بالا بولۇر.
 51. ئانىسى يەكلىگەننى بالىسى چوقۇر.
 52. ئائىلە نامرات بولسا، ئوغۇل ۋاپادار بولۇر.
 53. ئانىنىڭ ئاچچىق سۆزى پەرزەنتىنىڭ ئەقىل
 كۆزىنى ئاچار.
 54. ئانىنىڭ ئادىتى قىزىغا ئۈلگە.
 55. ئانىنىڭ ئەركە بالىسى — دادىنىڭ ئەسكى بالىسى.
 56. ئايالىڭغا چىرايىڭنى بەر، كۆڭلۈڭنى بەرمە،
 بالاڭغا كۆڭلۈڭنى بەر، چىرايىڭنى بەرمە.
 57. ئايغىرى ئالا بولسا، قۇلۇنى ئالا ئاياغ بولۇر.
 58. ئەخلاقسىز بالا — مۇڭگۈزى يوق كالا.
 59. ئەخمەق ئوغۇل دادىسىنىڭ چېچىنى ئاقتارتار.
 60. ئەدەپلىك بالا ئويۇننى ئويۇن قىلىدۇ،
 ئەدەپسىز بالا ئويۇننى قۇيۇن قىلىدۇ.
 61. ئەركە بالا جانغا جازا،
 چوڭ بولغاندا بالا — قازا.
 62. ئەركە قىلماڭ بالىنى،
 باشقا كىيەر ھويلىنى.
 63. ئەركە ئۆسكەن بالا،
 بولار ئىشقا چالا.
64. ئەركىلىتىش ئاپەت،
 باشقۇرۇش مۇھەببەت.
 65. ئەركىلىتىۋەرسەڭ ئېشەككىمۇ مۇڭگۈز چىقار.
 66. ئەرگە باتىسا ئانىسى،
 ھەددىدىن ئاشار بالىسى.
 67. ئەسلىڭنى ئۈنتۈدۈڭ — نەسلىڭنى قۇرۇتتۇڭ.
 68. ئەقىلسىز بالا ئاتىغا يۈك.
 69. ئەقىلسىز بالا — باشقا بالا.
 70. ئەگرى دەرەخ كەسمەي تۈزەلمەس.
 71. ئەگرى كۆچەتتىن ئەگرى دەرەخ چىقار.
 72. ئەل بار سورۇندا ئوغلۇڭنى چۆكۈرمە،
 ئەر بار سورۇندا قىزىڭنى چۆكۈرمە.
 73. بار — يوقى بىر بالام،
 باش — كۆزى تاز بالام.
 74. باش بويۇن بىلەن،
 بالا ئويۇن بىلەن.
 75. باغلىغان ئىت ئوۋغا يارىماس.
 76. بالا ئالتە ئايلىقتا ئاتتا ئولتۇرار،
 يەتتە ئايلىقتا يەردە ئولتۇرار.
 77. بالا ئەمگەك سۆيىمىدى،
 دېمەك ساڭا كۆيىمىدى.
 78. بالا باقساڭ قۇملۇقتا باق،
 مالىنى باقساڭ سايلىقتا باق.
 79. بالا باققان كەپتەرنىڭ مەيدىسىنىڭ تۈكى يوق.
 80. بالا بولسا شوخ بولسا،
 شوخ بولمىسا يوق بولسا.
 81. بالا بىزنىڭكى،
 ئەقىل — ھوشى ئۆزىنىڭكى.
 82. بالا تۇغۇلۇشىغىلا تەربىيە بەر،
 ئوت ئۈنۈشىگىلا ئوتاپ بەر.
 83. بالا تېپىش بىر قىيىن،
 ئۇنى بېقىش مىڭ قىيىن.
 84. بالا تېپىشنى توخۇمۇ بىلەر،
 تەربىيەلەشنى بىلمەس.
 85. بالا چوڭ بولدى،
 قۇلمىقى پاك بولدى.
 86. بالا خام بولسا ئىشتىن يانار،
 ئاش خام بولسا گالدىن (يانار).
 87. بالا دەپ سالمىغىن جېنىڭنى بالاغا،

- 114. بالاڭنى ئەركە باقساڭ تاشلايدۇ، چوڭ بولغاندا كۆزۈڭنى ياشلايدۇ.
- 115. بالاڭنى پۇللۇقمۇ قىلما، پۇلسىزمۇ قويما.
- 116. بالاڭنى كۆر، جېنىڭنى كۆر.
- 117. بالاڭنىڭ چوڭى نېمە ئىش قىلسا، كىچىكىمۇ شۇنى قىلار.
- 118. بالاڭنىڭ قانداق ئادەم بولۇشى چىچقان پوقىدىن مەلۇم.
- 119. بالاڭنىڭ قولىنى تاشقا ئۆگەتمە، ئاغزىنى تىللاشقا (ئۆگەتمە).
- 120. بالاڭنىڭ كەپسىزلىكى ئەيب ئەمەس، نادانلىقى ئەيب.
- 121. بالاڭنىڭ ئوينىشىغا باق، قازىنىڭنىڭ قاينىشىغا (باق).
- 122. بالاڭنىڭ يىغىسىدىن قورقما، يىغىسىدىن قورق.
- 123. بالاڭنى مەكتەپكە بەر، مەكتەپتىن كېيىن مەشرەپكە بەر.
- 124. بالاڭنى مەكتەپكە بەر، مەكتەپكە بەرمىسەڭ مەشرەپكە بەر.
- 125. بالاڭنى مەيلىگە قويۇپ بەرسەڭ بېشىڭغا چىچار، چىۋىنى قورۇمساڭ ئېشىڭغا (چىچار).
- 126. بالاڭنى مەيلىگە قويۇۋەتسەڭ، چەللىدە ئات چاپتۇرار.
- 127. بالاڭنى مەيلىگە قويۇۋەتسەڭ، ئوچىقىڭنى بۇزار.
- 128. بالاڭنى ئىشقا بۇيرۇساڭ ئارقىسىدىن ئۆزۈڭ بار.
- 129. بالاڭنى يېتىلەپ قاۋاقنى كۆرسەتكۈچە، مەكتەپكە ئاپىرىپ ساۋاقنى كۆرسەت.
- 130. بالاڭ يامان بولسا ئۆزۈڭدىن كۆر.
- 131. بالام - بالام دېگەنلەر، چىچىپ پوقىنى يېگەنلەر.
- 132. بالام بېشىغا چۈشمىسۇن، تاختا بېشىدىكى كەكە.
- 133. بالام خار بولسۇن دېسەڭ، ئەركىلەت.
- 134. بالام دەپ يۈرمىگىن تالاغا، بالا ئۈچۈن قالدۇرسەن بالاغا.

- 88. بالا دېسەم بالا بولدى.
- 89. بالا دېدىم، بالاغا قالدۇم.
- 90. بالا زاكسىدىن مەلۇم.
- 91. بالا زامانىسىغا ئوخشار.
- 92. بالا سۇ تۆكەر، چوڭنىڭ يانپېشى سۇنار.
- 93. بالاغەتكە يەتكەن قىز ئەينەك ئالدىدىن كەتمەس.
- 94. بالا غەم يېگۈچە، ئاتا ئەلەم يەر.
- 95. بالا قۇچاقتىكى چاغدا سۆيۈرەر، ئۆسكەن چاغدا كۆيۈرەر.
- 96. بالا - قىلغان ئىشى چالا.
- 97. بالا كۆرگەننى دورايدۇ، قېرى كۆرگەننى سورايدۇ.
- 98. بالا كىچىكىدە ئەمچەككە ئامراق، چوڭ بولغاندا يانچۇققا (ئامراق).
- 99. بالا گەپ ئاڭلىمىسا باشقا بالا.
- 100. بالاڭ ئادەم بولمىسا، ئۆزۈڭدىن سورا.
- 101. بالاڭ بىلىمنى مەكتەپتىن، تەلىمنى مەشرەپتىن ئالسۇن.
- 102. بالاڭ دۆت بولسا بولسۇنكى، يالغانچى بولمىسۇن.
- 103. بالاڭغا بېرىپ باق، كەينىدىن سوراپ باق.
- 104. بالاڭغا تۈۋرۈك بول، تۈۋرۈك بولالمىساڭ چىۋىق بول.
- 105. بالاڭغا كۆيسەڭ، يامان ئىشتىن توس.
- 106. بالاڭغا ماياق تۇتقۇزما، مۇتەھەمگە تاياق (تۇتقۇزما).
- 107. بالاڭغا كۆيۈنسەڭ تاپقىنىڭنى ئۆزۈڭ يە.
- 108. بالاڭغا ئىنساپ تىلە، ئۆزۈڭگە ئىمان (تىلە).
- 109. بالاڭ كاردىن چىقسا، نەسلىڭ قۇرار.
- 110. بالاڭ كەلتۈرگەن زىيانغا يىغلىما، بالاڭغا يېتىدىغان زىيانغا يىغلا.
- 111. بالاڭنى ئاڭلىق قىلمىساڭ نەسلىڭ قۇرار.
- 112. بالاڭنى ئايساڭ بالاغا قالسىن.
- 113. بالاڭنى ئەدەپكە ئۆگەتمىسەڭ نەسلىڭ قۇرار.

135. بالا ئۆز زامانىسىغا ئوخشاپ تۇغۇلار. ۸۵۵.
136. بالا ئۆمىلىگەندە ئۆمىلىتەر. ۸۵۶.
137. بالا يەتتە ياشقىچە يەردىن تاياق يەر. ۸۵۷.
138. بالا يىغلاپ قورقۇتار، بالا يىقىلىپ قورقۇتار. ۸۵۸.
- قېرى يىقىلىپ (قورقۇتار). ۸۵۹.
139. بالىسىز قالغانمۇ يىغلايدۇ، بالىسى يامانمۇ يىغلايدۇ. ۸۶۰.
140. بالىغا پىچاق بەرمىسەڭ بىر قېتىم يىغلايدۇ، بەرسەڭ نەچچە قېتىم يىغلايدۇ. ۸۶۱.
141. بالىنى ئالدىدا يۈرۈپ باق، بالىنى كەينىدە يۈرۈپ باق. ۸۶۲.
142. بالىنى ئەركە ئۆگەتسەڭ بېشىڭغا چىچار. ۸۶۳.
143. بالىنى ئەركە ئۆگەتسەڭ كۆرىپكە سىيەر. ۸۶۴.
144. بالىنى باشتىن ئۆگەت، خوتۇنىنىمۇ باشتىن ئۆگەت. ۸۶۵.
145. بالىنى باق، كۆڭلىنى تاپ. ۸۶۶.
146. بالىنى بۇزغۇڭ كەلسە، ماختا. ۸۶۷.
147. بالىنى بىر تاپسەن، ئۆلگۈچە باقسەن. ۸۶۸.
148. بالىنى تەربىيەلىمىسەڭ ئادەم بولماس، كۆچەتنى پەرۋىش قىلمىساڭ ئورمان بولماس. ۸۶۹.
149. بالىنى چىڭ تۇتۇش — كۆيۈنگەنلىك، مەيلىگە قويۇۋېتىش — زىيانكەشلىك. ۸۷۰.
150. بالىنى كىچىكىدىن ئۆگەت. ۸۷۱.
151. بالىنىڭ بويىنى تۇغۇقۇلۇق، خۇيىنى تۇغۇمغۇلۇق. ۸۷۲.
152. بالىنىڭ جىم بولغىنى — ئىش تېرىغىنى. ۸۷۳.
153. بالىنىڭ كۆڭلى پادىشاھ. ۸۷۴.
154. بالىنىڭ ئوبدانلىقى ئاتا تەربىيەسىدىن. ۸۷۵.
155. بالىنىڭ ئىشى ئىش بولماس، ئوغلاق مۇڭگۈزى ساپ بولماس. ۸۷۶.
156. بالىنىڭ ئىشى ئىش بولماس، ئوغلاق مۇڭگۈزى شىش (بولماس). ۸۷۷.
157. بالىنىڭ ياخشىلىقى ئاتا — ئانىدىن بولۇر. ۸۷۸.
158. بالىنى ئۇرساڭ گۆشى قاتىدۇ، تىللىساڭ يۈزى قاتىدۇ. ۸۷۹.
159. بالىنى ياشتىن ئاسرا، كۆچەتنى باشتىن (ئاسرا). ۸۸۰.
160. باي بولاي دەپسەڭ ئۆچكەڭنى سەركە باق، خاپىلىقتا ئۆتەي دەپسەڭ بالاڭنى ئەركە باق. ۸۸۱.
161. بايتال سەپەرگە ئانلانس، تاي ئويۇنغا ماڭار. ۸۸۲.
162. بەزى بالا بار ئۆلۈم ئالغۇسىز، بەزى بالا بار مىڭغا بەرگۈسىز. ۸۸۳.
163. بەڭباش بالا ئاتا — ئانىسىنى بۇرۇن قېرىتار. ۸۸۴.
164. بەڭباش قوزا تۈلكىگە ئامراق. ۸۸۵.
165. بوش تۇتسا ئۇچۇپ كېتەر، چىڭ تۇتسا مىجىلىپ (كېتەر). ۸۸۶.
166. بولۇشلۇق موزاي پوقىدىن مەلۇم، بولۇشلۇق زىرائەت كۆكىدىن (مەلۇم). ۸۸۷.
167. بولىدىغان ئات قۇلقىدىن مەلۇم، بولىدىغان زىرائەت كۆكىدىن (مەلۇم). ۸۸۸.
168. بوۋاققا ئاز بەر، بوۋايغا ساز بەر. ۸۸۹.
169. بوۋاق ئاسماندا ئۇچقان قۇشنىڭ سايىسىدىمۇ توغلايدۇ. ۸۹۰.
170. بوۋاق تويغىنىنى بىلمەس، چال قويغىنىنى (بىلمەس). ۸۹۱.
171. بوۋاي يىقىلسا يۆلەپ قوي، بوۋاق يىغلسا يۆلەپ قوي. ۸۹۲.
172. بوۋىقىڭنى كۆتۈرۈپ باق، بوۋىيىڭنى كۆلدۈرۈپ (باق). ۸۹۳.
173. بۇغداي ئۇنى دان بېرەر، ئانا سۈتى جان بېرەر. ۸۹۴.
174. بۆشۈكتە كىرگەن خۇي ئۆلگەندە چىقار. ۸۹۵.
175. بۆشۈكتىن چىقىپ تۆشۈككە كىرگۈچە ئۆگەن. ۸۹۶.
176. بېخلىنىڭ بالىسى بەتبەخت بولۇر. ۸۹۷.
177. بېخلىنىڭ بالىسى چىڭگىز چىقار، جاللاتنىڭ بالىسى بېگىز (چىقار). ۸۹۸.
178. يېڭى كەشنى كىيمەك تەس، يالغۇز ئوغۇلنى باقماق تەس. ۸۹۹.
179. يېدە تاپساڭ ئاتقا بەر، سامان يېسۇن كالىلار، گۆشنى تاپساڭ ئۆزۈڭ يە، تېپىپ يېسۇن كالىلار. ۹۰۰.
180. يېغىڭ بولسا بوستان قىل، بالاڭ بولسا موللا قىل. ۹۰۱.
181. يېغىڭنى چىت بىلەن قاشلا، بالاڭنى كىچىكىدىن باشلا. ۹۰۲.

- 208. چاقنى بۇزغان ئانىسى، چاقنى بۇزغان ئانىسى، چاقنى بۇزغان ئانىسى، چاقنى بۇزغان ئانىسى.
- 209. چاڭگا بۇزۇلسا تۇخۇم ساق قالماس.
- 210. چوڭى بېشىنى ئاچسا، كىچىكى كۆتىنى ئاچار.
- 211. چوڭى نېمە قىلسا، كىچىكىمۇ شۇنى قىلار.
- 212. چۈچۈتكەن ياغ تەملىك.
- 213. چىرايلىق بالام بولغۇچە، ئەدەپلىك بالام بول.
- 214. چىش چىققان بالىغا چايناپ بەرگەن ئاش بولماس.
- 215. چىۋىقنى ئەگمەك ئاسان، دەرەخنى ئەگمەك تەس.
- 216. خېمىر ئۇچىدىن پېتىر.
- 217. خېنىم بالام ئۈز، ئەتكەن ئېشى تۈز.
- 218. دادا، نەسەتتىڭ بالىلارغا بولسۇن يادا.
- 219. دادىسى تازنىڭ بىرى تاز، ئانىسى تازنىڭ بەرى تاز.
- 220. دادىسى ھاراق ئىچسە، بالىسى مەست بوپتۇ.
- 221. دادىغا بېقىپ بالا چوڭ بولۇر.
- 222. دادىنىڭ بالا تەربىيەلىمىگىنى — ئۆزىگە دۈشمەن يېتىشتۈرگىنى.
- 223. دەرەخ ئون يىلدا يېتىلەر، ئادەت يۈز يىلدا (يېتىلەر).
- 224. دۇنيا — ئىبرەت سارىيى.
- 225. زىرائەت كۆكىدىن، بالا كىچىكىدىن.
- 226. ساراڭنى ساراڭ دەۋەرسە، بىر چىشلەم گۆشى ساراڭ بولار.
- 227. سەركە سۇ ئىچسە، ئوغلاق توڭلار.
- 228. سەللىنى ساغراڭغا ئورما، كىچىك بالىنى ئىشقا بۇيرۇما.
- 229. سەن يالۋۇرۇپ ئۆتسەڭ، بالاڭ يىغلاپ ئۆتەر.
- 230. سەۋەبىنى ئاتىدىن ئىزدە، نۇقسانىنى بالىدىن (ئىزدە).
- 231. سىياسەتنىڭ تېشىدا، كىچىك بالىنىڭ قېشىدا ئىش قىلماڭ.
- 232. غۇرۇنى چىڭىتقان پانىسى، غۇرۇنى چىڭىتقان پانىسى، غۇرۇنى چىڭىتقان پانىسى، غۇرۇنى چىڭىتقان پانىسى.

- 182. بىلىمسىز بالا — ئەقىلسىز كالا.
- 183. پاقا كۆلچەكتە يوغىنايدۇ، بالا ئەمچەكتە (يوغىنايدۇ).
- 184. پالچىنىڭ ئوغلى موللا تاپقاق.
- 185. پۇتالمىغان ياغاچ — پۇتاقلىق.
- 186. پۇتالمىغان ياغاچ — تىكەنلىك.
- 187. پىلەككە بېقىپ خەمكى بولۇر.
- 188. پىيازنىڭ بولۇشى كۆكىدىن مەلۇم.
- 189. تەربىيە باشتا قاتتىق بولسا، ئاخىرى تاتلىق بولار.
- 190. تەربىيە قاتتىق بولسا، مېۋىسى تاتلىق بولۇر.
- 191. تەربىيەسىز ئادەم — جېنى يوق بەدەن.
- 192. تەنقىد ئاقارتىدۇ، ماختاش قاپارتىدۇ.
- 193. توخۇ چۈجىسىنى ساقلىيالمىسا، سار ئېلىپ قاچىدۇ.
- 194. توخۇنىڭ نابابلىقىدىن چۈجىسىنى سار يەر.
- 195. تولا يىغلىغان بالا بالا ئېلىپ كېلەر.
- 196. توۋا قىلغانغا تىللا بەر.
- 197. تۇغۇلۇپ ئەيىبناق بولماس، تۇرۇپ ئەيىبناق بولار.
- 198. تۆمۈرنى تاۋلاپ ئىشلەت، بالاڭنى ئالداپ (ئىشلەت).
- 199. تۈزەلگەن بالا ئالتۇندىن قىممەت.
- 200. تۈۋرۈك مايماق بولسا، خار سىڭارىيان بولىدۇ.
- 201. تېرىق قۇلقىدىن، ئادەم كىچىكىدىن.
- 202. تېرىق قۇلقىدىن مەلۇم، بالا قىلقىدىن (مەلۇم).
- 203. تېكىنى پىچسا سەركە بولۇر، ئارزۇلىغان بالا ئەركە بولۇر.
- 204. تىزگىنسىز ئات يارغا چۈشىدۇ.
- 205. چاشقانغا تۆشۈكتە ئارام، بوۋاققا بۆشۈكتە ئارام.
- 206. چاشقاننىڭ جاجىسى مۈشۈك، بالىنىڭ جاجىسى بۆشۈك.
- 207. چاقتا گۇناھ يوق، شانسى بۇزۇق. قىزدا گۇناھ يوق، ئانىسى بۇزۇق.

- 296. مېكىيان بوش بولسا، چۈجىنى سار يەيدۇ.
- 297. مېۋە چېچىكىدىن بىلىنەر، بالا كىچىكىدىن (بىلىنەر).
- 298. نان بېرىپ چوڭ قىل، تاياق بېرىپ ئوڭ قىل.
- 299. نەسەت ئاچچىق، مېۋىسى تاتلىق.
- 300. نەسەت ئاڭلىمىغان كىشى نەپرەت ئاڭلار.
- 301. نەسەت قىل سەۋر بىلەن، ھۈسۈل ئالسىن غەلۋىر بىلەن.
- 302. ھايالىق باق قىزىڭنى، يەرگە قارىتار يۈزۈڭنى.
- 303. ھەر ئىشنى بېشىدىن باشلا، تەربىيەنى كىچىكىدىن (باشلا).
- 304. ھەي - ھەي بالا، ماڭغان يولۇڭغا قارا!
- 305. ھۆل ئوتۇننىڭ ئوتتا كۆيمىكى تەس، ئەركە بالىنىڭ ئىشقا كۆنمىكى تەس.
- 306. ئوتنى تۇتاشقان ۋاقتىدا ئۆچۈر، دەرەخنى جىرىم ۋاقتىدا تۈزە.
- 307. ئوغلاق يىلىكسىز، بالا بىلىكسىز.
- 308. ئوغلۇڭ ئاڭلىق بولمىسا، نامىڭ ئۆچەر.
- 309. ئوغلۇڭ چوڭ بولسا ئۇلۇغلار بىلەن قوشنا بول، قىزىڭ چوڭ بولسا قىلىقلىقلار بىلەن قوشنا بول.
- 310. ئوغلۇڭ چوڭ بولسا، يىگىتلىكىڭنى ئالار، قىزىڭ چوڭ بولسا، چوكانلىقىڭنى ئالار.
- 311. ئوغلۇڭغا كىيىم ئىزدىگۈچە، ئۈستاز ئىزدە.
- 312. ئوغلۇڭ مەھكەم بولسا كېلىنىڭ ئىشچان بولۇر، ئوغلۇڭ بوشاڭ بولسا، كېلىنىڭ مىشچان بولۇر.
- 313. ئوغلۇڭنى ئاچ قويما، قىزىڭنى باشتاق (قويما).
- 314. ئوغلۇڭنى بازاردا چوڭ قىل، قىزىڭنى قازناقتا (چوڭ قىل).
- 315. ئوغلۇڭنى غورىگىل باقما، قىزىڭنى دۆت باقما.

- 274. كىچىك بالىنى بازارغا ئەۋەتمە، ئايال كىشىنى تۈگمەنگە (ئەۋەتمە).
- 275. كىچىك بالىنىڭ ئېغىزىنى ئاشقا ئۆگەتمەڭ، قوڭغىنى ئوسۇراشقا.
- 276. كىچىك بالىنى ئىشقا بۇيرۇسالاڭ، ئارقىسىدىن ئۆزۈڭ بىر.
- 277. كىچىك بالا يالغان سۆزلىمەس.
- 278. كىچىك دەپمەڭ بالىنى، ئەقىل تاپار ھامىنى.
- 279. كىچىكلەردىن گۇناھ، چوڭلاردىن ئەپۈ.
- 280. كىچىكىدە ھاي بالام، چوڭ بولغاندا ۋاي بالام.
- 281. كىچىكىدە يىپ ئوغرىلىغان چوڭ بولغاندا ئارزۇمچا ئوغرىلار.
- 282. كىچىكىڭدە ئوقۇسالاڭ چوڭ بولغۇچە بىلەرسەن، چوڭ بولغاندا ئوقۇسالاڭ بىلىۋالغۇچە ئۆلەرسەن.
- 283. كىچىكىڭ داۋاسى تولا، قىزىڭ باھانىسى (تولا).
- 284. گەپكە كىرمىگەن بالا - ساپانغا كۆنمىگەن كالا.
- 285. گۇناھ قىلىش كىچىكتىن، كەچۈرۈش چوڭدىن.
- 286. مال ئىگىسىنى دورايدۇ.
- 287. ماي ئالاي دەپسەڭ، قوچقار، سەركە باق، خاپىلىقتا ئۆتەي دەپسەڭ، بالاڭنى ئەركە باق.
- 288. مايسىنى باھاردا كۆر، بالاڭنى كىچىكىدە (كۆر).
- 289. مەشرەپ كۆرمىگەن ئەر ئەر ئەمەس.
- 290. مەكتەپ كۆرمىگەن بالا - پادا كۆرمىگەن كالا.
- 291. موزاي سامانلىقىنى بوشىتار، كىچىك بالا نان ساندۇقىنى.
- 292. موزىيىڭ يامانلىق قىلسا، ئىنىكىڭنى ئۇر.
- 293. موللا بولماق ئاسان، ئادەم بولماق تەس.
- 294. موللىغا بەردىم ئوقۇسۇن دەپ، ئۈستىغا بەردىم توقۇسۇن دەپ.
- 295. موماي باققان بالا - تامدىن سەكرىگەن كالا.

316. ئوغلۇڭنى مەيدىدىن قاچۇر،
تېمىڭنى زەيدىن (قاچۇر).
317. ئوغلۇڭنى ھۈنەرگە ئۆگەت،
قىزىڭنى سۈلكەتكە (ئۆگەت).
318. ئوغلى تەرلەنسە، ئاتىسى راھەتلىنەر.
319. ئوغۇل ئاتىنى دورار،
قىز ئانىنى (دورار).
320. ئوغۇل بالىغا يەتمىش ئىككى تۈرلۈك ھۈنەر
ئازلىق قىلۇر.
321. ئوغۇل تاغىنى دورار،
قىز ھامىنى (دورار).
322. ئوغۇل دادىنىڭ،
قىز ئانىنىڭ.
323. ئوغۇلنىڭ كۆزى ئوشۇقتا،
قىزنىڭ كۆزى قوشۇقتا.
324. ئوغۇلنىڭ مەردلىكى ئاتىغا تالىق،
قىزنىڭ چېچەنلىكى ئانىغا تالىق.
325. ئوقۇۋاتقان بالاڭغا تەلەپ قوي،
بېقىۋاتقان كالاڭغا ھەلەپ قوي.
326. ئۇراي دەسەم يالغۇز بالام،
ئورماي دەسەم ياۋۇز بالام.
327. ئۈرۈپ - تىللاش ئاسان، تەربىيەلەش قىيىن.
328. ئۈرۈشۈش بالا پۇتقا چۈشەك.
329. ئۆز بالاڭدىن ئەيىب ئۆتسە، ياتقا شىكايەت
قىلما.
330. ئۆز بالامنى كۆسەي بىلەن ئۇرسام يېنىپ
كىرەر،
كىشىنىڭ بالىسىنى نان بىلەن ئۇرسام قېچىپ
كېتەر.
331. ئۆستەڭگە سۈكەلسە، قاش نەم تارتار،
بالا ئەخلاقسىز بولسا، ئاتا - ئانىسىنى يەرگە
قارىتار.
332. ئېمىزگە سېلىپ بالاڭنى گۈل قىل،
بورداپ بېقىپ كالاڭنى پۇل قىل.
333. ئىش كۆرمىگەن خام بالام،
ئەقىل ھوشى كەم بالام.
334. ئىشنى قىل ئەپ بىلەن،
- بالاڭنى باشقۇر گەپ بىلەن.
335. ئېكەك يۇمشاق بولسا، تۆمۈردىن دات كەتمەس.
336. يورۇمىغان چىراغنىڭ پىلىكىنى تارتقۇلۇق،
گەپ ئاڭلىمىغاننىڭ قۇلىقىنى (تارتقۇلۇق).
337. ئىنسان ئىچىگە كىرمىگەن ئادەم ھايۋان بولار.
338. ياخشى ئات كۆندۈرۈشكە باغلىق،
ياخشى بالا تەربىيەلەشكە (باغلىق).
339. ياخشى بالا تېپىپ يەر،
يامان بالا سېتىپ يەر.
340. ياخشى بولسا بالا بولار،
يامان بولسا بالا بولار.
341. ياخشى بولسا ئۆزۈڭگە بالا،
يامان بولسا بېشىڭغا بالا.
342. ياخشى پەرزەنت بېشىڭنى كۆككە كۆتۈرەر.
343. ياخشى پەرزەنت بىلەن مۇرادقا يېتەرسەن،
يامان پەرزەنت بىلەن بالاغا قالارسەن.
344. ياشاش تەس ئەمەس،
ئادەم بولۇش تەس.
345. ياشتىن خاتا، چوڭدىن ئۆزرە.
346. ياغاچنى رەندە تۈزەيدۇ،
ئادەمنى تەربىيە (تۈزەيدۇ).
347. يالغۇز بالا ياۋدىن يامان.
348. يامان بالا ئاتا - ئانىسىنىڭ بېشىغا بالا.
349. يامان بالا - يامان ئاتا ئۈچۈن بېرىلگەن جازا.
350. يامان بولسا بېشىڭغا بالا،
ياخشى بولسا ئۆزۈڭگە بالا.
351. يامان پەرزەنت پەگاغا چۈشەر،
ياخشى پەرزەنت تۈرگە چىقار.
352. ياماننىڭ ئوتى يامان،
ئاتا - ئانىسى تاپمايدۇ ئامان.
353. ياۋاش بالا قۇيرۇق يەر،
كەپسىز بالا قوۋۇرغا يەر.
354. يەر بالىسى - پوق بالىسى،
بۆشۈك بالىسى - خان بالىسى.
(توپلاپ رەتلىگۈچى: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى
ماركسىزم فاكولتېتىدا)

بەھرام ۋە بەھمەن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: دىئارام باھاۋىدىن

قەدىمكى زاماندا ئىككى پادىشاھ بولغانىكەن، ئۇلارنىڭ بىرى قوشقار پادىشاھ، يەنە بىرى ئادىل پادىشاھ ئىكەن. ئادىل پادىشاھ بىر مەملىكەتكە، قوشقار پادىشاھ بولسا يەتتە مەملىكەتكە ھۆكۈمران ئىكەن. ئادىل پادىشاھنىڭ بەھرام ئىسىملىك بىر ئوغلى ۋە ستارە ئىسىملىك ساھىبجامال بىر قىزى بار ئىكەن. قوشقار پادىشاھنىڭ بەھمەن ئىسىملىك بىر ئوغلى بار ئىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بەھمەن ئوۋغا چىقىپتۇ، ئۇ كېتىۋېتىپ چىرايلىق بىر كېيىكنى ئۇچرىتىپ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ - يۇ، لېكىن ھېچ يېقىنلىشالماپتۇ. كېيىك بولسا بىر دەرەخزارلىقنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بەھمەن دەرەخزارلىق ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئاجايىپ گۈزەل بىر چاھارباغنى كۆرۈپتۇ، ئاشۇ كۈنى ئادىل پادىشاھنىڭ قىزى دوستلىرى بىلەن شۇ چاھارباغقا سەيلىگە چىققانىكەن. بەھمەننىڭ كۆزى تۈيۈقسىز پەرى سۈپەت گۈزەل مەلىكىگە چۈشۈپتۇ - دە، كۆزىنى ئۈزەلمەيلا قاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، ئەگەر ئاتام شۇ قىزنى ماڭا ئېلىپ بەرمىسە، ئادىل پادىشاھنىڭ يۇرتىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىمەن، دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. بەھمەن ئوۋدىن قايتىپ ئۈدۈل ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، مۇددىئاسىنى ئېيتىپتۇ.

— ئەزىز ئوغلۇم، ئادىل پادىشاھ ھازىرنىڭ ئۆزىدە رازى بولمىسا، بىر سائەتنىڭ ئىچىدە پۈتۈن

مەملىكىتىنى خەلقى بىلەن قوشۇپ نابۇت قىلىۋېتىمەن، — دەپتۇ قوشقار پادىشاھ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئادىل پادىشاھنىڭ قىزىغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ئادىل پادىشاھ: — مەن قوشقار پادىشاھنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايمەن، ئەمما قىزىمنىڭ ئاتا - ئانىسىدىن باشقا ئاكىسىمۇ بار. ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ بىر نەرسە دېيىشىم قىيىن. ئوغلۇم ھازىر ئوۋغا چىقىپ كەتكەن، ئۇ كەلسە قوشقار پادىشاھقا جاۋابىنى يەتكۈزۈمەن، — دەپ ئەلچىلەرنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ئەلچىلەر قايتىپ كېلىپ ئادىل پادىشاھنىڭ گەپلىرىنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. قوشقار پادىشاھ دەرغەزەپكە كەپتۇ ۋە:

— ئۇ مەندەك بىر پادىشاھنىڭ تەلىپىنى رەت قىلامدىكەن؟ لەشكەر تارتىپ ئۇنىڭ مەملىكىتىگە باستۇرۇپ كىرىڭلار! — دەپ پەرمان بېرىپتۇ.

لەشكەرلەر دەرھال يولغا چىقىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئوۋدىن قايتىپ كېلىۋاتقان بەھرام لەشكەرلەرگە ئۇچراپ قاپتۇ. لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان بەھمەن شۇنچىلىك ھەيۋەت ۋە سالاپەت بىلەن كېتىۋاتقاندىكى، گويا ئالدىغا تاغ ئۇچرىسا دەس كۆتۈرۈپ ئېلىۋەتكۈدەك قۇدرەتكە ئىگە كۆرۈنىدىكەن. بۇ ھالىنى كۆرگەن بەھرام دەرھال ئادىل پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزى يالغۇز جەڭگە تەييارلىنىش ئۈچۈن ئاتىسىدىن رۇخسەت

بەھرام تامىقىنى يەپ بولۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ - دە، يەتتە كېچە - كۈندۈز ئۇخلاپتۇ. سىڭلىسى ئاكىسىنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ جەڭ بولغان يەرلەرنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. ئۇ جەسەتلەر ئارىسىدا كېتىۋېتىپ، نىمجان بولۇپ قالغان بىر كىشىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بۇ كىشى قوشقار پادىشاھنىڭ ئوغلى بەھمەن ئىكەن. مەلىكە ستارەنىڭ بۇ يىگىتكە رەھىمى كەپتۇ. ئۇ يىگىتنى سۆرەپ بىر چەتكە ئېلىپ چىقىپتۇ. بەدىنىدىكى قانلارنى تازىلاپ، جاراھەتلىرىگە ئوت - چۆپلەردىن مەلھەم ياساپ سۈرتۈپ قويۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ. بەھمەن ئەمەلىيەتتە ئىنتايىن قامەتلىك، كېلىشكەن، قەيسەر يىگىت بولۇپ، ستارە مۇشۇنداق زەبەردەس يىگىتنى ئۆلۈم ئاغزىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئەكەلگىنىگە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بوپتۇ. بىراق، بەھمەن ئۇنىڭغا: - مېنى قۇتۇلدۇرما سىلىقنىڭ كېرەك ئىدى. چۈنكى، مەن ئاكاڭغا خىيانەت قىلدىم، بىراق، مەن ئۇنىڭ كۈچىگە قايىل بولدۇم، ئۇ يەتتە مەملىكەتنىڭ لەشكەرلىرىنى بىرنى قالدۇرماي قىرىپ تاشلاپتۇ. شۇنداق بولغانىكەن، ئۇ مېنىمۇ تىرىك قويمايدۇ، يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە كىرىۋالساممۇ تېپىپ كېلىپ بېشىمنى ئالىدۇ، - دەپتۇ. - قانداق قىلسام سىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالايمەن؟ - دەپ سوراپتۇ مەلىكە. - ئۆزۈڭنى كېسەل قىياپەتتە كۆرسىتىپ، ئاكاڭنى ئابىھايات تېپىپ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇغىن، شۇنداق قىلساڭ مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالايسەن، - دەپتۇ بەھمەن. مەلىكە ستارە كېسەل قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ئاكىسىنىڭ يېنىغا قايتىپتۇ. ئەمدىلا ئۇيقۇدىن ئويغانغان بەھرام سىڭلىسىنى كېسەل ھالەتتە كۆرۈپ قاتتىق تەشۋىشكە چۈشۈپتۇ. ئۇ سىڭلىسىنى جېنىدىن ئارتۇق ياخشى كۆرگەچكە،

سوراپتۇ. دەل شۇ چاغدا بەھرامنىڭ سىڭلىسى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە: - ئاكا، بۇ جەڭگە مەن سەۋەبچى، ئىجازەت بەرسىڭىز مەنمۇ بىللە بېرىپ ئەھۋالىڭىزدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرسام، - دەپتۇ. بەھرام ماقۇل بوپتۇ. ئۇ سىڭلىسىنى بىر بۇلاقنىڭ بويىدا قالدۇرۇپ ئۆزى جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. ئادىل پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرىنى ساقلاۋاتقان بەھمەن بەھرامنىڭ يالغۇز كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ: - نېمىشقا ئۆزۈڭ يالغۇز كەلدىڭ؟ باشقا لەشكەرلىرىڭ قېنى؟ - مەن ئادىل پادىشاھنىڭ ئوغلى، سىلەر بىلەن ئۆزۈم يالغۇز جەڭ قىلىمەن، - دەپتۇ بەھرام. بەھمەن ئۇنى مەنسىتمەي مۇنداق دەپتۇ: - ئەگەر ئۆزۈڭ يالغۇز جەڭ قىلماقچى بولساڭ، ئاۋۋال مەن بىلەن ئېلىشقىن، ئەگەر مېنى يەڭسەڭ پۈتۈن لەشكەرلىرىم ساڭا تەسلىم بولسۇن. ئىككى شاھزادە ئېلىشىشنى باشلاپتۇ. بەھرام ئاۋۋال بەھمەنگە يول قويۇپ: - قېنى يىگىت ھۈنرىڭنى كۆرسەت، - دەپتۇ. بەھمەن شۇنچە تىرىشىپ - تىرىشىپ ئېلىشقان بولسىمۇ بەھرامغا قىلچىلىك تەسىر يەتكۈزەلمەپتۇ. نۆۋەت بەھرامغا كەپتۇ. بەھرام بەھمەننى يەردىن دەس كۆتۈرۈپ ئايلاندۇرۇپ بىر ئاتقانىكەن، بەھمەن چاڭ - توزان ئىچىدە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئوغلىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرگەن قوشقار پادىشاھ لەشكەرلىرىنى ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. بەھرام ئېتىغا مىنىپتۇ - دە، لەشكەرلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ يەتتە كېچە - كۈندۈز جەڭ قىپتۇ. قوشقار پادىشاھ ۋە بىرنەچچە لەشكەربېشى قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ، قالغان لەشكەرلەر بەھرامنىڭ قولىدا ھالاك بوپتۇ. جەڭدە چارچىغان بەھرام سىڭلىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەپتۇ. سىڭلىسى تاماق تەييارلاپ ئۇنى ساقلاپ ئولتۇرغانىكەن.

ئۇ ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ ئۇستا تېۋىپلارنى ئەكېلىپ سىڭلىسىنىڭ كېسىلىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەمما، ھېچقايسى تېۋىپ سىڭلىسىنىڭ كېسىلى توغرىلىق بىر نەرسە دېيەلمەپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ستارە ئاكىسىغا:

— ئاكا، تېۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە، مېنىڭ كېسىلىمگە داۋا تېپىلمايدىكەن، پەقەت ئابىھاياتلا مېنى بۇ كېسەلدىن ساقايتالايدىكەن. مېنى دەپ كۆپ ئەندىشە قىلىدىڭىز، مېنىڭ سەۋەبىمدىن شۇنچە كۆپ ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىڭىز. لېكىن، بۇ قىلغانلىرىڭىز ئەمدىلىكتە پايدىسىز بولدى، ئەمدى ماڭا ئۆلۈمنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشتىن باشقا چارە يوق، — دەپتۇ.

سىڭلىسىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بېشىنىڭ ئىچىمۇ — تېشىمۇ قاتقان بەھرام نېمە قىلارنى بىلەلمەي، ئانا — ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئۇلار: «قانداق قىلساڭ ئىختىيار ئۆزۈڭدە» دېيىشىپتۇ. بەھرام ئويلىنىپ ئولتۇرماپتۇ. ئۇ دەرھال دۇبۇلغا — ساۋۇتلىرىنى كىيىپتۇ — دە، سەپەر تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ، ئېتىغا مىنىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، يەتتە ئاي بولغاندا بىر دەشتى — چۆلگە كەپتۇ — دە، ئوتۇن تېرىپ يۈرگەن بىر كەمپىرنى كۆرۈپ قاپتۇ. كەمپىرمۇ بەھرامنى كۆرۈپ خۇشال بوپتۇ ۋە ئۇنى ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ. بەھرام:

— رەھمەت، ئانا، مېنى مېھمان قىلىشىڭىز قورسىقىمنى تويدۇرۇپ بولالمايسىز. مەن بىر ئولتۇرۇشۇمدا يەتتە قوينىڭ گۆشىنى پاكىز يەۋىتىمەن. بۇ ئېتىم بولسا يۈز قانداق ئۈزۈم يەيدۇ، — دەپ، كەمپىرنىڭ تەكلىپىنى رەت قىپتۇ.

— خاتىرجەم بولۇڭ ئوغلۇم، مەن ئىككىڭلارنى ئوبدان تويغۇزۇپ يولغا سېلىپ قويىمەن، — دەپتۇ كەمپىر ۋە بەھرامنى ئۆيىگە باشلاپ كەپتۇ. ئۇلار غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، كەمپىر بەھرامدىن:

— ئەي باھادىر يىگىت، قەيەردىن كەلدىڭ؟ نېمە ئىش بىلەن قەيەرگە سەپەر قىلىپ ماڭدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

بەھرام ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى كەمپىرگە بىر — بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان كەمپىر:

— مېنىڭ بىر شەرتىم بار، ئەگەر شۇ شەرتىمنى ئورۇنلىيالسىڭ ساڭا ئابىھاياتنىڭ نەدىلىكىنى ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

— شەرتىڭىزنى ئېيتىڭ، — دەپتۇ بەھرام. كەمپىر ئۇنىڭغا:

— مېنىڭ ئۆزى تولىمۇ كۆرۈمىسىز، كۆزى كور، قۇلقى گاس، تىلى گاچا، پۈتى توكۇر بىر قىزىم بار، شۇ قىزىمنى ئەمرىڭگە ئالساق، سېنى مەقسىتىڭگە يەتكۈزىمەن، — دەپتۇ. بەھرامنىڭ تولىمۇ بېشى قېتىپتۇ. ئەگەر كەمپىرنىڭ بۇ شەرتىنى قوبۇل كۆرمىسە، سىڭلىسىنىڭ كېسىلىگە داۋا تاپالمايدىكەن. مۇشۇلارنى ئويلاپ، ئۇ سىڭلىسى ئۈچۈن بۇ شەرتنى قوبۇل قىلىشنى قارار قىپتۇ — دە، كەمپىرگە:

— شەرتىڭىزنى قوبۇل قىلدىم، ئانا، — دەپتۇ. كەمپىر خۇشاللىقىدا نەچچە كۈن توي — تاماشا قىلىپ، قىزىنى بەھرامغا نىكاھلاپ قويۇپتۇ. ئاندىن يىگىتنى قىزىنىڭ ھۇجرىسىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. يىگىت قارىسا ھۇجرىدا ئاي دەپسە ئاي ئەمەس، كۈن دەپسە كۈن ئەمەس، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق ساھىبجامال بىر قىز ئولتۇرغۇدەك. بەھرام ھەيران بولۇپ، كەمپىردىن سوراپتۇ:

— ئانا، ماڭا ئېلىپ بەرگەن قىزىڭىز قېنى؟

— مېنىڭ قىزىم مانا مۇشۇ، قىزىم توغرىلىق دېگەن گەپلىرىمنىڭ سىزنى سەن ئابىھاياتنى ئېلىپ قايتىپ كەلگەندە ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ كەمپىر.

بەھرام قىزدىن بىردەممۇ كۆزىنى ئۈزەلمەي كەمپىرگە ماقۇل بوپتۇ. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا

مومايىنىڭ دېگىنى بويىچە ھېلىقى تاغنىڭ ئاستىدىكى بۇلاقنى تېپىپ، بۇلاق سۈيىنى كوزىغا لىق قاقچىلاپ، كەلگەن يولى بىلەن دەرھال قايتىپ كەپتۇ.

كەمپىر بەھرام ئېلىپ كەلگەن كوزىنى قىزىغا بېرىپ:

— بۇ كوزىنى قازناققا ئەكىرىپ قويۇپ قويغىن، يەنە بىر كوزىغا سۇ تولدۇرۇپ ئەتە ئېرىڭگە ئاچقىپ بەرگىن، — دەپتۇ.

ئەتىسى بەھرام قېيىنئانىسى ۋە خوتۇنى بىلەن خوشلىشىپ، خوتۇنى ئاچقىپ بەرگەن كوزىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ سىڭلىسىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. سىڭلىسى ئاكىسىنىڭ ئامان — ئېسەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ خۇشال ھالدا كۆرۈشۈپتۇ. ئاندىن ئاكىسى بەرگەن كوزىدىكى سۇنى ئىچىپتۇ — دە، ئاكىسىغا قاراپ:

— ئاكا، بۇ ئابىھاياتنى ئىچىپ پۈتۈنلەي ساقايدىم، — دەپتۇ. خېلى كۈنلەر كىرىپكە قاقمىغان بەھرام بۇ گەپنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولۇپ ئويۇنغا كېتىپتۇ.

بەھمەن يەنە ستارەنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ئۇ: — ئاكاڭ ئويۇقۇدىن ئويغانسا، مېنى ئىزدەپ تېپىپ ھەرگىز بوش قويمايدۇ، شۇڭا ساق قېلىش ئۈچۈن بىرەر چارە تېپىشىمىز كېرەك، — دەپتۇ. — ئەمەسە قانداق قىلىشىم كېرەك؟ — دەپتۇ قىز.

— ئەمدى سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن، ئۇنى ئۆزۈم بابلايمەن، — بەھمەن شۇنداق دەپتۇ. — دە، بەھرام ياتقان ھۇجرىغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدىكى قىلىچىنى سۇغۇرۇۋېلىپ يۈرىكىگە ئۇرغانىكەن، بەھرام بىر ئىگراپلا جان بېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ستارە داد — پەرياد چېكىپ يىغلاپ:

— سەن مېنىڭ ئاكامنى ئۆلتۈردۈڭ، بۇنىڭغا مەن ئەيىبكار، مېنىمۇ قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكىن، بولمىسا بۇ دەردكە چىدىمايمەن، — دەپتۇ. بەھمەن

كەمپىر بەھرامغا بىر كوزا بىلەن بىر كالتەك بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ ماڭغىن، ئوغلۇم، يەتتە كېچە — كۈندۈز يول ماڭغاندىن كېيىن بىر دەريانىڭ بويىغا يېتىپ بارىسەن، دەريا شۇ دەرىجىدە كەڭرىكى، يەنە بىر قىرغىقىغا كۆز يەتمەيدۇ، مانا بۇ كالتەكنى سۇغا تاشلىساڭ شۇ ئان كۆۋرۈك ھاسىل بولىدۇ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈشۈڭ بىلەنلا دېۋىلەر شەھىرىگە كېلىسەن. ئەگەر ئۇ شەھەردىن ۋاراڭ — چۈرۈڭ ئاڭلانسا، دېمەك، دېۋىلەر ئويغاق بولىدۇ، ئۇ چاغدا شەھەرگە كىرمەي، بىرەر جايغا يوشۇرۇنۇپ، ساقلىغىن. ئەگەر شەھەر جىمجىت بولسا، بىمالال كىرىۋەرگىن. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تاغ بار بولۇپ، ئۇ تاغنىڭ تېگىدە بۇلاق بار. ئەنە شۇ بۇلاقنىڭ سۈيى ئابىھاياتتۇر. بۇ كوزىغا بۇلاق سۈيىنى لىق تولدۇرۇپ، تېز ئارقاڭغا قايتقىن.

بەھرام كوزا بىلەن كالتەكنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ، يەتتە كېچە — كۈندۈز يول يۈرۈپ، كەمپىر دېگەن دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ كالتەكنى سۇغا تاشلىغانىكەن، دەرھال بىر كۆۋرۈك كۆز ئالدىدا پەيدا بوپتۇ، بەھرام كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، دېۋىلەر شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەردىن دېۋىلەرنىڭ ۋاراڭ — چۈرۈڭلىرى ئاڭلىنىۋاتقانىكەن. بەھرام دەسلەپتە كەمپىرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە بىر جايدا يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ. ئاندىن كۆڭلىدە: «مەن بىر زەبەردەس پالۋان تۇرۇپ، دېۋىلەردىن قورقۇپ يوشۇرۇنۇپ ياتسام ئىسمىم بەھرام بولماي قالمامدۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ — دە، ئۈدۈل شەھەر ئىچىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئۆز شەھىرىدە ئادەمزات بالىسىنى كۆرگەن دېۋىلەر دەسلەپتە ھەيران بولۇشۇپتۇ، ئاندىن نەرە تارتىپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىپتۇ. بەھرام دېۋىلەر بىلەن يەتتە كېچە — كۈندۈز ئېلىشىپتۇ. دېۋىلەرنىڭ ئۆلگەنلىرى ئۆلۈپ، قالغانلىرى تەرەپ — تەرەپكە قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بەھرام

تاپشۇردۇم، — دەپتۇ كەمپىر. ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپلا كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ ئۈچۈپ كېتىپتۇ. بۇلار بەھرامنىڭ يۇرتىغا قاراپ مېڭىپ تۇرسۇن، ئەمدى سۆزنى بەھمەندىن ئاڭلايلى: بەھمەن بەھرامنى ئۆلتۈرۈپ بولۇپ ئادىل پادىشاھنى تەختتىن چۈشۈرۈپ، ئورنىغا ئۆزى پادىشاھ بوپتۇ. بەھرامنىڭ ئاتا — ئانىسى ۋە سىڭلىسىنى ئۆزىگە خىزمەتكار قىلىۋاپتۇ. بەھمەن ئۇلارنى ئەتىدىن — كەچكىچە ئىشلىتىپ، ئاخشاملىرى پەقەت بىر قاچا سۇ بىلەن بىر بۇردا نان بېرىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ ئاخىر كېسەلچان بولۇپ قاپتۇ. بەھرام ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. پۈتۈن شەھەر ۋەيران قىلىنغان، ئاتىسىنىڭ تەختى ئورنىدا بىر يوغان تاش بولۇپ، تاش ئۈستىدىن تۈتۈن چىقىۋاتقانكەن. بەھرام زەن سېلىپ قارىسا جالدۇر — جولدۇر كىيىنىۋالغان بىر يىگىت يوغان تاشنىڭ يېنىدا ئوت يېقىۋاتقانكەن.

بەھرام: — ئەي يىگىت، بىز يىراق يولدىن كەلدۇق، يولدا ئۇسساپ — چاڭقاپ كەتتۇق، مۇشۇ ئەتراپتىن سۇ تېپىلارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەندىن گەپ سورىماي، يولۇڭلاردىن قالماي مېڭىۋېرىڭلار، بەھمەن پادىشاھ كۆرۈپ قالسا، مېنىمۇ، سىلەرنىمۇ بوش قويمايدۇ، — دەپتۇ يىگىت. بەھرام ئۇنىڭغا: — قورقما، يىگىت، بەھمەن پادىشاھنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىمەن، — دەپتۇ. يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كەپتۇ. بەھرام يىگىتتىن: — سەن كىم بولسەن؟ بەھمەن پادىشاھتىن مۇنچىلىك قورقۇشۇڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

يىگىت ئۇنىڭغا جاۋابەن مۇنداق دەپتۇ: — مەن ئادىل پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرىنىڭ ئوغلى بولمەن. ئادىل پادىشاھنىڭ بەھرام

ستارەنى بىر تېپىپ يىقىتىۋېتىپ چىقىپ كېتىپتۇ ۋە بېرىپ بىر ئالتۇن ساندۇق ياساتقۇزۇپ بەھرامنىڭ جەستىنى ساپتۇ، ئاندىن بىر ئاتقا ئارتىپتۇ — دە، ئاتقا قامچا سېلىپ يولغا ساپتۇ. ئات بىر قانچە كۈن توختىماي چېپىپ ئاخىر بەھرامنىڭ قېيىنئانىسىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختاپ قاپتۇ. بۇ ئاتنى كۆرگەن كەمپىر ئاتنى ئىچكىرىگە ئەكىرىپ ئۇنىڭغا يۈكلەنگەن ساندۇقنى ئېچىپ قارىسا ئىچىدە بەھرامنىڭ جەستى تۇرغانىكەن. كەمپىر قىزىغا دەرھال ھېلىقى كوزىدىكى ئابىھاياتنى ئاچىقىشىنى بۇيرۇپتۇ، ئاندىن ئابىھاياتنى جەستنىڭ ئۈستىگە چاچقانكەن، بەھرام بىر ئەسنەپلا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ — دە، ھەيران بولۇپ ئەتراپقا قارايتۇ.

— توۋا، مەن سىڭلىمنىڭ يېنىدا ئىدىم، قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم؟ — دەپتۇ. كەمپىر بولغان ئىشلارنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ، بەھرام بىرنەچچە كۈن شۇ يەردە خۇشال — خۇرام يۈرۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ كەمپىرگە: — سىز ماڭا قىزىمنىڭ قولىنى ئاڭلىمايدۇ، كۆزى كۆرمەيدۇ، سۆزلىيەلمەيدۇ، ماڭالمايدۇ، دېگەندىڭىز. لېكىن، قىزىڭىز بېجىرىم، تولىمۇ ئەقىللىك، گۈزەل قىز ئىكەن، سىز ئۇ گەپلىرىمنىڭ سىرىنى كېيىن ئېيتىپ بېرىمەن دېگەندىڭىز، ئەمدى ماڭا ئېيتىپ بەرسىڭىز، — دەپتۇ.

— سۆزلىيەلمەيدۇ دېگىنىمنىڭ سەۋەبى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىرەر قېتىم يامان گەپ چىقىپ باقمىغان. كۆزى كۆرمەيدۇ دېيىشىمنىڭ سەۋەبى، ئۇ يات ئادەملەرگە قاراپ باقمىغان. ماڭالمايدۇ دېگىنىمنىڭ سەۋەبى، ئۇ يامان يوللارغا مېڭىپ باقمىغان. قولىنى ئاڭلىمايدۇ دېگىنىمنىڭ سەۋەبى، ئۇ بىرەر يامان سۆزلەرنى ئاڭلاپ باقمىغان. مەن بۇ كۈنگە قەدەر ئامانەتنى ساقلاپ كەلگەندىم. ئەمدى ئۇنى ساق — سالامەت ساڭا

كەچكىچە كۈچ - مادارىمىدىن كەتكۈچە ئىشلىسەممۇ بىر بۇردا نانغا زار بولۇپ ئۆتمەن. شۇڭا مەندىن بىرەر نەرسە تەلەپ قىلىمەن دەپ يولۇڭدىن قالما، - دەپتۇ.

بەھرام بوۋايدىن:

- ئەي ئاتا، سىزنى بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قىيناۋاتقان زادى كىم؟ - دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا:

- مەن ئەسلىدە مۇشۇ مەملىكەتنىڭ پادىشاھى ئىدىم. بەھرام ئىسىملىك باھادىر ئوغلۇم بار ئىدى. ھازىرقى پادىشاھ، يەنى بەھمەن دېگەن قارا نىيەت ئەبلەخ مېنىڭ يالغۇز ئوغلۇمنى ھىيلە - مېكىر ئىشلىتىپ ئۆلتۈردى، تەختىمنى تارتىۋېلىپ، خوتۇنۇم بىلەن ئىككىمىزنى مانا مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى، - دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

بەھرام ئاتىسىغا قاراپ ئىچى ئېزىلىپتۇ، ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتىنىپ، بەھمەنگە بولغان غەزەپ - نەپرەتنى چېكىگە يېتىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئاتىسىغا ھازىرچە ئۆزىنى بىلدۈرمەي تۇرۇشنى قارار قىپتۇ ۋە ئاتىسىغا قاراپ:

- ئەي ئاتا، ماڭا سۆيۈنچە بېرىڭ، ئوغللىڭىز تېخى ھايات، - دەپتۇ.

ئاتىسى بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، بەھرامغا: - سەندەك ئىشىكمۇ ئىشىك قاتراپ، نەرسە تەلەپ يۈرىدىغان تىلەمچىگە يالغان گەپ قىلىش ياراشمايدۇ. مېنىڭ ئوغلۇمنى قانداق تونۇيسەن؟ ئۇنىڭ ئۆلگەن ياكى ئۆلمىگەنلىكىنى سەن، قانداق بىلسەن؟ قەلبىمنىڭ يارىسىغا تۈز سەپمەي دەرھال يولۇڭغا ماڭغىن، - دەپتۇ. بەھرام بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ چىدىماي، ئاتىسىغا:

- ئوغللىڭىز ھازىر كۆز ئالدىڭىزدا، - دەپلا كۆكرىكىنى ئېچىپ، خالىنى كۆرسىتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىمۇ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بەھرامنى تونۇپ، خۇشاللىقىدا ئۆزىنى يوقىتىپ، ھوشىدىن كېتىپتۇ. بەھرام سۇ تېپىپ

ئىسىملىك ئوغلى بار ئىدى. بەھمەن دېگەن ئەبلەخ ھىيلە - مېكىر ئىشلىتىپ ئۇنى ئۆلتۈردى، ئادىل پادىشاھنى تەختىدىن چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ مەملىكىتىنى خانىۋەيران قىلدى. ئادىل پادىشاھ بىلەن خانىشنى ئۆزىگە خىزمەتكار قىلىپ، كېچە - كۈندۈز خارلىدى.

بەھرام يەنە يىگىتتىن:

- ئادىل پادىشاھنىڭ ئوغلىنىڭ ئىسمىنى بەھرام دېدىڭما؟ سەن ئۇنى ھازىر كۆرسەڭ تونۇمسەن؟ - دەپ سوراپتۇ.

- ئەلۋەتتە تونۇيمەن. ئۇنىڭ كۆكرىكىدە يوغان بىر خال بار ئىدى. بەھرام شاھزادە بىلەن ئىككىمىز بىر يەردە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان. بىللە ئىلىم ئۆگىنىپ، بىللە ئوينىغان، - دەپتۇ يىگىت.

شۇنىڭ بىلەن بەھرام دەرھال كۆكرىكىنى ئېچىپ، خالىنى يىگىتكە كۆرسىتىپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئوغلى شۇندىلا بەھرامنى تونۇپتۇ. ئۇزاق يىل كۆرۈشمىگەن بۇ دوستلار خۇشاللىقىدا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، بىر - بىرىدىن ھال - ئەھۋال سوراپتۇ. ئاندىن بەھرام دوستىغا:

- سەن ئاۋۋال ماڭا كونا، يىرتىق كىيىمدىن بىرنى تېپىپ بەرگىن. ئاندىن خوتۇنۇم بىلەن بىللە مېنى مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغىن، - دەپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئوغلى بىردەمدىلا كونا، جالدۇر - جۇلدۇر كىيىملەرنى تېپىپ ئەكەپتۇ. بەھرام شاھانە ئېسىل لىباسلىرىنىڭ ئۈستىگە ئۇ كىيىملەرنى كىيىپ، قەلەندەر مۇساپىر قىياپىتىگە كىرىپتۇ - دە، يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ، بىر دەريانىڭ بويىدا ئوتۇن تېرىپ يۈرگەن بىر بوۋاينى ئۇچرىتىپتۇ. ئۇ بوۋاينىڭ ئالدىغا ماڭغاچ، تىلەمچىلەرنى دوراپ: «ھەق دوست، يائاللا» دەپتۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاي:

- ئەي تىلەمچى، سەن باشقىلاردىن مۇشۇنداق نەرسە تەلەپ يۈرۈپ ھېچبولمىغاندا بىر بۇردا نان بولسىمۇ تېپىپ يېيەلەيسەن. مەن بىچارە ئەتىدىن -

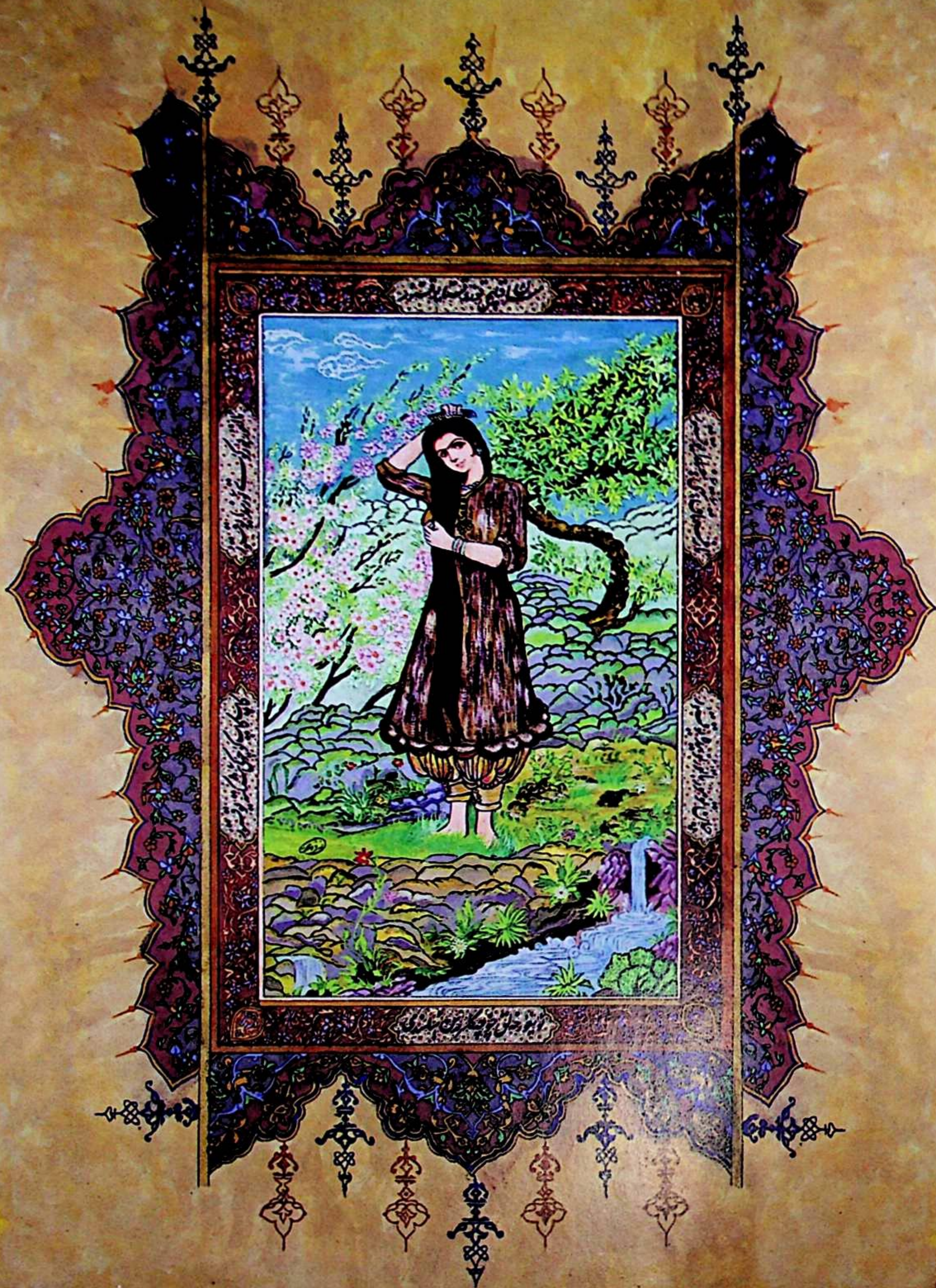
چۈشۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:
 — قېنى ئۇلارنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا
 قىلىپ باققىنا، كۆرۈپ باقاي! — دەپتۇ.
 بەھمەن بەھرامنى تونۇپ، قورققىنىدىن يۈرىكى
 يېرىلىپ ئۆلۈپ قاپتۇ. بەھمەندىن قۇتۇلغىنى
 ئۈچۈن ھەممەيلەن خۇشال بولۇپ تەنتەنە
 قىلىشىپتۇ. بەھرام ئاتىسىنى تەختكە
 ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئاندىن بېرىپ، ئايالىنى ئەكېلىپ
 ئۇلارغا تونۇشتۇرۇپتۇ. ئادىل پادىشاھ بىلەن خانىش
 كېلىنى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئاندىن
 پۈتۈن يۇرتقا زىياپەت بېرىپ، ئۇلارغا قايتىدىن توي
 قىلىپ بېرىپتۇ.
 شۇنداق قىلىپ، بەھرام خوتۇنى بىلەن
 ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بەختىيار، خاتىرجەم
 تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

(بۇ چۆچەك 1990 - يىلى تاشكەنتتە بېسىلغان
 «جاھىل قۇش» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.)
 (نەشرگە تەييارلىغۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
 ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە)

كېلىپ، ئۇلارنىڭ يۈزىگە چاچقانكەن، مىڭ تەستە
 ھوشىغا كەپتۇ. ستارە ئەخمەقلىق قىلىپ،
 ئاكىسىغا بىرمۇنچە جاپالارنى سالغىنىغا پۇشايمان
 قىلىپ، يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سورايتۇ. قايتا
 جەم بولغان بۇ ئائىلە ئۇزاق ئەھۋاللىشىپ
 بولغاندىن كېيىن، بەھرام ئۇلارنى ئېلىپ شاھ
 ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ. بۇ ئۈچەيلەننىڭ ئوتۇن
 ئالماي قۇرۇق قول كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن
 بەھمەن ئۇلارغا پوپوزا قىلىپ ۋارقىراپتۇ:
 — ھەي ئىمانسىز ھۇرۇن چاكارلار، نېمىشقا
 قۇرۇق قول قايتىپ كەلدىڭلار؟
 — بىز ئوتۇننىڭ ئورنىغا مانا بۇ تىلەمچىنى
 ئېلىپ كەلدۇق، — دەپتۇ ئادىل پادىشاھ.
 غەزەپلەنگەن بەھمەن ئۇلارغا شالىنى چېچىپتۇ:
 — بۇ تىلەمچى بىلەن قوشۇلۇپ دەرھال
 كۆزۈمدىن يوقىلىش. دەرھال بېرىپ ھەربىرىڭ
 بىر قۇچاقتىن ئوتۇن ئەكېلىش. بولمىسا
 بېشىڭلارنى تېنىڭلاردىن جۇدا قىلىمەن!
 بۇ ئاھانەتلەرگە چىدىيالمىغان بەھرام يۈگۈرۈپ
 بېرىپ بەھمەننى بوينىدىن تۇتقىنىچە تەختتىن

مەمەت نەۋبەتنىڭ مۇناتۇرا رەسىملىرىدىن

رەسسام: ئەنۋەر

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى «چىن تۆمۈر باتۇر» غا سىزىلغان قىستۇرما رەسىم

源 泉 (布拉克)

بۇلاق

(维吾尔文)

总171期

(قوش ئايلىق ژۇرنال) ئومۇمىي 171 - سان

BULAK A BIMONTHLY JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

主编: 穆合塔尔·马木提 副主编: 买买提吐尔地 باش مۇھەررىر: مۇختار مامۇت مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مۇھەممەتتۇردى مەرزىئاخەت

新疆人民出版社编辑出版
(乌鲁木齐市解放南路348号)
乌鲁木齐市鑫五方包装彩印有限公司
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348-نومۇر)
ئۈرۈمچى ئالتۇن كۆزنەك رەڭلىك باسما چەكلىك شىركىتى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسى تارقىتىدۇ
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一连续出版物号: CN65-1063/I
国际标准连续出版物号: ISSN 1005-0876
国外发行号: Q1118 邮政编码: 830001
邮政代码: 58-108 定价: 8.50元
广告经营许可证号: 6500006000043

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى: CN65-1063/I
خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى: ISSN 1005-0876
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى: Q1118 پوچتا نومۇرى: 830001
پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58-108 باھاسى: 8.50 يۈەن
ئېلان تىجارىتى ئىجازەتنامىسى نومۇرى: 6500006000043